Tampereen yliopisto

Elli-Noora Nieminen

EUROOPAN UNIONIN IATE-TERMITIETOKANNAN KÄYTETTÄVYYS RANSKALAISEN HALLINNOLLISEN TEKSTIN SUOMENTAMISESSA

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Elli-Noora Nieminen: Euroopan unionin IATE-termitietokannan käytettävyys ranskalaisen hallinnollisen tekstin suomentamisessa
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot
Huhtikuu 2020

Tutkimuksessa tarkastellaan IATE-termitietokannan käytettävyyttä tilanteessa, jossa Euroopan unionissa toimielinten ulkopuolella tuotettua tekstiä käännetään ranskasta suomeksi. IATE on Euroopan unionin toimielinten ylläpitämä termitietokanta, jonka tavoitteena on yhtenäistää Europan unionissa tuotettujen tekstien terminologiaa. Tämän tutkimuksen tavoitteena on tutkia, millaisia käytettävyysongelmia IATEn käyttöön voi liittyä, kun käännetään muuta kuin EU:n tarpeeseen tuotettua tekstiä. Tarkoituksena on myös tuoda esiin niitä asioita, jotka toimivat hyvin, ja selvittää, minkälaisissa tilanteissa termitietokantaa kannattaa hyödyntää ranskankielisen hallinnollisen tekstin suomentamiseen.

Tutkimusaiheessa yhdistyvät käännöstiede, terminologia, sanastotyö sekä käytettävyystutkimus. Käännöstieteestä sovelletaan käyttäjäkeskeisen kääntämisen mallia, jonka avulla voidaan tarkastella niin tekstin kuin käännösprosessissa käytettyjen apuvälineiden, kuten termitietokannan, käytettävyyttä. Terminologian teoria ja menetelmät toimivat luonnollisena osana termitietokannan ja sen käytettävyyden tarkastelua. Sanastotyön menetelmiin tutustumisen avulla on mahdollista ymmärtää, miten IATE-termitietokanta eroaa lukuisista muista erityisalojen sanastoista. Tutkimuksen aineisto puolestaan on kerätty käytettävyystutkimuksen menetelmien avulla.

Tutkimusaihe on ajankohtainen, sillä IATE-termitietokannasta julkaistiin vuonna 2018 uusi versio, jonka kohderyhmään kuuluvat EU-kääntäjien lisäksi myös suuri yleisö. Tutkimuksen hypoteesina on, ettei IATE yksinään riitä kääntämisen apuvälineeksi. Lisäksi arvellaan, että IATEn käyttöön tottuneet käyttäjät kokevat käytön miellyttävämmäksi kuin ne käyttäjät, joilla ei ole aiempaa kokemusta IATEn käytöstä.

Tutkimuksen menetelminä toimivat käytettävyystestaus, ääneenajattelu ja kyselytutkimus. Käytettävyystestiin osallistuneet opiskelijat käänsivät parityönä ranskalaisen hallinnollisen tekstin IATEn avulla ranskasta suomeksi. Testitilanne nauhoitettiin ja parien väliset keskustelut toimivat ääneenajattelun aineistona. Testien jälkeen osallistujat täyttivät kyselyn. Käytettävyystestejä järjestettiin kolme ja ne toteutettiin syksyllä 2019.

Tutkimuksessa käy ilmi, että IATE on termitietokantana erittäin kattava, ja se sisältää runsaasti termejä erityisesti lainsäädännöllisten tekstien tarpeisiin. Merkittävimmät IATEn käytön ongelmat liittyvät käytön opittavuuteen ja käyttäjäkokemukseen. IATEn erityispiirteet ja poikkeavuus muista termitietokannoista aiheuttivat kaikille käyttäjille haasteita riippumatta heidän aiemmasta käyttökokemuksestaan. Käyttäjäkokemusta heikensi merkittävästi myös IATEssa havaittu häly, joka teki termitietokannan käytöstä hidasta ja työlästä. Jatkotutkimuksessa voitaisiin esimerkiksi kartoittaa tekijöitä, joiden avulla erityisesti noviisikäyttäjien käyttäjäkokemusta voitaisiin parantaa. Näin julkisin varoin toteutetusta hankkeesta saataisiin entistä enemmän hyötyä mahdollisesti jopa koko Euroopan unionin tasolla.

Avainsanat: käyttäjäkeskeinen kääntäminen, terminologia, käytettävyys, termitietokanta, Euroopan unioni

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1 Johdanto ... 1

2 Käyttäjäkeskeinen kääntäminen ... 5

2.1 Käytettävyystutkimuksen menetelmiä käännöstieteessä ... 5
2.2 Termitietokannan käytettävyys ja käyttäjäkeskeinen kääntäminen ... 9
3 Käytettävyys terminologian ja sanastotyön kentällä ... 12

3.1 Terminologian menetelmät sanastotyön lähtökohtana ... 12
3.1.1 Määritelmän ja käsitejärjestelmän muodostaminen ... 14
3.1.2 Käyttäjän huomioiminen määritelmien kirjoittamisessa ja esittämisessä ... 18
3.2 Käyttäjän tarpeet sanaston laatimisen lähtökohtana ... 19
3.2.1 Sanastoprojektin vaiheet ja EU:n sanastotyön erityispiirteet ... 19
3.2.2 IATEn käytettävyyteen liittyvät erityispiirteet ... 23
4 IATEn käytettävyyden tutkiminen käytettävyystestin avulla ... 26

4.1 Käytettävyystestin suunnittelu ja toteutus ... 26
4.2 Käytettävyyden analysointia ääneenajattelun avulla ... 29
4.3 Kysely täydentävänä menetelmänä ... 34
5 IATEn käytettävyyteen vaikuttavat tekijät ... 41

5.1 Löydettävyyden yhteys tuloksellisuuteen ... 41
5.1.1 Yhdyssanat ja tuloksellisuus ... 44
5.1.2 Häly häiritsee käyttäjää ... 47
5.2 Virheiden taustalla häly ja tähtiluokitus ... 49
5.3 Opittavuuden laadullinen analyysi ... 52
5.4 Käytön miellyttävyys ja käyttäjäkokemus ... 57
6 Päätelmät ... 62

Lähteet ... 66

Liite 1 ... i

Résumé en français : L'utilisabilité de la banque terminologique de l'Union européenne IATE dans la traduction d'un texte administratif français ... iv

1 Johdanto

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan Euroopan unionin termitietokannan eli IATEn käytettävyyttä, kun EU:n ulkopuolella tuotettu hallinnollinen teksti käännetään ranskasta suomeksi. Siten tutkimusaiheessa yhdistyvät niin käännöstiede, terminologia, sanastotyö kuin käytettävyystutkimus. Käännöstiede liittyy tutkimusaiheeseen paitsi Suojasen, Koskisen ja Tuomisen (2012; 2015) esittelemän käyttäjäkeskeisen kääntämisen näkökulmasta, myös siten että IATEn käytettävyyttä testataan käännöstehtävän avulla. Terminologia ja sanastotyö liittyvät tutkimukseen, sillä tarkastelun kohteena on IATE, joka on verkkoalustalla toimiva Euroopan unionin toimielinten käyttämä termitietokanta. IATEn päivittämisessä noudatetaan sanastotyön periaatteita.

Käytettävyystutkimus on saanut alkunsa ihmisen ja koneen vuorovaikutuksen alalta, joka syntyi tietotekniikan kehittyessä 1900-luvun loppupuoliskolla ja tunnetaan englanniksi nimellä *Human Computer Interaction* (Grudin 2017, 27–30). Käytettävyystutkimuksen avulla arvioidaan tuotteen käytettävyyttä usein eri menetelmin (Ovaska, Aula & Majaranta 2005, 5–9). Käytettävyyden määritelmä löytyy kansainvälisestä ISO 9241-11 -standardista, vaikka käytettävyys onkin viime kädessä käyttäjän suhteellinen kokemus käytön onnistumisesta (Ovaska ym. 2005, 4). Tekninen viestintä on toiminut porttina käytettävyystutkimuksen menetelmien hyödyntämiselle käännöstieteessä (Suojanen ym. 2012, 10–12). Isohella ja Nuopponen (2016, 226) ovat puolestaan tarkastelleet termien ja teknisen viestinnän dokumentteihin kuuluvien käyttöliittymätekstien käytettävyyttä osana Vaasan yliopiston tutkimushanketta. Tutkimushankkeen käytännön tavoitteena on luoda käyttöliittymien tekstien laadintaan sellaiset periaatteet ja ohjeistot, joiden avulla voidaan huomioida aiempaa paremmin termien sekä muiden kielellisten elementtien valintaa ja muodostamista koskevat asiat. Tässä tutkimuksessa yhdistyvät Isohellan ja Nuopposen tavoin aiheet terminologia sekä käytettävyys. Tavoitteena on kuitenkin ohjeiden ja periaatteiden laatimisen sijaan tarkastella IATEn soveltuvuutta laajempaan käyttöön kuin mihin se on alun perin suunniteltu.

Tämän tutkimuksen kohteena oleva IATE on Euroopan unionin toimielimien ylläpitämä termitietokanta, joka tuottaa sanastoa ensisijaisesti Euroopan unionin toimielinten tarpeisiin. IATEa on alettu kehittämään vuonna 1999, jolloin samaan termitietokantaan yhdistettiin viisi eri EU toimielinten ylläpitämää tietokantaa: komission ylläpitämä Eurodicautom, neuvoston TIS, Euroopan parlamentin Euterpe, käännöskeskuksen Euroterms sekä tilintarkistustuomioistuimen CDCTERM. IATEn päivittämiseen osallistuu peräti kymmenen eri EU -toimielintä. (IATE About 2019.) Aikaisemmin IATEsta on ollut olemassa kaksi eri versiota, joista toinen on ollut kaikkien saatavilla

ja toinen EU:n sisäisessä käytössä. Ollessani työharjoittelussa Euroopan parlamentin Suomen käännösyksikössä keväällä 2017 oli jako julkisen ja sisäisen IATEn välillä vielä olemassa.

Tämän tutkimuksen aihe on ajankohtainen, sillä osana IATE–termitietokannan uudistusta julkaistiin marraskuussa 2018 uusi termitietokanta, joka yhdistää aiemmat kaksi versiota IATEsta ja tuo muita ennen vain EU-kääntäjien käytössä olleita tietokantoja suuren yleisön saataville. Lisäksi uudistetun IATEn esitteessä (IATE Brochure 2019) mainitaan, että IATEn kehittämisessä on kiinnitetty huomiota niin käytettävyyteen kuin saavutettavuuteenkin. Kohderyhmänä mainitaan EU-kääntäjien lisäksi myös muita erikoisalojen asiantuntijoita sekä suuri yleisö. Siksi on mielekästä tutkia, millaisia mahdollisia käytettävyysongelmia IATEen voi liittyä, kun käännetään muuta kuin EU-tarpeeseen tuotettua tekstiä. Lisäksi tarkoituksena on tuoda esiin niitä asioita, jotka toimivat hyvin eli selvittää, missä tilanteissa termitietokantaa kannattaa hyödyntää hallinnollisia tekstejä käännettäessä.

Tutkimuksessa käytettävät menetelmät ovat käytettävyystestaus, ääneenajattelu ja kyselytutkimus. Ne ovat tuttuja paitsi käytettävyystutkimuksen kentältä, myös käyttäjäkeskeisestä kääntämisestä. Suojasen ym. (2012; 2015) mukaan käyttäjäkeskeisessä kääntämisessä hyödynnetään käytettävyystutkimuksen menetelmiä käännösprosessin alusta loppuun saakka. Käytettävyyttä arvioidaan iteratiivisesti ja käyttäjäkeskeinen kääntäminen luo myös mahdollisuudet arvioida uudelleen kääntäjän rooleja ja positioita käytettävän tekstin luomisessa (Suojanen ym. 2012, 131–133, 135).

Tässä tutkimuksessa hyödynnän käytettävyystutkimuksen menetelmää, jossa määrätyt tehtävät suoritetaan pareittain ja parin keskustelu nauhoitetaan. Samaa menetelmää on käytetty aiemmin muun muassa käyttöohjeiden käytettävyyden tutkimiseen. Salmi (2003) tarkasteli väitöskirjassaan *Documents multilingues pour logiciels et utilisabilité* englanninkielisten ja ranskankielisten käyttöohjeiden käytettävyyttä. Salmen (2003, 59) tutkimuksessa käytettävyystestit suoritettiin yksin tai pareittain. Yhtenä tarkastelun kohteena oli näiden työskentelytapojen väliset erot. Lisäksi tutkittiin eroa alkuperäisen tekstin ja käännöksen käytettävyyden välillä. Kolmantena mielenkiinnon kohteena olivat mahdolliset käyttöohjeisiin liittyvät käytettävyysongelmat ja niiden tarkastelu. Tuloksena oli sekä kvalitatiivista että kvantitatiivista aineistoa. Omassa tutkimuksessani pari käänsi yhdessä tekstiä käyttäen ensisijaisena lähteenään IATE-termitietokantaa. He keskustelivat keskenään käännösratkaisuista ja termitietokannasta löytyvistä termeistä. Keskustelu äänitettiin ja sen avulla pyrittiin löytämään mahdollisia IATEn käyttöön liittyviä ongelmia sekä huomioita siitä, milloin IATE toimi hyvin kääntämisen apuvälineenä. Tehtävän jälkeen pari täytti kyselyn, jossa pyrittiin selvittämään heidän aikaisempaa kokemustaan IATEn käytöstä, muita käännöskompetenssiin

liittyviä tekijöitä sekä testin asetelmaan liittyviä tekijöitä, joilla voisi olla vaikutusta testin tuloksiin. Myös Salmen (mp.) tutkimuksessa käyttäjien aiempi kokemus käytettävyystestin kohteena olleen käyttöliittymän käytöstä vaihteli.

Myös Suomisen (2019) väitöskirjassa on tutkittu virkatekstien käytettävyyttä ISO 9214-11 2018 -standardin käytettävyyden määritelmän pohjalta laadittujen kriteerien avulla. Suominen (2019) määrittelee tekstin käytettävyyden ymmärrettävyyden, luettavuuden ja lukukokemuksen miellyttävyyden perusteella. Koetilanteessa kymmenen kokenutta kuntaviestijää lukivat kuntahallituksen pöytäkirjan päätöstekstin, jonka pohjalta he kirjoittivat sekä Twitter- että Facebook-päivityksen. Tutkimuksessa Suominen hyödyntää tekstianalyysin lisäksi ääneenajattelun menetelmää Salmen (2003) tavoin. IATE–termitietokantaa käytetään EU:n virkatekstien laatimiseen, ja selkeällä sekä yhtenäisellä terminologialla on merkittävä vaikutus tekstin ymmärrettävyyteen, luettavuuteen sekä lukutilanteen miellyttävyyteen. Virkatekstien tuottajat ovat omalta osaltaan myös vastuussa IATEn päivittämisestä ja termien lisäämisestä tietokantaan. Tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoisen Suomisen (2019) tutkimuksesta tekee virkatekstien tematiikan lisäksi samanlaisen menetelmän eli ääneenajattelun hyödyntäminen tutkimuksen tekemisessä. Käytettävyyden arvioinnin kriteereinä toimivat tässä tutkimuksessa termien haun tuloksellisuus, käännös- ja termivastineiden löydettävyys ja IATEn käytön opittavuus, miellyttävyys sekä virheettömyys.

Tutkimuksen hypoteesina on, että IATE ei yksinään riitä kääntämisen apuvälineeksi, sillä se sisältää enimmäkseen EU-sanastoa ja EU-lainsäädäntöä varten laadittua terminologiaa. Mahdolliset käytettävyysongelmat liittyvät todennäköisesti siihen, että IATEa päivitetään ensisijaisesti EU:n tarpeisiin ja termien määritelmissä huomioidaan Euroopan unionin institutionaaliset erityispiirteet. Kuitenkin IATEsta arvioidaan olevan apua, sillä käytettävyystestissä käännetään popularisoitu, lainsäädännön asettamista velvoitteista kertova hallinnollinen teksti. EU:ssa tuotetaan huomattava määrä tekstejä juuri lainsäädännön tarpeisiin. Lisäksi hypoteesina on, että IATEa käyttämään tottuneet kokevat käytön miellyttävämpänä kuin ne osallistujat, jotka eivät ole käyttäneet IATEa aiemmin. He osaavat myös arvioida IATEsta saatuja tuloksia kriittisemmin ja hyödyntää termikortista löytyviä lähteitä. Termikortti tarkoittaa termitietuetta eli ”terminologisesta tiedosta koostuvan rakenteisen aineiston osaa, joka sisältää yhtä käsitettä koskevat tiedot” (Tieteen termipankki 2019). Todennäköistä on myös, että kielipari ranska–suomi hankaloittaa IATEn käyttöä. Termivastineita olisi mitä luultavimmin tarjolla eniten ranskan ja englannin välillä.

Tämän tutkimuksen luvussa kaksi käsitellään käytettävyysnäkökulman esiintymistä käännöstieteessä. Tarkastelun kohteena on käytettävyyden määritelmien lisäksi käyttäjäkeskeinen

kääntäminen, jonka ansiosta käytettävyystutkimuksen menetelmiä hyödynnetään käännöstieteen alalla entistä enemmän. Kolmannessa luvussa käsitellään käytettävyyden yhteyttä terminologiaan ja sanastotyöhön. Lisäksi siinä perehdytään terminologian ja sanastotyön teoriaan, määritelmiin ja periaatteisiin. Neljännessä luvussa esitellään tässä tutkimuksessa käytetty aineisto ja sen keruumenetelmät. Aineistona tässä tutkimuksessa toimii ääneenajattelusta äänitetty ja litteroitu data sekä kyselyn vastaukset. Viidennessä luvussa analysoidaan tutkimusaineistoa ja kuudennessa luvussa esitellään analyysin tulokset ja niihin perustuvat päätelmät.

2 Käyttäjäkeskeinen kääntäminen

Tässä luvussa esitellään käytettävyystutkija Nielsenin (1993) luettelemat käytettävyyden kriteerit sekä käytettävyydelle laadittu kansainvälisen ISO-standardin määritelmä. Käytettävyystutkimuksen menetelmien soveltamista käännöstieteessä tarkastellaan käyttäjäkeskeisen kääntämisen kautta. Lisäksi pohditaan käytettävyysnäkökulman yhteyttä IATEen ja tutkimusaiheeseen. Lopuksi keskitytään käyttäjäkeskeisen kääntämisen lähestymistapaa edeltäneeseen käännösten laadunarviointiin, joka liittyy keskeisesti myös IATEen siten, että IATEssa olevien termien laatua valvovat ja kehittävät jatkuvasti termitietokantaa ylläpitävät kääntäjät sekä terminologit. Laadunarvioinnin pitkät perinteet ovat edeltäneet käyttäjäkeskeisen kääntämisen ajattelumallia, joka eroaa laadunarvioinnista siten, että siinä keskitytään lopputuotteen arvioinnin sijaan iteratiiviseen, eli jatkuvaan arviointiin (Suojanen ym. 2012, 131).

2.1 Käytettävyystutkimuksen menetelmiä käännöstieteessä

Käytettävyystutkimuksen tunnetuimpiin teoksiin kuuluu Nielsenin (1993) *Usability engineering*. Nielsenin (1993, 26) mukaan käytettävyyttä voidaan arvioida viiden kriteerin perusteella. Hänen mukaansa tuote on käytettävä, kun tuotteen käyttö on helposti opittavissa ja se on tehokasta. Lisäksi käytön tulisi olla helposti muistettavissa. Nämä kaikki tekijät vaikuttavat Nielsenin (mp.) mainitsemaan neljänteen kriteeriin eli vähäiseen virheiden määrään. Viides Nielsenin (mp.) käytettävyydelle asettama kriteeri on käytön miellyttävyys. Nielsenin esittelemät käytettävyyden kriteerit etenevät tässä helpoiten mitattavissa olevasta kriteeristä kaikkein haastavimmin mitattavaan.

Nielsenin (1993, 27–30) mukaan käytön opittavuus on yksi tärkeimmistä käytettävyyden kriteereistä. Tämä perustuu siihen, että usein käyttäjän ensimmäinen käyttökokemus liittyy järjestelmän käytön oppimiseen. Lisäksi Nielsenin (mp.) mukaan järjestelmän käytön opittavuus on helposti mitattavissa. Mittaamiseen voidaan käyttää käytettävyystestiä, jossa järjestelmän käytön opittavuus perustuu siihen, kuinka monta tehtävää käyttäjät saavat suoritettua niillä tiedoilla ja taidoilla, joita heillä on. Saatujen tulosten perusteella voidaan määrittää raja sille, kuinka monta tehtävää on voitava suorittaa, jotta käyttäjän voidaan todeta oppineen järjestelmän käytön. Pelkkä suoritettujen tehtävien määrä ei kuitenkaan kerro Nielsenin (mp.) mukaan kaikkea. Sen sijaan opittavuuden mittaamisessa tulisi keskittyä tehokkuuteen eli siihen, kuinka monta tehtävää käyttäjä kykenee suorittamaan määrätyssä ajassa. Käännöstehokkuuteen liittyy kuitenkin myös IATEsta riippumattomia tekijöitä, joten tässä tutkimuksessa tarkastelen Nielsenin (mp.) mainitseman tehokkuuden sijasta käytön tuloksellisuutta. Tätä aihetta analysoidaan tarkemmin luvussa viisi.

Kansainvälinen standardisoimisjärjestö ISO (9241-11:1998, 3) on laatinut käytettävyydelle seuraavanlaisen määritelmän: ”mitta, miten hyvin määrätyt käyttäjät voivat käyttää tuotetta määrätyssä käyttötilanteessa saavuttaakseen määritetyt tavoitteet tuloksellisesti, tehokkaasti ja miellyttävästi” (suom. Isohella & Nuopponen 2016, 228). Määritelmässä on runsaasti yhtäläisyyksiä Nielsenin esittämiin käytettävyyden kriteereihin erityisesti tuloksellisuuden, tehokkuuden ja miellyttävyyden osalta. Kuutin (2003, 13) mukaan käytettävyys ”kuvaa kuinka sujuvasti tuotteen toimintoja käyttäjä käyttää päästäkseen haluamaansa päämäärään”. Myös Kuutin (mp.) esittämän määritelmän voidaan ajatella olevan yhteneväinen Nielsenin (1993, 26) esittämien käytettävyyden kriteerien kanssa. Tehokkaan, helposti muistettavan sekä opittavan tuotteen käyttö on sujuvaa ja haluttuun päämäärään päästään ISO 9241 -11 -standardissa nimetyn tuloksellisuuden kautta, jonka voi puolestaan ajatella liittyvän Nielsenin (1993, 26) esittämään tehokkuuden kriteeriin.

Terminologian ja käytettävyyden voi ajatella liittyvän toisiinsa luontevasti, sillä terminologiset menetelmät ovat syntyneet vastaamaan käyttäjien tarpeisiin ja käytettävän tekstin edellytyksenä voidaan pitää yhtenäistä ja selkeää termistöä. Käytettävä termi noudattaa kansainvälisten standardien periaatteita. Nuopposen (1999, 91) mukaan terminologia tieteenalanakin on syntynyt erityisesti teknisten erikoisalojen standardisoinnin tarpeesta, eli kyseisten alojen termistön yhtenäistämisestä ja ohjailemisesta. Tavoitteena on ollut selkeyttää viestintää alan asiantuntijoiden välillä. (mp.)

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan IATE–termitietokannan käytettävyyttä. Termitietokannan käytön on oltava tuloksellista ja sujuvaa, jotta käyttäjä voi kokea käytön miellyttävänä. Mikäli käyttäjä ei ole tottunut tietokannan toimintaperiaatteisiin, tulisi järjestelmän olla helposti opittavissa ja muistettavissa, jotta kääntäjä saisi haettua termejä sekä niiden määritelmiä ja vastineita mahdollisimman tehokkaasti. Tässä tutkimuksessa IATEn käytettävyyttä tarkastellaan Nielsenin (1993) käytettävyyden tekijöihin pohjautuen tuloksellisuuden, löydettävyyden, opittavuuden, virheettömyyden sekä miellyttävyyden kautta. Nielsenin (mp.) kriteereistä poiketen tehokkuuden tilalle on valittu tuloksellisuus, joka kuvaa sitä, miten hyvin kääntäminen onnistuu IATEn avulla. Tehokkuuden tarkastelu veisi painopistettä IATEn käytettävyyden analysoinnista kääntämisen tehokkuuden mittaamiseen. Kääntämisen tehokkuuden mittaaminen ei ole tämän testitehtävän puitteissa perusteltua, sillä sen osalta ei saataisi luotettavia tuloksia. Tämä johtuu siitä, että tutkimukseen osallistuneilla käyttäjillä oli eritasoinen kokemus kääntämisestä ja ranskan kielestä. IATEn käytettävyyden lisäksi myös nämä muuttujat vaikuttavat kääntämistehokkuuteen. Tätä tutkimusta varten valitut käytettävyyden kriteerit nivoutuvat myös toisiinsa, sillä löydettävyys, opittavuus ja virheettömyys vaikuttavat tuloksellisuuteen. Tuloksellisuus puolestaan johtaa siihen, että käyttäjät kokevat IATEn käytön palkitsevana eli miellyttävänä. Termien johdonmukainen käyttö

käännöstyössä edistää tekstin käytettävyyttä, ja käytettävä termitietokanta puolestaan parantaa tekstissä käytettyjen termien laatua, tarkkuutta ja siten myös tekstin ymmärrettävyyttä ja luettavuutta.

IATEn esitteen (IATE Brochure 2019) mukaan vuonna 2018 uudistetussa termitietokannassa on käytettävyyden lisäksi kiinnitetty huomiota myös saavutettavuuteen. Papu.net-sivuston (Papu 2020) mukaan saavutettavuudesta hyötyvät kaikki käyttäjät. Saavutettavan palvelun tai tuotteen käyttöön tulee olla yhdenvertaiset mahdollisuudet kaikilla, vammoista tai toimintarajoitteista huolimatta. Siten saavutettavuus parantaa myös yhdenvertaisuutta, joka on myös erittäin merkittävä arvo Euroopan unionille. Näin ollen käytettävä termitietokanta edistää myös EU-tekstien saavutettavuutta, kun lukijat voivat halutessaan tarkistaa termien määritelmiä IATEsta tekstien ymmärtämisen tueksi. IATEn esitteessä mainitaan, että termitietokantaan on saatavilla saavutettavuusohjeistuksia (IATE Brochure 2019, 2). Papu.net-sivuston (Papu 2020) mukaan saavutettavuuden arviointiin ja saavutettavien palveluiden sekä tuotteiden kehittämiseen käytetään usein erilaisia saavutettavuusohjeistuksia. IATEn saavutettavuutta heikentää se, että IATElle laaditut käyttöohjeet ovat verkkosivuilla saatavilla kokonaisuudessaan vain englanniksi. Lisäksi järjestelmän kielenä on englanti. Näin ollen kaikilla EU-kansalaisilla ei ole kielen puolesta yhtäläisiä mahdollisuuksia oppia IATEn tehokasta käyttöä ja ymmärtää järjestelmän antamia viestejä.

Tässä tutkimuksessa IATEn käytettävyyttä tarkastellaan hyödyntämällä myös *käyttäjäkokemuksen* käsitettä. ISO 9241-210 -standardin (ISO 9241-210:2010) mukaan käyttäjäkokemuksella tarkoitetaan käyttäjän tuotteen, järjestelmän tai palvelun käyttöön tai aiottuun käyttöön liittyviä havaintoja ja reaktioita. Standardista käy ilmi, että käyttäjäkokemus on käsitteenä laaja, sillä se sisältää kaikki käyttäjän tunteet, uskomukset, mieltymykset, näkemykset, fyysiset ja psykologiset reaktiot, käytökset ja saavutukset, jotka ilmenevät ennen käyttöä, käytön aikana tai sen jälkeen. Siihen vaikuttaa muun muassa käyttäjän aiemmin käyttämät tuotteet, järjestelmät tai palvelut. Tässä tutkimuksessa käyttäjäkokemukseen liittyviä tekijöitä analysoidaan luvussa 5.4 käytön miellyttävyyden yhteydessä.

Käytettävyystutkimusta ja käytettävyyden käsitettä ovat käännöstieteeseen soveltaneet Suojanen ym. (2012, 2015) käyttäjäkeskeisen kääntämisen mallissaan. Suojasen ym. (2012, 131) mukaan ajatus käyttäjäkeskeisestä kääntämisestä on syntynyt pohtimalla vastaanottajan rooleja ja positioita, käyttäjälähtöisyyttä käännöstieteen näkökulmasta ja menetelmiä, joiden avulla käyttäjälähtöisyyttä voitaisiin toteuttaa. Mallissaan Suojanen ym. (2012) pohtivat muun muassa lukijan ja käyttäjän käsitteiden rajapintaa. Mary Coneyn (1992, 59) lukijataksonomian mukaan lukija voi omaksua viisi erilaista roolia, joista yksi on lukija käyttäjänä. Hänen mukaansa lukijan toimiessa käyttäjänä lukemisen tavoite on pragmaattinen ja lukija poimii tekstistä vain käytön kannalta olennaiset asiat.

Coney (mp.) yhdistää tämän lukijan roolin osaksi teknistä viestintää. Käyttäjän käsite liittyy myös tekstilajeihin. Käsite *käyttöteksti* esiintyy myös käyttäjäkeskeisen kääntämisen kirjassa, jossa pohditaan sitä, voiko tekstin mieltää tuotteeksi (Suojanen ym. 2012, 27). Tämän tutkimuksen käytettävyystestissä käännettävänä oleva teksti kertoo toimenpiteistä, jota yrityksen on tehtävä hakeutuessaan konkurssiin. Siinä missä teknisen viestinnän dokumenteilla, kuten käyttöohjeilla on välineellinen arvo, on myös tässä tutkimuksessa käännettävänä olevalla hallinnollisella tekstillä oma käyttötarkoituksensa. Tekstin avulla lukija voi noudattaa voimassa olevaa lainsäädäntöä ja toimia sen puitteissa. Siten myös tässä tutkimuksessa käännettävän tekstin voi mieltää teknisen viestinnän dokumentin tavoin käyttötekstiksi tai jopa tuotteeksi, jota voidaan käyttää määrätyn tavoitteen saavuttamiseen.

Käytettävyyden arviointiin kehitettyjä käytettävyystutkimuksen menetelmiä on useita (Ovaska ym. 2005 5–9). Suojasen ym. (2012, 15–16, 131–133) esittelemä käyttäjäkeskeinen kääntäminen hyödyntää käytettävyystutkimuksen kentältä tuttuja menetelmiä käännösprosessin alusta loppuun saakka. Menetelmät valitaan käytettävissä olevien resurssien mukaan ja niissä voidaan hyödyntää empiiristä tutkimusta tai esimerkiksi kääntäjien rakentamia persoonia, jotka kuvastavat lukijaa.

Käyttäjäkeskeisen näkökulman soveltamisen tämän tutkimuksen kohteena olevan IATEn tutkimiseen mahdollistaa myös se, että Ovaskan ym. (2005, 1) mukaan käytettävyys on aina tilanne- ja kontekstisidonnaista, jolloin käytettävyyden kriteerit määritellään käyttökontekstissa. Isohellan ja Nuopposen (2016, 226) mukaan termit ovat osa eri tietojärjestelmien, sovellusten sekä tietokoneohjelmien käytettävyyttä. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan termien käytettävyyden lisäksi koko termitietokannan käytettävyyttä käännöstieteen näkökulmasta. Tähän sisältyy termien lisäksi niiden esitystapa ja termitietokannasta saatujen hakutulosten laajuus. Käyttökonteksti rajaa käytettävyyden tarkastelun ranskalaisen yritysmaailmaan liittyvän hallinnollisen tekstin suomentamiseen.

Kuten edellä kävi ilmi, käyttäjäkeskeisessä kääntämisessä käytettävyystutkimuksen kentältä lainatut menetelmät soveltuvat erinomaisesti myös termitietokannan käytettävyyden tutkimiseen (Isohella & Nuopponen 2013, 227). Käytettävä termitietokanta tukee kääntäjien työskentelyä käännösprosessin aikana. Suojasen ym. (2012, 135) mukaan käyttäjäkeskeisen kääntämisen konseptia voidaan soveltaa muun muassa erilaisten käännösten talkoistamishankkeiden tarkasteluun kääntäjien roolin ja vastuun näkökulmasta. Siksi on hyvä huomioida, että tämän tutkimuksen kohteena olevaa termitietokanta IATEa päivitetään osittain myös kääntäjien voimin. Tämän perustella se voidaan mieltää Euroopan unionin toimielinten yhteiseksi talkoistamishankkeeksi. Esimerkiksi Euroopan parlamentissa

termiprojekteihin osallistuvat jokaisen käännösyksikön vastuuterminologin lisäksi myös vaihtuva työryhmä, joka koostuu niin Euroopan parlamentissa työskentelevistä kääntäjistä kuin kääntäjäharjoittelijoistakin. Yhtenä näkökulmana voitaisiin tarkastella, millaisia vaikutuksia termiprojekteihin osallistuvien kääntäjien lukumäärällä ja vaihtuvuudella on IATEn käytettävyyteen. Kolmannessa luvussa käsitellään tarkemmin sanastotyöryhmän muodostamista ja sanastoprojektissa huomioon otettavia tekijöitä.

Ovaskan ym. (2005, 13) mukaan käytettävyystestauksen menetelmiä ei kuitenkaan voida pitää kokeellisen tutkimuksen menetelminä, sillä niistä puuttuu tavoite löytää yleistäviä havaintoja sekä teorioita. Käytettävyystestauksen menetelmien käyttö on perusteltua, mutta havainnoista ei voi tehdä yleistyksiä ilman, että tulokset varmistetaan myös muiden tutkimusmenetelmien avulla. Ovaskan ym. (2005, 13) mukaan käytettävyystestauksen tavoite on ensisijaisesti pragmaattinen, mikä soveltuu kuitenkin hyvin jatkuvan kehityksen alla olevan termitietokannan käytettävyyden arviointiin tai käyttäjäkeskeiseen kääntämiseen, jossa käännöstyön ajatellaan olevan iteratiivinen prosessi.

2.2 Termitietokannan käytettävyys ja käyttäjäkeskeinen kääntäminen

Ennen ajatusta käyttäjäkeskeisestä kääntämisestä, on valmiiden käännösten virheettömyyttä ja luettavuutta arvioitu erilaisten laadunarviointimenetelmien avulla. O'Brienin (2012) mukaan uusimmissa laadunarviointimenetelmissä käytettävyys voidaan mainita yhtenä laadunarvioinnin kriteerinä, mutta toisin kuin käyttäjäkeskeisessä kääntämisessä, käytettävyyttä ei arvioida käännösprosessin aikana, vaan ainoastaan lopputuotteen osalta. Vielä 2010-luvulla suurin osa käännöstieteen tutkimuksesta kohdistuu käännösten laadunarviointiin (Saldanhan & O'Brien 2013, 95, 98–99). Siinä missä käännösten laadun arviointimenetelmillä on pitkät perinteet, vastaanottotutkimus ja käyttäjäkeskeinen kääntäminen ovat uudempia lähestymistapoja, joilla on yhtymäkohtia laadunarviointiin (Suojanen ym. 2012, 8–9).

Käyttäjäkeskeisen käännösprosessin alussa laaditaan spesifikaatio, jossa määritellään muun muassa käännöksen kohderyhmä ja vaadittu laatutaso. Kohderyhmän muodostamisessa kääntäjä voi hyödyntää mentaalisia malleja, kuten käyttäjäkeskeisen suunnittelun kentältä tuttuja persoonia, jotka kuvastavat kohderyhmän henkilöitä. Spesifikaation laatimista seuraa käännösstrategian määrittely, jossa kääntäjän kompetenssi on olennaisessa osassa, sillä käytettävyystutkimuksen menetelmät eivät suoraan anna ratkaisua strategian valintaan. Käännöksen käytettävyyttä ja laatua on tarkoitus arvioida koko käännösprosessin ajan hyödyntäen esimerkiksi heuristiikkalistoja tai käytettävyystestauksen empiirisiä menetelmiä. Valmista käännöstä voidaan arvioida myös vastaanottotutkimuksesta tutuilla

menetelmillä. Tutkimuksen ja laadun arvioinnin avulla saatua palautetta on tarkoitus hyödyntää myös tulevissa käännösprosesseissa, jolloin kääntäjät voivat rakentaa entistä parempia mentaalisia malleja käännösstrategian valinnan tueksi. (Suojanen ym. 2012, 131–135.)

O'Brienin (2012, 55–56) mukaan budjettirajoitteet, uusien paradigmojen ilmaantuminen käännöstieteen kentälle, uuden teknologian kehittäminen sekä uudet loppukäyttäjän huomioimiseen keskittyvät painopisteet luovat haasteita perinteisille käännösten laadun arviointimalleille. Saldanhan ja O'Brienin (2013, 99) näkemys laadunarvioinnista on käyttäjäkeskeisen kääntämisen konseptia suppeampi, sillä lopullinen laadunarviointi toteutetaan tekstianalyysin avulla ja se kohdistuu valmiiseen käännökseen, vaikka arviointiin liittyisikin käyttäjäkeskeinen lähestymistapa.

Tämän tutkimuksen kohteena olevassa IATE-termitietokannassa termien laatua arvioidaan, ja arvio on käyttäjän nähtävillä. Termien ja määritelmien laatua arvioivat koulutetut terminologit, jotka päivittävät uusia termejä IATEen, käyvät läpi kääntäjien IATEen lisäämiä termejä ja poistavat vanhentuneita tai muuten heikkolaatuisia termejä. Käytössä on tähtiluokitus, jonka avulla termit voidaan luokitella niiden luotettavuuden mukaan. Luvussa 3.1.1 kerrotaan lisää tähtiluokituksesta. Huomioitavaa on, että laadunarviointi perustuu siihen, miten hyvin eri termit sopivat EU-teksteihin, jolloin käyttäjän on syytä olla lähdekriittinen, mikäli hän etsii IATEsta termejä muihin kuin EU-kääntämisen tarpeisiin.

Käyttäjäkeskeisen kääntämisen mallin hyödyntäminen laadun arvioinnin menetelmien sijasta mahdollistaa tämän tutkimuksen yhteydessä myös *hälyn* käsitteen tuomisen osaksi IATEn käytettävyyden tarkastelua. Suojasen ym. (2012, 45) mukaan Nidan (1964) esittämän vuorovaikutteisen viestintämallin käsiteenä toimiva häly voi olla mielenkiintoinen myös käytettävyyden näkökulmasta. Hälyksi luokitellaan kaikki, mikä vaikeuttaa viestintätehtävän onnistumista. IATEssa hälyä voi aiheuttaa esimerkiksi termitietokannasta mahdollisesti löytyvät virheet tai saatujen hakutulosten suuri määrä. Hälyn ilmenemistä aineistossa käsitellään tässä tutkimuksessa luvussa 5.1.2.

Käyttäjäkeskeinen kääntäminen voisi olla vastaus O'Brienin (2012, 55–56) edellä mainitsemiin perinteisen käännösten laadunarvioinnin haasteisiin, sillä käyttäjäkeskeisessä kääntämisessä menetelmät voidaan sovittaa käytössä olevien resurssien mukaan. Erityisesti mittavissa hankkeissa, joissa on runsaasti toistuvaa, samaa aihepiiriä käsittelevää käännöstyötä, voi käyttäjäkeskeinen kääntäminen tarjota keinoja prosessin tehostamiseen kääntäjän päätöksenteon helpottajana (Suojanen ym. 2012, 132–133). Tästä näkökulmasta myös tämän tutkimuksen kohteena olevaa IATEa on

mielekästä tarkastella käyttäjälähtöisestä näkökulmasta, sillä termitietokantaa kehitetään jatkuvasti useamman EU:n toimielimen voimin.

Käyttäjäkeskeinen lähestymistapa tarjoaa laadunarviointia kattavamman kokonaiskuvan siitä, miten termitietokantaa voisi kehittää tulevaa käyttöä varten. Terminologian menetelmät ovat pitkälle standardisoituja, mutta sanaston tai tässä tapauksessa termitietokannan kehittäminen saa yleensä alkunsa asiantuntijoiden, eli tulevien käyttäjien, havaitsemasta tarpeesta (Nykänen 1999, 63–64). Käytettävä termitietokanta nopeuttaa ja helpottaa kääntäjien työtä, jolloin käännösten laatu paranee ja kääntäjien työskentely tehostuu.

3 Käytettävyys terminologian ja sanastotyön kentällä

Tässä luvussa käsittelen terminologian tieteenalan syntytapaa. Lisäksi tarkastelen terminologian ja käytettävyyden yhteyttä erityisesti terminologian menetelmien näkökulmasta. Tässä luvussa tutustutaan myös sanastotyön periaatteisiin sekä toimintatapoihin ja IATEn erityispiirteisiin.

Terminologia eli terminologiaoppi on määritelty Tieteen termipankissa (2019) seuraavasti: ”oppi käsitteiden ja termistöjen rakenteesta, muodostumisesta, kehityksestä, käytöstä ja käsittelystä eri erikoisaloilla”. Termistöksi kutsutaan tiettyyn erikoisalankieleen liittyvien nimitysten eli käsitteitä edustavien kielellisten ilmaisujen joukkoa (Tieteen termipankki 2019). Ne hakutulokset, joita käyttäjät tämän tutkimuksen puitteissa termitietokannasta saivat, kuuluivat useaan termistöön, sillä IATE sisältää sanastoa monilta eri erikoisaloilta ja eroaa siten ns. perinteisestä sanastosta. Tämä erityispiirre on IATEssa selkeästi havaittavissa, mutta lähtökohtaisesti siihen liittyvässä sanastotyössä ja esimerkiksi määritelmien kirjoittamisessa sekä termien luotettavuuden arvioinnissa noudatetaan yleisiä terminologian periaatteita ja toimintatapoja. Sanastotyön periaatteet ja toimintatavat on koottu kansainväliseen ISO-standardiin (Isohella & Nuopponen 2016, 226–237). Ollessani kääntäjäharjoittelussa Euroopan parlamentin Suomen käännösyksikössä Luxemburgissa keväällä 2017, osallistuin IATEn päivittämiseen osana Suomen käännösyksikön termiprojektia. Määritelmien kirjoittamisessa noudatettiin ISO 704:2009 -standardissa määriteltyjä periaatteita.

Erot IATEn ja muiden perinteisin menetelmin laadittujen sanastojen välillä, ilmenivät niin määritelmien ja käsitejärjestelmien muodostamista käsittelevässä alaluvussa 3.1.1 kuin sanastoprojektin vaiheita ja EU:n sanastotyön erityispiirteitä käsittelevässä alaluvussa 3.2.1. Siksi on perusteltua, että luvussa kolme käsitellään perusteellisesti myös kansainvälisiin standardeihin perustuvia, IATEen verrattuna perinteisiä terminologian ja sanastotyön menetelmiä, sillä niitä tutkimukseen osallistuneet käyttäjät ovat tottuneet käyttämään, ja siten ne ovat muokanneet myös heidän mentaalisia mallejaan ja odotuksia termitietokantaa kohtaan. Mentaalisten mallien vaikutusta IATEn käytön miellyttävyyteen käsitellään tämän tutkimuksen luvussa 5.4.

3.1 Terminologian menetelmät sanastotyön lähtökohtana

Terminologian menetelmien avulla voidaan kartoittaa eri alojen termistöjä, ratkaista termeihin liittyviä ongelmia sekä laatia sanastoa (Nuopponen 1999, 91). Terminologian teoriaa ja menetelmiä hyödynnetään sanastotyössä, jonka tarve on Suomessa usein monikielistä muun muassa maamme kaksikielisyyden ansiosta. Huolellinen sanastotyö takaa esimerkiksi sen, että suomenkieliset ja

ruotsinkieliset oikeusdokumentit ovat keskenään saman arvoisia ja niissä viitataan täysin samoihin asioihin. (Kalliokuusi & Seppälä 1999, 77.) Myös Euroopan unionin toimielimissä sanastotyö liittyy olennaisesti kansalaisten oikeusturvaan ja kaikkien jäsenvaltioiden välisten kielten tasa-arvoon. EU:ssa puhutaan käännösten sijaan vastineista, mikä tarkoittaa sitä, että jokaisella EU:n jäsenvaltion kielellä tuotetulla dokumentaatiolla on yhtä suuri todistusvoima oikeudessa. Tämä luo erityisen tarpeen termien vastaavuudelle eri kielien välillä. (Rossi 1999, 106–107.)

Terminologian teorian ymmärtämiseksi on tunnettava alan peruskäsitteet, joiden määritelmät on koottu kansainväliseen ISO 704 -standardiin, josta viimeisin versio on julkaistu vuonna 2009 (Ilomäki 1999, 122–123; Suonuuti 2012, 32). ISO 704:2009 -standardin (ISO 704:2009, 34–35, 37– 41) mukaan termi on yhdestä tai useammasta sanasta koostuva kuvaus, joka kuvaa käsitettä tietyssä kielessä ja tietyn erikoisalan sisällä. Termin tulisi olla yksikäsitteinen eli kuvata saman erikoisalan ja kielen sisällä ainoastaan yhtä käsitettä. Mikäli termejä on kuitenkin useampia, tulee niistä yksi valita suositettavaksi termiksi ja muut termit luokitella sallittaviksi tai hylättäviksi termeiksi. Isohellan ja Nuopposen (2016, 230–231) mukaan yksikäsitteisyys liittyy termin ja käsitteen väliseen suhteeseen. Täydellisessä yksikäsitteisyydessä on vain yksi käsite, joka viittaa vain yhteen termiin. Tämä tavoite on kuitenkin erittäin hankalasti saavutettavissa, koska samoja kielellisiä piirteitä on olemassa eri erikoisaloilla. (Mp.) Erityisesti IATEssa, joka sisältää sanastoa useilta erikoisaloita, on kiinnitettävä huomiota siihen, että valitsee oikeaan erikoisalaan liittyvän termikortin, sillä termihaussa tuloksia voi saada useilta eri erikoisaloilta. (User's Handbook 2018, 5–8.) Perinteisessä sanastossa tätä ongelmaa ei ole, sillä sanasto rakennetaan tietyn erikoisalan tarpeisiin.

ISO 704:2009 -standardin (ISO 704:2009, 34–35, 37–41) mukaan suositettavan termin edellytyksenä on, että termi on erikoisalan asiantuntijoiden käyttämä ja yleisesti hyväksymä. Muita standardin määrittämiä kriteereitä hyvälle termille ovat läpinäkyvyys (*transparency*), johdonmukaisuus (*consistency*), soveltuvuus käytössä olevaan kieleen (*appropriateness*), kielen ekonomian toteuttaminen (*linguistic economy*), taivutusten ja johdannaisten salliminen (*derivability and compoundability*), kielellinen oikeellisuus (*linguistic correctness*) ja kyseessä olevan kielen normien sekä sääntöjen noudattaminen (*preference of native language*) (mp.). Myös Isohellan ja Nuopposen (2016, 230) mukaan hyvä termi on kirjoitus- ja äänneasultaan sekä kieliopilliselta muodoltaan kohdekielen sääntöjen ja normien mukainen. Usean kielen termien tulee noudattaa kielen ekonomian periaatteita eli sallia johdoksia ja taivutuksia. Johdoksien ja taivutusten muodostaminen on kielisidonnaista. Sidonnaisuus tiettyyn tilanteeseen ja kontekstiin on yhteistä myös käytettävyyden määritelmälle. (Mp.)

Isohella ja Nuopponen (2016, 233) määrittelevät myös käyttöliittymäsuunnittelun kannalta ehdot käytettäville termeille. Niihin kuuluvat termien tarkoituksenmukaisuus, johdonmukaisuus sekä läpinäkyvyys. Näistä johdonmukaisuus sekä läpinäkyvyys löytyvät myös ISO 704:2009 -standardista hyvän termin edellytyksinä. Isohellan ja Nuopposen (2016, 236) mukaan terminologinen käytettävyys on ilmiönä suhteellinen eikä sen toteuttamiseen ei ole olemassa yhtä oikeaa ratkaisua. Ajatusta termien tarkoituksenmukaisuudesta, johdonmukaisuudesta sekä läpinäkyvyydestä voi soveltaa lähes kaikkiin tekstilajeihin, joissa termien selkeydellä ja oikeellisuudella on merkittävä rooli tekstin ymmärrettävyyden ja luettavuuden kannalta. Siksi tämä näkökulma on mielenkiintoinen myös IATEn käytettävyyden tutkimisen kannalta. Toisaalta on huomioitava, että IATEa kehitetään lähtökohtaisesti EU:n instituutioiden tarpeisiin ja tässä työssä tarkastellaan IATEn käytettävyyttä EU-kontekstin ulkopuolella.

3.1.1 Määritelmän ja käsitejärjestelmän muodostaminen

Jotta IATEsta löytyvien termien ja määritelmien laatua ja siten niiden käytettävyyttä voisi arvioida, on ensin tunnettava termin määritelmän sekä käsitejärjestelmien muodostamiseen liittyviä keskeisiä periaatteita. Vaikka IATElla onkin EU-kontekstin vuoksi omat erityispiirteensä, pyritään termitietokannassa noudattamaan kansainvälisiä standardeja erityisesti määritelmien kirjoitusperiaatteiden osalta. Esimerkiksi kääntäjät voivat lisätä termejä IATEen, mutta luotettavaksi arvioitavat termit edellyttävät terminologin tarkastusta ja luotettavuusluokituksen asettamista manuaalisesti. (User's Handbook 2018, 4–5, 18–19.) Vaikka termityö onkin organisoitu EU:ssa IATEn myötä niin, että kielikohtaisilla käännösyksiköillä on yhä suurempi rooli myös termitietokannan päivittämisessä, saavat EU-terminologit tukea kansallisilta asiantuntijoilta. Esimerkiksi Suomessa EU-kääntäjiä avustaa termityössä valtioneuvoston ylläpitämä ESKO-verkosto. Lisäksi Sanastokeskus on ollut mukana valitsemassa suomenkielisiä termivastineita EU-kääntämisen tueksi. (Seppälä 2015.) Sanastokeskuksessa noudatetaan terminologian kansainvälisiä ISO-standardeja (Kuhmonen 1999, 11 – 13).

Termi, *käsite* ja *määritelmä* liittyvät läheisesti toisiinsa ja ne kuuluvat terminologian keskeisimpiin käsitteisiin. Termi kuvaa käsitettä, jonka sanallista kuvausta kutsutaan määritelmäksi. Sekä määritelmän että termin välillä tulee vallita korvaavuusperiaate, jonka mukaan termi on voitava tarvittaessa pienin kielellisin täsmennyksin korvata tekstissä määritelmällään. (ISO 704:2009, 42; Suonuuti 2012, 24.) Määritelmä rakentuu sekä käsitettä vastaavasta mielikuvasta eli käsitepiiristä että käsitteen suhteesta muihin lähikäsitteisiin. Käsitepiiri koostuu tarkoitteita kuvaavista ominaisuuksista. Tarkoitteet ovat puolestaan todellisuuden ilmiöitä, jotka voivat olla joko

konkreettisia tai abstrakteja. (Suonuuti 2012, 24.) Käsite on tiettyyn alaan tai kontekstiin kuuluvan tarkoitteen kuvaus (ISO 704:2009, 2). Käsitteen tarkoituksena on jäsentää tietoa eivätkä ne välttämättä ole kielisidonnaisia, mutta yhteiskunta- ja kulttuurisidonnaisuus voivat vaikuttaa käsitejakoon ja käsitteiden olemassaoloon eri kielissä (Tieteen termipankki 2020).

Kaikki käsitteet kuuluvat osaksi käsitejärjestelmää, joka kuvaa eri käsitteiden suhteita toisiinsa. Käsitteet voidaan jakaa yksilö- sekä yleiskäsitteisiin sen mukaan, liittyvätkö ne yhteen vai useampaan tarkoitteeseen. Esimerkiksi erisnimet ovat yksilökäsitteitä. (Nykänen 1999 16–19; Suonuuti 2012, 13–18.) IATEssa yksilökäsitteitä ovat esimerkiksi eri EU-toimielimien tai instituutioiden nimet (User's Handbook 2018, 4). Näiden lisäksi käsitteet jaetaan käsitejärjestelmässä ylä- ja alakäsitteisiin. Alakäsitteen erottaa yläkäsitteestä vähintään yksi erottava piirre ja alakäsite voi samalla olla toiselle käsitteelle yläkäsite. Vieruskäsite kuvaa keskenään samanarvoisia alakäsitteitä. Käsitteet voivat olla käsitejärjestelmässä hierarkkisessa, koostumuksellisessa tai funktionaalisessa suhteessa keskenään. Suuri osa käsitejärjestelmistä on moniulotteisia eli niissä esiintyy vähintään kahta erityyppistä käsitesuhdetta. Yläkäsitteen ja käsitesuhteiden valinta käsitejärjestelmässä riippuu osin myös siitä, mistä näkökulmasta sanastoa laaditaan, sillä yläkäsite voidaan jakaa alakäsitteisiin usealla eri tavalla. (Nykänen 1999, 16–19; Suonuuti 2012, 13–18.)

Käsitejärjestelmää kuvaa käsitekaavio, jossa käsitteiden suhteet piirretään ja sijoitetaan osaksi järjestelmää. Hierarkkista suhdetta kuvataan puudiagrammin avulla, koostumussuhdetta kampadiagrammin ja funktiosuhdetta nuolen avulla. Määritelmä ja käsitejärjestelmä ovat erottamaton osa sanastotyötä, sillä käsitejärjestelmä toimii määritelmän kirjoittamisen pohjana. Käsiteanalyysi on käsitejärjestelmän rakennuksen perusta. (Nykänen 1999, 16–27; Suonuuti 2012, 13–18.)

Suonuutin (2012, 19) mukaan hyvin kirjoitettu määritelmä kuvaa kunkin käsitteen tarkoituksenmukaisesti omassa järjestelmässään ja määritelmästä käyvät ilmi lähikäsitteet sekä niiden väliset suhteet. Määritelmän on Suonuutin (2012, 19) mukaan oltava myös mahdollisimman lyhyt ja sisällettävä ainoastaan se tieto, jonka avulla käsite voidaan sijoittaa oikealle paikalleen käsitejärjestelmässä. Kalliokuusen (1999, 45) mukaan määritelmien tarkoituksena on luoda käsitteille normit eri viestintätilanteissa ja ne sitovat yhteen käsitteen sekä nimityksen. Niiden täsmällisyyden ja loogisuuden voi todeta ainoastaan, kun määritelmään kuuluvia käsitepiirteitä verrataan käsitteen alaan kuuluviin tarkoitteisiin. Nuopposen (1999, 94) mukaan määritelmän avulla käsitteet voidaan rajata toisistaan. Lisäksi määritelmän tarkoituksena on luoda yhteys käsitteen ja siitä käytettävän termin välille. Määritelmän avulla synonyymiset termit voidaan yhdistää toisiinsa ja erottaa polyseemiset termit toisistaan. (Mp.).

Suonuutin (2012, 19) mukaan kussakin määritelmässä tulee kuvata ainoastaan yksi käsite. Synonyymien käyttäminen määritelminä on ISO 704:2009 -standardin (ISO 704:2009, 22–23) mukaan standardisoidun määritelmän kirjoittamisen vastaista. Siten myös ISO 704:2009 -standardista näkyy pyrkimys yksikäsitteisyyteen. Myöskään toisen kielen vastinetta ei voi ISO 704:2009 -standardin mukaan käyttää käsitteen määritelmänä. Standardin mukaan (mp.) määritelmän avulla on voitava löytää käsitteen erottava piirre, jonka avulla se erotetaan muista aihepiirin käsitteistä ja sijoitetaan osaksi käsitejärjestelmää. IATEssa määritelmät laaditaan jokaiselle käsitteelle erikseen, mutta sama määritelmä voi koskea useampia termejä. Mahdolliset erottavat piirteet tai käyttökonteksti käyvät ilmi termin kohdalle merkityistä huomautuksista. (User's Handbook 2018, 12,15.)

Termikortit jakautuvat IATEssa kolmeen osaan, joista käytetään englanninkielisiä nimityksiä *Language Independent Level*, *Language Level* ja *Term Level*. Määritelmät kirjoitetaan *Language Level* -osioon, joka koskee kaikkia kyseisellä kielellä olevia termejä, jotka on listattu *Term Level* -osiossa. Saman käsitteen eri kielisten määritelmien tulisi vastata toisiaan ja sopia kaikkien *Term Level* -osion termien määritelmäksi. Mikäli määritelmä on peräisin tietystä EU-kielestä, merkitään se kielen yhteyteen ankkurisymbolilla. IATEn määritelmän laatimisen periaatteet poikkeavat tässä kohti kansainvälisestä standardista, sillä kaikkia muita kuin ankkurikielen määritelmiä verrataan aina ankkurikielen määritelmään sen sijaan, että noudatettaisiin jokaisen kielen normeja erikseen. (User's Handbook 2018, 13–17.) Tämä on IATEn tapauksessa perusteltua, sillä perimmäisenä tarkoituksena on harmonisoida termejä eri kielten välillä niin, että kaikki EU:n virallisilla kielillä kirjoitetut versiot vastaavat toisiaan.

Vaikka IATEssa määritelmä voikin viitata useampaan termiin, noudattavat luotettaviksi luokiteltujen termien määritelmänkirjoitusperusteet terminologian standardeja etenkin ankkurikielen osalta. Suositeltu määritelmämuoto niin ISO 704:2009-standardin (ISO 704:2009, 22–23), Kalliokuusen (1999, 46) kuin Suonuutin (2012, 19–20) mukaan on sisältömääritelmä. Sisältömääritelmässä viitataan aina määriteltävää käsitettä lähinnä olevaan yläkäsitteeseen ja annetaan lisäksi muut käsitteen erottavat piirteet, joita voi olla yksi tai useampi. Näistä piirteistä tulee käydä ilmi käsitteen paikka käsitejärjestelmässä ja siten käsitteen suhteet muihin käsitteisiin. Suhteita voidaan ilmaista erilaisin kielellisin keinoin. (Kalliokuusi 1999, 46; ISO 704:2009, 22–23; Suonuuti 2012, 19–20.)

Suonuutin (2012, 20–21) mukaan myös ISO-standardissa mainitut joukkomääritelmät ovat käyttökelpoisia silloin, kun käsite voidaan määritellä luettelemalla koostumussuhteelliset alakäsitteet, jotka ovat kaikki yksilökäsitteitä. Esimerkiksi vuoden voi määritellä luettelemalla kaikki siihen

kuuluvat kuukaudet tai vuoden ajat. (ISO 704:2009, 30, 44–45; Suonuuti 2012, 20–21.) Negatiivinen määritelmäkin on Suonuutin (2012, 26) mukaan paikallaan silloin, kun jonkin erottavan piirteen puuttuminen on käsitteen määrittelyn kannalta olennaista. Esimerkiksi kaljupään voi määritellä ihmisenä, jolla ei ole hiuksia (Suonuuti 2012, 26). Kalliokuusen (1999, 44) mukaan muita mahdollisia, joskin ei suositeltavia, määritelmätyyppejä ovat synonyymi- ja nominaalimääritelmä sekä kontekstimääritelmä. Synonyymi- tai nominaalimääritelmässä käsitteen sisältö kuvataan synonyymin tai vieraskielisen vastineen avulla, mutta muuta tietoa käsitteestä ei anneta. Tämä on yleinen määrittelytapa esimerkiksi yleiskielen sanakirjoissa. Kontekstimääritelmässä on puolestaan kuvauksia, jotka viittaavat käsitteen sisältöön. Nämä kuvaukset on joko laitettu tiettyyn tekstiyhteyteen tai ne käyvät ilmi tekstiyhteydestään. (Mp.)

Varsinaisiin määritelmävirheisiin lukeutuvat muun muassa kehämääritelmät ja epätäydelliset määritelmät. Kehämääritelmässä käsite määritellään itsellään joko suorasti tai epäsuorasti. Sisäisessä kehämääritelmässä käsite esitetään itsensä yläkäsitteenä tai käsitepiirinä ja tällöin käsite määritellään oman terminsä avulla. Ulkoisessa kehämääritelmässä yksi tai useampi käsite viittaa toisiinsa. Epätäydellisenä määritelmänä voidaan pitää joko liian laajaa tai liian suppeaa määritelmää. Liian laajan määritelmän avulla käsitettä ei voi rajata riittävän tarkasti muista käsitteistä. Liian suppea määritelmä puolestaan sisältää sellaisia piirteitä, jotka eivät kuulu käsitteeseen, ja tällöin käsitteeseen kuuluvia tarkoitteita jää käsitteen alan, eli käsitteeseen liittyvien tarkoitteiden, ulkopuolelle. Yleisimmin liian suppea määritelmä syntyy, kun valitaan väärä yläkäsite tai kun yhteinen yläkäsite määritellään siten kuin se kuuluisi ainoastaan yhdelle erikoisalalle. (Suonuuti 2012, 24–30.)

Suonuutin (2012, 30) mukaan hyvässä määritelmässä käytetään ainoastaan kohderyhmälle tuttuja tai muualla sanastossa määriteltyjä termejä. Myös ISO 704:2009 -standardissa (ISO704:2009, 22) todetaan, että määritelmää kirjoittaessa on otettava huomioon sanaston kohderyhmä. Kalliokuusen (1999, 45–52) mukaan oikeaoppinen terminologinen määritelmä vastaa asiasisällöltään todellisuutta eikä sisällä virheellistä, toissijaista tai itsestään selvää tietoa. Määritelmässä tulee välttää toistoa ja sanaston rakenteen on oltava systemaattinen. Pahimmillaan systemaattisuus voi aiheuttaa käyttäjälle kuitenkin ongelmia, mikäli määritelmät perustuvat sanastossa aiemmin määriteltyihin käsitteisiin, jotka eivät ole käyttäjälle ennestään tuttuja. (Kalliokuusi 1999, 45–52.) Terminologiset määritelmä ja sanastotyö palvelevat eri alojen asiantuntijoita myös siten, että ne yhtenäistävät ja selkeyttävät viestintää, kun samoihin käsitteisiin viitataan samoilla termeillä (Nuopponen 1999, 94–95).

IATEssa käsitejärjestelmät eivät ole käyttäjän nähtävillä, vaikka ne ovat voineet toimia määritelmien laatimisen taustalla erityisesti sellaisten termien osalta, joiden määritelmät on laadittu yhteistyössä

kansallisten toimijoiden, kuten Sanastokeskuksen kanssa. IATEn käyttöohjeiden (User's Handbook 2018, 16, 18–19) mukaan määritelmien laadun arvioimisen tukena toimivat lähteet sekä ankkurikieli. Eri kielten määritelmiä ja niitä vastaavia termejä voi myös vertailla keskenään avaamalla kaksi tai kolme kieltä samaan ikkunaan. Termien luotettavuutta arvioidaan tähtiasteikolla, jonka mukaan termi voi saada yhdestä neljään tähteä. Kolme ja neljä tähteä saaneet termit ovat terminologien tarkastamia ja arvioimia. Kolmen tähden termi täyttää jonkin seuraavista ominaisuuksista: se on peräisin luotettavasta lähteestä, kyseessä olevan kielen terminologit hyväksyvät termin käytön yksimielisesti tai termi on yleisesti käytössä oleva oman käsitteensä kuvaus. Neljän tähden termi on laajasti käytössä ja yleisesti hyväksytty käsitteensä oikeaoppiseksi kuvaukseksi tai luotettavan ja autoritäärisen tahon, erityisesti kirjallisessa lähteessä, vahvistama. Kahden tai yhden tähden termeihin on syytä suhtautua varauksella eikä niiden lisäämisessä IATEen ole välttämättä noudatettu sanastotyön periaatteita. Uudistetun IATEn myötä myös kolmen tähden termeihin on suhtauduttava varauksella, sillä muista tietokannoista siirretyille termeille on annettu automaattisesti kolmen tähden luokitus. (User's Handbook 2018, 11–13, 18–19.)

3.1.2 Käyttäjän huomioiminen määritelmien kirjoittamisessa ja esittämisessä

Koska sanastoprojektin tarpeen tunnistaminen lähtee käyttäjien tarpeesta, tulee myös projektin lopputuloksen palvella sanastonkäyttäjiä (Nykänen 1999, 69; Seppälä 1999, 73). Sanastotyön normatiivisuus voi kuitenkin asettaa rajoja käyttäjäystävällisyyden toteutumiselle esimerkiksi, jos määritelmät on laadittu erittäin systemaattisesti niin, että uuden määritelmän ymmärtäminen vaatii aiemmin sanastossa määriteltyjen käsitteiden ymmärtämistä. Tällöin käyttäjä voidaan ottaa huomioon antamalla määritelmän ymmärtämisen kannalta olennaista lisätietoa määritelmää täydentävissä huomautuksissa. Toisena vaihtoehtona on joustaa määritelmän laatimiseen liittyvästä systemaattisuuden periaatteesta ja toistaa aiemmissa määritelmissä mainittuja asioita. (Kalliokuusi 1999, 52–53.)

Määritelmät ja käsitesuhteet laaditaan aina tietystä näkökulmasta, mikä voi aiheuttaa sanaston käyttäjälle ymmärtämiseen liittyviä haasteita. Näitä ongelmia voidaan Kalliokuusen (1999, 52) mukaan lieventää parhaiten esittämällä sanastossa selvästi, mihin näkökulmaan sanastot perustuvat. Näkökulman esitystapoja rajoittavat kuitenkin sanastoon liittyvät standardit. (ISO 704:2009, 22; Kalliokuusi 1999, 52.)

Terminologiaa ja sanastotyötä käsittelevässä kansainvälisessä ISO 704:2009 -standardissa käyttäjien huomioiminen esitetään olennaisena osana sanastotyötä, mutta Kalliokuusen (1999, 53) mukaan terminologiset menetelmät eivät anna ohjeita varsinaisen käsitemäärittelyn kannalta epäolennaisen

tiedon analysoimiseen ja esittämiseen, vaikka se voisi olla sanaston käytettävyyden kannalta merkittävää. Nykäsen (1999, 63, 66) mukaan sanaston erikoisalan asiantuntijoiden rooli osana projektityöryhmää korostuu tilanteessa, jossa arvioidaan sitä, millaiset ratkaisut määritelmien sekä käsitejärjestelmien laatimisen ja esittämisen osalta palvelevat sanaston käyttäjiä mahdollisimman hyvin.

3.2 Käyttäjän tarpeet sanaston laatimisen lähtökohtana

Nykäsen (1999, 63–64) mukaan sanastoprojekti on eri asiantuntijoiden yhteistyön tulos, joka saa usein alkunsa asiantuntijoiden tunnistamasta tarpeesta sanaston laatimiselle. Tämä pitää paikkansa myös IATEn osalta, jonka tavoitteena on tukea monikielisten EU-tekstien tuottamista erityisesti lain ja hallinnon tekstien osalta (User's Handbook 2018, 3). Koska kaikki 24 EU-kieltä ja niillä laaditut lain ja hallinnon tekstit ovat keskenään tasavertaisia, on termitietokannan ensisijaisena tavoitteena varmistaa, että termien merkitykset vastaavat toisiaan eri kielillä kirjoitetuissa versioissa. Tämä on erittäin haasteellista perinteiseen sanastotyöhön verrattuna, sillä EU:ssa on kaiken kaikkiaan 552 eri kieliyhdistelmää, joilla erikielisiä versioita laaditaan. Termityötä koordinoi ja IATEa ylläpitää Käännöstoimen pääosaston Terminologian koordinointiyksikkö. Huomioitavaa on, että Terminologian koordinointiyksikön sanastotyön lähtökielenä toimii englanti, jonka pohjalta laaditaan muiden kielten vastineet. (DG TRAD Terminology Coordination 2014, 6–7.)

3.2.1 Sanastoprojektin vaiheet ja EU:n sanastotyön erityispiirteet

EU:n sanastotyötä yleisellä tasolla koordinoi Terminologian koordinointiyksikkö, jonka palveluksessa on vakituisten työntekijöiden lisäksi avustavissa tehtävissä toimivia harjoittelijoita. Terminologian koordinointiyksikön työntekijät toimivat yhteistyössä noin 100 käännösyksiköissä työskentelevän terminologin kanssa. Käännösyksiköiden terminologeihin kuuluu vapaaehtoista termityötä tekeviä kääntäjiä sekä vastuuterminologeja. (DG TRAD Terminology Coordination 2014, 6–7.) Nykäsen (1999, 63–64) mukaan ihannetapauksessa sanastotyötä johtaa kokenut terminologi, jonka tehtäviin projektipäällikkönä kuuluu myös muiden työryhmän jäsenten huolellinen perehdyttäminen sanastotyön menetelmiin. EU:ssa eri kielten käännösyksiköiden vastuuterminologit koordinoivat yksiköissä toteutettavia termiprojekteja ja kehittävät työmenetelmiä yhdessä muiden kielten käännösyksiköiden ja Terminologian koordinointiyksikön kanssa. He saavat tehtäväänsä Terminologian koordinointiyksikön koulutuksen. Vastuuterminologien työ on kiertävää ja vaihtelee termityötä tekevien kääntäjien kesken, niin että yhden kääntäjän työjakso vastuuterminologina kestää vähintään kolme kuukautta. (DG TRAD Terminology Coordination 2014, 6–7.)

Nykäsen (1999, 63–64) mukaan terminologin olisi hyvä toimia myös projektin sihteerinä eli kirjata löydetyt termit ja niiden määritelmät sanastoluonnokseen. Näin hänellä säilyy hyvä kokonaiskuva projektin etenemisestä ja erityisesti määritelmien kirjoittaminen ja käsitejärjestelmien laatiminen vaatii asiantuntemusta (mp.). Käännösyksiköiden vastuuterminologit toimivat ikään kuin projektisihteereinä. He revisoivat muiden termityötä tehneiden kääntäjien ja kääntäjäharjoittelijoiden työt sekä kirjaavat termit, määritelmät ja muut termeihin liittyvät tiedot IATEen. (DG TRAD Terminology Coordination 2014, 6–7.)

Seppälän (1999, 72–73) mukaan kielen käytön ohjailemiseen pyrkivän eli normatiivisen sanastotyön onnistumismahdollisuus jää vähäiseksi, ellei sanastotyön tekijällä ole tuntumaa kielen käyttöön. Kuitenkin sanaston aihepiirin erikoisalan asiantuntijoiden rooli on merkittävä, sillä he tuntevat sanaston aiotut käyttäjät ja parhaassa tapauksessa kuuluvat itse tähän ryhmään. Toimivien ja vakiintumiskelpoisten termisuositusten aikaan saaminen on erittäin haastavaa, ellei käyttäjien kokemuksia ja mielipiteitä oteta huomioon. (Mp.) Euroopan parlamentin käännösyksikön DG TRADin (DG TRAD Terminology Coordination 2014, 4, 6–7) mukaan EU:n sanastotyössä käännösyksiköiden vastuuterminologit ovat oman kielensä asiantuntijoita, jolloin heillä on Seppälän (1999, 72-73) kuvailevaa tuntumaa kielen käyttöön.

Seppälän (1999, 73) mukaan sanastoprojektin vaiheet voidaan jakaa termi-inventaarioon ja aineiston rajaamiseen, käsiteanalyysiin ja määrittelyyn, suositettavien termien valintaan, lausuntokierrokseen sekä aineiston viimeistelyyn. Suonuuti (2012, 35) on samoilla linjoilla ja painottaa lähdeaineiston analyysin tärkeyttä, jonka yhteydessä alustava termi-inventaario tehdään. Myös EU:ssa Terminologian koordinointiyksikkö käyttää sanastotyön pohjana lähdeanalyysiä sekä termi-inventaariota. Lähtökielenä Terminologian koordinointiyksikön ohjaamissa sanastoprojekteissa toimii englanti, jonka pohjalta muiden kielten vastineet laaditaan. Joissain tapauksissa lähtökielenä voi olla myös jokin muu EU:n 24 virallisesta kielestä, jolloin kyseinen kieli on merkitty termitietokantaan ankkurisymbolilla. (DG TRAD Terminology Coordination 2014, 6 – 7; User's Handbook 2018, 16.) Kalliokuusen ja Seppälän (1999, 77–78) mukaan sopivien vastineiden löytämiseksi on tutkittava myös vastinekielen käsiterakenteita ja ihannetapauksessa vastineiden haku aloitetaan jo termi-inventaariovaiheessa.

Nykäsen (1999, 62–65) mukaan sanastoprojekti on sanastotyön tuottavin työmuoto ja suunnitteluvaiheessa on tärkeää asettaa sanastolle täsmällinen tavoite, työlle määräaika sekä kustannusarvio, joiden toteuttamisesta projektipäällikkö on vastuussa. Keskeinen osa sanastoprojektin hallintaa on työvaiheiden ja tehtävien erittely sekä jakaminen projektiryhmän

kesken. Mikäli työvaiheet eritellään tarkasti, etenevät niistä käytännössä useat samanaikaisesti tai lomittain. (Mp.) Nykäsen (1999, 62–65) mukaan sanastotyön menetelmät on kansainvälisesti standardisoitu. Standardisoidut menetelmät liittyvät lähinnä sanaston luomiseen, kuten käsitejärjestelmien piirtämiseen ja määritelmien laatimiseen. Sanastoprojektin organisoinnista vastaa parhaassa tapauksessa kokenut terminologi. (Mp.) EU:ssa sanastoprojektien koordinoimisesta vastaa Terminologian koordinointiyksikkö yhdessä kieliyksiköiden vastuuterminologien kanssa (DG TRAD Terminology Coordination 2014, 4).

Siinä missä Suonuuti (2012, 35) painottaa lähdeanalyysiä sanastoprojektin ensimmäisenä vaiheena, Nykänen (1999, 63) kiinnittää erityistä huomiota projektisuunnitteluun, jonka hän jakaa neljään vaiheeseen: tarpeiden selvittäminen, tavoitteiden asettaminen, projektisuunnitelman laadinta sekä rahoituksen hankinta. Tyypillisiä tarpeita sanastotyölle synnyttävät termistölliset hankaluudet tai väärinkäsitykset erikoisalojen teksteissä sekä uuden tiedon syntyminen tai tiedon popularisointi. Näissä tapauksissa sanastotyön painopiste on normatiivisessa eli kielenkäyttöä ohjailevassa toiminnassa. Lisäksi sen tulee ottaa huomioon käyttäjien tarpeet, jotka toimivat koko projektin lähtökohtana. (Nykänen 1999, 63.) EU:ssa näistä vastaa Terminologian koordinointiyksikkö. Tyypillisiä tarpeita sanastotyölle on uuden lainsäädännön laatiminen sekä polysemian ja vanhentuneiden termien karsiminen. Sanastoprojekteja voidaan toteuttaa ennakoivasti, jolloin Terminologian koordinointiyksikkö valmistelee ajankohtaisen teeman ympärille englanninkielisen termikansion eli eräänlaisen sanaston, jonka pohjalta laaditaan muiden kielten vastineet. Toinen yleinen toteutustapa on Euroopan parlamentin komitean, työryhmän tai yksittäisen jäsenen pyyntöön perustuva sanastoprojekti. Harjoittelijat avustavat joko Terminologian koordinointiyksikön ohjaamissa projekteissa tai laativat termejä ja määritelmiä kielikohtaisiin termiprojekteihin. (DG TRAD Terminology Coordination 2014, 6–8.)

Projektisuunnitelman laatimista seuraa lähdeaineiston analyysi, jonka tavoitteena on löytää aihealueeseen liittyvät käsitteet termi-inventaarion avulla (Nykänen 1999, 65). Näitä käsitteitä etsitään muun muassa laista, direktiiveistä ja muista säädöksistä, standardeista, käsikirjoista, tutkimusselosteista, oppikirjoista, aikakauslehdistä, käyttöohjeista, raporteista, tietosanakirjoista sekä tietokannoista. Myös aikaisemmin laadittuja sanastoja ja sanakirjoja kannattaa hyödyntää lähteenä. Lähdeaineiston luotettavuus, ajankohtaisuus sekä tarkoituksenmukaisuus on syytä arvioida huolellisesti. (Suonuuti 2012, 35.)

Suonuutin (2012, 35) mukaan sanastotyöprojektia suunniteltaessa on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, kuinka monta käsitettä lopullisen sanaston on tarkoitus sisältää. Projektin käsitemäärä

kannattaa rajata tarpeeksi pieniin ja hallittavissa oleviin kokonaisuuksiin, sillä liian suuri käsitemäärä johtaa helposti epäyhtenäisyyksiin, puutoksiin ja vaatii paljon aikaa sekä rahallisia resursseja. Perusteellinen terminologinen analyysi on mielekästä tehdä vain 10–20 käsitteelle kerrallaan. Lähdeaineiston analyysin ensivaiheessa mukaan otettavien ilmaisujen määrää ei kuitenkaan ole syytä rajoittaa liikaa. (Suonuuti 2012, 35.) Nykäsen (1999, 65) mukaan lähdeaineiston analyysin avulla toteutettavassa termi-inventaariossa löydetyistä esitermeistä vain noin puolet tai yksi neljäsosa päätyvät lopulliseen sanastoon.

Termi-inventaariossa kerätyt käsitteet voidaan jakaa ryhmiin mukaan otettavien käsitteiden valinnan helpottamiseksi. Suonuutin (2012, 35) mukaan ryhmäjako voidaan toteuttaa seuraavalla tavalla:

1. käsiteltävän alan ominaiskäsitteet
2. yhteiskäsitteet
3. lähialoilta lainatut käsitteet
4. yleiskäsitteet.

Lopulliseen sanastoon tulisi valita pääosin ryhmään yksi ja muutamia ryhmään kaksi ja kolme kuuluvia käsitteitä (Suonuuti 2012, 35). Nykäsen (1999, 65–66) mukaan termi-inventaariolle vaihtoehtoinen lähestymistapa on valita projektin lähtökohdaksi sanaston ydinkohtiin liittyvä pieni käsitejoukko, jonka ympärille kootaan lisäaineistoa samalla, kun selvitetään käsitejärjestelmää. Menetelmä soveltuu kuitenkin ainoastaan pieniin sanastoihin sekä aiheisiin, jotka voidaan ennakolta arvioida sellaisiksi, että kaiken tarvittavan voi esittää yhdessä tai muutamassa käsitejärjestelmässä. (Mp.)

Termi-inventaarion ja käsitteistön valinnan jälkeinen vaihe on käsitteiden sekä käsitejärjestelmien analysointi sekä määritelmien laatiminen (Nykänen 1999, 65). Suonuutin (2012, 36) mukaan käsitejärjestelmät toimivat sekä terminologien työvälineenä että palvelevat sanaston käyttäjää esittämällä käsiteanalyysin tulokset sellaisessa muodossa, että käyttäjän on helppoa hahmottaa käsitteisiin liittyvät suuremmat kokonaisuudet. Nykäsen (1999, 65–69) mukaan käsitejärjestelmän tutkiminen ja kuvaaminen ovat terminologisen sanastotyön ydinasioita. Kuten luvussa 3.1.1 mainittiin, IATEssa käsitejärjestelmät eivät ole käyttäjän nähtävillä. Mikäli niitä on laadittu, toimivat ne lähinnä ankkurikielen eli yleisimmin englannin termien valinnan ja määritelmien laatimisen pohjana. Muut vastineet laaditaan ankkurikielen pohjalta ja muiden kielten määritelmien ja vastineiden laatua verrataan ankkurikielellä laadittuun määritelmään (User's Handbook 2018, 11–12, 16).

Nykäsen (1999, 67–70) mukaan varsinaiset päätökset termien valinnasta tehdään määritelmien kirjoitusvaiheessa. Usein käsitejärjestelmien laatimisen ja määritelmien kirjoittamisen jälkeen sanastoluonnoksesta tehdään lausuntokierros. Lausuntokierroksella sanastoon liittyvän erikoisalan asiantuntijat arvioivat sanaston onnistuneisuutta ja antavat palautetta. Myös termivalintoihin voi tulla vielä lausuntokierroksen jälkeenkin muutoksia. Lausuntokierroksen pohjalta tehtyä sanaston viimeistelyä seuraa sanaston julkaiseminen ja palautteen vastaanotto myöhempää kehittämistä varten. (Mp.) IATEn osalta ainakaan koko termitietokantaa kattavaa lausuntokierrosta ei järjestetä, mutta palautetta otetaan jatkuvasti vastaan niin käännösyksiköiden terminologeilta, kääntäjiltä kuin muiltakin käyttäjiltä (IATE Brochure 2019, 1).

3.2.2 IATEn käytettävyyteen liittyvät erityispiirteet

IATE on usean EU-toimielimen ja -instituution yhteinen hanke, jonka kehittämisessä on mukana terminologien lisäksi myös vapaaehtoista termityötä tekeviä kääntäjiä (DG TRAD Terminology Coordination 2014, 4, 6–7). IATE onkin eräänlainen talkoistamishanke, jossa termitietokannan käyttäjät osallistuvat tietokannan kehittämiseen. Talkoistamishankkeista mainittiin luvussa 2.1, käyttäjäkeskeisen kääntämisen mallin yhteydessä.

Termitietokannan kehittämisessä on mukana kymmenen eri tahoa:

- Euroopan parlamentti
- Euroopan neuvosto
- Euroopan komissio
- Euroopan unionin tuomioistuin
- Euroopan keskuspankki
- Euroopan tilintarkistustuomioistuin
- Euroopan talous- ja sosiaalikomitea
- Euroopan alueiden komitea
- Euroopan investointipankki
- Euroopan unionin elinten käännöskeskus. (IATE Brochure 2019, 2.)

Sanastoprojekti saa alkunsa käyttäjien tunnistamasta tarpeesta, kuten myös IATEn tapauksessa. IATEn kehittämisen lähtökohtana oli standardisoinnin tarve eri termitietokantojen ja eri EU-toimielinten käyttämän termistön välillä. Hanke aloitettiin vuonna 1999 ja siinä yhdistettiin viisi termitietokantaa toisiinsa. Aiemmat termitietokannat kuuluivat Euroopan komissiolle, Euroopan neuvostolle, Euroopan parlamentille, Euroopan unionin elinten käännöskeskukselle ja Euroopan

tilintarkastustuomioistuimelle. Ensimmäinen versio IATEsta julkaistiin vuonna 2004 EU-toimielinten sisäisiin tarpeisiin. Suurelle yleisölle tarkoitettu julkinen versio IATEsta julkaistiin vuonna 2007. Nykyinen versio IATEsta julkaistiin marraskuussa 2018. Siinä hyödynnettiin IATEn kotisivujen (IATE About 2019) mukaan viimeisintä teknologiaa, uusimpia ohjelmiston kehittämisen standardeja sekä parhaita käytettävyyden ja saavutettavuuden käytäntöjä. Uusimmassa versiossa kaksi aiempaa versiota IATEsta eli Euroopan instituutioiden sisäinen versio ja julkinen versio on yhdistetty ja tuotu suuren yleisön saataville. (Mp.)

IATEsta kertovassa esitteessä kohderyhmänä esitetään Euroopan unionin instituutioiden lisäksi kielten ammattilaiset, tutkijat ja tieteentekijät, kansalliset asiantuntijat, julkishallinto, poliittiset neuvonantajat, yksityiset yritykset ja suuri yleisö. IATEn verkkosivuja hallinnoi ja palautetta ottaa vastaan Euroopan unionin elinten käännöskeskus. Lähtökohtaisesti sanastoa tuotetaan kuitenkin toimielinten tarpeisiin, mikä näkyy muun muassa siinä, että suurin osa termeistä liittyy läheisesti EU:n toimielimiin ja niiden toimintaan. (User's Handbook 2018, 3.) IATE ei myöskään palvele kaikkien kielten käyttäjiä tasapuolisesti, sillä sen tilastoista on tällä hetkellä havaittavissa, että suurin osa saatavilla olevista termeistä on EU:n toimielinten kielillä eli järjestyksessä englanniksi (lähes 1,2 milj.), ranskaksi (yli 1 milj.) ja saksaksi (lähes 800 000). Toimielinkielten jälkeen eniten termejä on saatavilla hollanniksi ja italiaksi (600 000 tuhatta termiä tai yli). Suomeksi termejä on saatavilla kymmenenneksi eniten eli hieman alle 400 000. Yhtenä merkittävänä syynä voidaan pitää sitä, milloin jäsenvaltiot ovat liittyneet Euroopan unioniin. Esimerkiksi Baltian maiden kielten termejä on tarjolla huomattavasti muita vähemmän, vain noin 100 000 termiä/kieli. (Central Statistics 2019.)

Uudistetun IATEn tavoitteet esitetään käyttäjälle suunnatussa oppaassa. Sen mukaan IATEn tavoitteena on tarjota asianmukaista, luotettavaa ja helposti saatavilla olevaa tietoa, jossa on selkeää lisäarvoa muihin sanastollisiin tiedonlähteisiin, kuten käännösmuisteihin, verrattuna. IATE on laadittu erityisesti monikielisen EU-dokumentaation laatimisen tukemiseksi, mutta sen saatavuus suurelle yleisölle mahdollistaa EU-terminologien aiempaa suuremman kontribuution monikielisyyden edistämiseen sekä EU-lainsäädännön saavutettavuuteen tavallisen kansalaisen näkökulmasta. (User's Handbook 2018, 3.)

Teknisten ominaisuuksien osalta käyttäjä on huomioitu IATEssa siten, että hän voi tarkastella hakemansa termin koko termikorttia kerralla ja halutessaan verrata eri kielten termikortteja toisiinsa "side by side" –näkymässä. Vertailun avulla kääntäjä voi arvioida vastineiden soveltuvuutta tekemäänsä käännöstyöhön. Termikortin merkinnät, kuten määritelmä ja määritelmän lähteet, auttavat käyttäjää arvioimaan myös kyseisen termin luotettavuutta. Lisäksi arviointia helpottaa

IATEn tähtiluokitus, jonka hyödyntäminen kuitenkin edellyttää, että käyttäjä tuntee luokittelun perusperiaatteet. (User's Handbook 2018, 10–11, 18–19.)

Käyttäjä on huomioitu IATEssa myös siten, että hän voi kirjautuneena selata aiempia termihakujaan, mikäli hän haluaa esimerkiksi palata arvioimaan vastineiden soveltuvuutta käännöstyöhön. Myös erilaisia hakutapoja kannattaa hyödyntää erityisesti silloin, kun termin kirjoitusasusta ei ole täyttä varmuutta tai jos hakutuloksia tulee jonkin termin kohdalla paljon. Käyttöoppaassa on kerrottu erilaisista hakuun liittyvistä ominaisuuksista. Kuten luvussa 2 kävi ilmi, IATEn käytettävyyttä ja kielellistä saavutettavuutta voitaisiin kuitenkin parantaa, jos käyttöohjeet olisi käännetty kokonaisuudessaan englannista myös muille kielille. IATEn erityispiirteiden vuoksi käyttöohjeisiin tutustuminen ja niiden ymmärtäminen on erittäin tärkeää. (User's Handbook 2018, 5–10.)

4 IATEn käytettävyyden tutkiminen käytettävyystestin avulla

Tässä tutkimuksessa tutkittaan IATEn käytettävyyttä käännettäessä hallinnollista tekstiä ranskasta suomeksi. Tutkimusmenetelmänä käytetään käytettävyystestiä, jota täydennetään kyselyllä. Kyselyn avulla kartoitetaan muun muassa osallistujien aiempaa kokemusta IATEn käytöstä ja käyttäjien omaa kokemusta siitä, miten käytettävyystestin suorittaminen heiltä sujuu.

4.1 Käytettävyystestin suunnittelu ja toteutus

Koskisen (2005, 187) mukaan käytettävyystestaus on käytettävyyden arviointiin käytettävä menetelmä, jonka avulla pyritään selvittämään mahdollisimman objektiivisesti, miten kohderyhmään kuuluvat käyttäjät toimivat käyttäessään tuotetta. Käytettävyystesti toteutetaan sellaisten tehtävien avulla, jotka muistuttavat aitoja käyttötilanteita. Käytettävyystestissä kohderyhmään kuuluvat käyttäjät suorittavat näitä tehtäviä. Testin järjestäjät tarkkailevat ja mieluiten myös nauhoittavat käyttäjien toimintaa. Testin tavoitteena on kerätä tietoa niistä tuotteen ominaisuuksista, joiden käytettävyyttä tulee parantaa sekä niistä ominaisuuksista, jotka ovat jo käytettävyydeltään hyvällä tasolla. Kerätty aineisto tulee analysoida huolellisesti, jotta kaikki testin avulla esiin nousseet käytettävyyteen liittyvät ongelmat saadaan diagnosoitua. Tässä tutkimuksessa IATE-termitietokannan käytettävyyttä Euroopan unionin ulkopuolella tuotetun tekstin kääntämisessä tutkittiin käytettävyystestin avulla, mutta tutkimuskysymyksen vuoksi testiin osallistuneet käyttäjät eivät edusta IATEn ensisijaista kohderyhmää.

Todellista käyttötilannetta muistuttava testi luotiin antamalla käyttäjille tehtäväksi kääntää ranskankielinen hallinnollinen teksti suomeksi ensisijaisesti IATEn avulla. Todellisesta tilanteesta poiketen termien haku tuli toteuttaa aina ensisijaisesti IATEn avulla ranskasta suomeksi. Muita kielivaihtoehtoja tai kääntämisen apuvälineitä sai käyttää ainoastaan siinä tapauksessa, että käyttäjät eivät löytäneet IATEsta sopivia vastineita käännökselleen. Tämä rajaus tuli toteuttaa, jotta testistä saataisiin tutkimuskysymyksen kannalta relevanttia aineistoa. Lisäksi käännös toteutettiin parityönä, mikä oli suurimmalle osalle testiin osallistuneista vieras työskentelymuoto. Osallistujien tuli myös keskustella IATEsta saamistaan tuloksista sekä tekemistään käännösratkaisuista. Lisäksi osallistujien tarkkailu ja se, että osallistujat olivat tietoisia testitilanteen äänittämisestä, vaikuttaa omalta osaltaan siihen, ettei testitilannetta voi pitää täysin autenttisena.

Tämä tutkimus täyttää Koskisen (2005, 187–188) käytettävyystestille määrittelemät kriteerit aitoa käyttötilannetta simuloivaan pyrkineen testitehtävän ja tilanteen äänittämisen osalta. Lisäksi

Koskisen (mp.) esittämien kriteerien mukaisesti, käyttäjiä tarkkailee ja tarvittaessa ohjaa testiä valvova moderaattori, joka toimii samalla tarkkailijana kirjaten ylös muistiinpanoja testitilanteesta (mp.). Paritestaus on Koskisen (2005, 188) mukaan yksi mahdollisista käytettävyystestauksen muodoista. Kuten käytettävyystestauksessa yleensä, myös tätä tutkimusta varten tehdyt käytettävyystestit suunniteltiin huolellisesti.

Tässä tutkimuksessa tehdyn käytettävyystestin suunnittelussa hyödynnettiin lisäksi Rubinin ja Chisenellin (2008, 67) käytettävyystestin suunnittelulle laatimaa listaa. Listassa on yhdeksän kohtaa, joista ensimmäinen on testin tavoitteiden ja tarkoituksen määrittely. Tämän käytettävyystestin tarkoituksena oli tuottaa ääneenajatteludataa, jonka avulla voidaan arvioida IATE-termitietokannan käytettävyyttä käännettäessä Ranskan kansallisen lainsäädännön tekstiä ranskasta suomeksi. Testin tavoite liittyy myös Rubinin ja Chisenellin listan seuraavaan kohtaan, joka on tutkimuskysymysten määrittely. Kuten tämän tutkimuksen johdannossa on mainittu, tutkimuskysymyksenä on selvittää, millaisia käytettävyysongelmia IATEn käyttöön mahdollisesti liittyy käännettäessä muuta kuin EU:n tarpeeseen tuotettua tekstiä. Toisena tutkimuskysymyksenä on selvittää, mitkä asiat termitietokannassa toimivat hyvin, eli millaisissa tilanteissa IATEa kannattaa hyödyntää hallinnollisten tekstien kääntämiseen.

Kun käytettävyystestin tarkoitus ja tavoitteet sekä testille määritellyt tutkimuskysymykset ovat selvillä, tulee Rubinin ja Chisenellin (2008, 67) mukaan määritellä testiin osallistujille ominaiset piirteet. Testin osallistujien tulisi edustaa todellisia käyttäjä (mp.). Tässä tutkimuksessa tarkoituksena oli tarkastella IATEn toimivuutta Euroopan unionin ulkopuolisten tekstien kääntämisessä. Siten tutkimukseen osallistuvat käyttäjät oli mahdollista valita myös IATEn varsinaisen kohderyhmän eli Euroopan unionin toimielinten kääntäjien ja muiden sisällön tuottajien ulkopuolelta. Tutkimuksen osallistujiksi etsittiin ranskan kielen pää- tai sivuaineopiskelijoita, jotka olisivat suorittaneet myös käännöstieteen opintoja. Käännöstieteen opintoja tai kääntämisen kompetenssia pidettiin osallistujien valinnassa ranskan kielen taitoa tärkeämpänä, jotta käyttäjät osaisivat arvioida mahdollisimman hyvin IATEsta saamiaan tuloksia. Opiskelijoiden rekrytoiminen testikäyttäjiksi oli luontevaa, sillä oletuksena oli, että opiskelijoiden joukosta voisi löytyä sellaisia osallistujia, joilla olisi riittävän hyvä ranskan kielen taito ja vaihtelevaa kokemusta IATEn käytöstä.

Osallistujien rekrytoimista varten laadittiin tutkimuskutsu, josta kävi ilmi tutkimuskysymys ja tutkimuksen menetelmä sekä tutkimuksessa kerätyn aineiston käyttötarkoitus. Tutkimuskutsussa luvattiin käsitellä tutkimusta varten kerättyjä tietoja luottamuksellisesti ja niin, ettei niitä voida suoraan yhdistää osallistujiin. Kerätty aineisto luvattiin hävittää tutkimuksen valmistuttua. Lisäksi

tutkimuskutsussa osallistujille luvattiin pieni palkkio kiitokseksi heidän antamastaan ajasta. Käytettävyystestien ajankohdasta sovittiin sähköpostitse tai Whatsapp-viestien avulla. Käytettävyystestiin osallistui kolme paria eli yhteensä kuusi henkilöä ja testit toteutettiin syksyllä 2019.

Seuraavana Rubinin ja Chisenellin (2008, 67) listassa on metodin valinta eli itse testin suunnittelu. Tämä liittyy saumattomasti myös kahteen seuraavaan Rubinin ja Chisenellin listan kohtaan, eli testitehtävien listaamiseen ja testausympäristön, välineiden sekä logistiikan suunnitteluun. Tämän tutkimuksen käytettävyystestissä osallistujien tehtävänä oli kääntää ranskalaiselta service public -sivustolta otettu hallinnollinen teksti (ks. Liite 1) parityönä ranskasta suomeksi. Teksti käsittelee niitä toimenpiteitä, joita yrityksen on tehtävä, jos se aikoo hakeutua ranskassa konkurssiin. Aikaa kääntämiseen oli tunti. Osallistujien tuli käyttää ensisijaisena lähteenään IATE-termitietokantaa ja valita termien hakuasetuksista lähtökieleksi ranska ja tulokieleksi suomi. Muita apuvälineitä tai kielivaihtoehtoja sai käyttää, mikäli haku IATEn avulla ranskasta suomeksi ei tuottanut tuloksia.

Käytettävyystestien suorittamiseen ei ollut saatavilla erityistä käytettävyystestille suunniteltua laboratoriota. Myöskään täysin äänieristettyjä tiloja tai tilaa, jossa moderaattori olisi voinut tarkkailla osallistujia heidän huomaamattaan, ei ollut saatavilla. Käytettävyystestit toteutettiin Tampereen yliopiston kirjaston Linnan ja Helsingin Keskustakirjasto Oodin ryhmätyöhuoneissa. Osallistujilla oli tiloissa työrauha, vaikka satunnaisia ääniä kirjaston käytävältä saattoi kuulua ryhmätyötilaan.

Käyttäjiä pyydettiin tuomaan testiin oma tietokone, jonka avulla IATEa käytettiin ja johon kirjoitettiin myös testitehtävänä ollutta käännöstä tekstinkäsittelyohjelman avulla. Tärkeintä oli, että testissä käytetyn tietokoneen käyttöjärjestelmä ja tekstinkäsittelyohjelma olivat käyttäjille ennestään tuttuja, jotta ylimääräisten muuttujien määrä voitiin käytettävyystestissä minimoida, eikä vieras käyttöjärjestelmä vaikuttaisi käyttäjien kokemukseen IATEn käytettävyydestä.

Toimin tämän käytettävyystestin moderaattorina. Testin alussa annoin suullisesti käytettävyystestitehtävää varten laaditut ohjeet. Jotta ohjeet olisivat kaikille samat, oli minulla edessäni ohjeistukselle laadittu käsikirjoitus, josta luin ohjeet. Ohjeiden lukemisen jälkeen osallistujilla oli mahdollisuus esittää ohjeisiin tai tutkimustilanteeseen liittyviä kysymyksiä. Käännöstehtävälle varattu tunti alkoi, kun annoin osallistujille tulosteen käännettävästä tekstistä. Osallistujille kerrottiin, että käännöstä oli tarkoitus tehdä omaan tahtiin, niin pitkälle kuin he ehtivät. Ohjeistuksessa painotettiin, ettei arvio kohdistu osallistujien käännöskompetenssiin, vaan testin tarkoituksena on arvioida IATEn käytettävyyttä tässä nimenomaisessa tilanteessa. Kun tehtävän

suorittamiseen varattava tunti oli kulunut, ilmoitin asiasta osallistujille, jotka tallensivat kääntämänsä tekstin ja toimittivat sen minulle joko muistitikulla tai sähköpostitse. Sen jälkeen osallistujat siirtyivät vastaamaan käytettävyystestin tueksi laadittuun kyselyyn, jossa kartoitettiin muun muassa osallistujien aiempaa kokemusta IATEn käytöstä.

Edellä kuvattu moderaattorin roolin määritteleminen on myös yksi Rubinin ja Chisenellin (2008, 67) käytettävyystestin suunnittelulistan kohdista. Tämän tutkimuksen osalta on otettava huomioon, että toimin moderaattorin roolissa ensimmäistä kertaa. Moderaattorin rooli on haastava, sillä testin kulkuun tulisi puuttua mahdollisimman vähän ja pyrkiä olemaan mahdollisimman neutraali (Koskinen 2005, 196). Tunsin osan osallistujista, mikä on voinut vaikuttaa siihen, kuinka rennosti tai jännittyneenä osallistujat suhtautuivat testitilanteeseen. Yksi tehtävistäni moderaattorina oli myös varmistaa, että osallistujat suorittavat testitehtävää ohjeiden mukaisella tavalla. Puutuin testin kulkuun yhden parin kohdalla, kun muistutin heitä käyttämään IATEa sen sijaan, että he pyrkisivät tekemään raakakäännöstä mahdollisimman nopeasti, vaikka heillä ei ollut termien suomenkielisistä vastineista varmuutta. Alla oleva esimerkki 1 kuvaa puuttumistani testitilanteeseen.

Esimerkki 1

> Käyttäjä 3: ”Sen tulee, öö…”
> Käyttäjä 4: ”Effectuer.”
> Käyttäjä 3: ”Suoritaa, toisaalta, niin joo suorittaa.”
> Moderaattori: ”Muistakaa käyttää sitä IATEe, jos epäröitte tai muuta.”

Kuten esimerkistä voi havaita, parit olivat kääntämässä verbiä *effecuter* intuition perusteella, omaan kielitaitoonsa luottaen. Tutkimuksen tavoitteena ei kuitenkaan ollut testata osallistujien kielitaitoa, vaan IATEn käytettävyyttä, joten ohjasin heitä tarkistamaan termin IATEsta. Ennen edellä esitettyä esimerkkiä, pari oli kääntänyt tekstiä jo yli 10 minuuttia omaan kielitaitoonsa ja intuitioonsa nojaten.

Kahtena viimeisenä kohtana Rubinin ja Chisenellin (2008, 67) käytettävyystestin suunnittelun listassa mainitaan tutkimuksen avulla kerättävän aineiston ja sen arvioinnin menetelmät sekä tutkimusraportin sisältö ja esittäminen. Tässä tutkimuksessa toteutettujen käytettävyystestien avulla tuotettiin ääneenajattelun dataa, jota analysoidaan tämän tutkimuksen luvussa viisi ja josta esitetään päätelmät tutkimuksen luvussa kuusi.

4.2 Käytettävyyden analysointia ääneenajattelun avulla

Ilveksen (2005, 209) mukaan ääneenajattelu on yleisin käytettävyystestin yhteydessä käytetty aineistonkeruutekniikka. Ääneenajattelussa osallistujaa pyydetään ajattelemaan ääneen samalla, kun hän suorittaa testitehtäviä. Tekniikan tavoitteena on saada tietoa paitsi tuotteen käyttöön liittyvistä

ongelmakohdista, myös käyttäjien mentaalisista malleista eli käsityksistä, joiden avulla käyttäjät selittävät itselleen tuotteen rakennetta tai toimintatapaa. Mentaalisten mallien antama tieto auttaa tutkijaa selvittämään myös mahdollisia syitä käytettävyysongelmille. Tekniikan etuna on, että sen avulla saadaan kerättyä melko suuri laadullinen aineisto suhteellisen pienessä ajassa pieneltä määrältä käyttäjiä. Lisäksi se soveltuu myös melko kokemattoman tutkijan, eli tämän tutkimuksen tapauksessa minun käytettäväkseni.

Ääneenajattelun huonoihin puoliin kuuluu kuitenkin menetelmän luonnottomuus, jonka vuoksi monet kokevat ääneenajattelun epämiellyttäväksi, mikä voi vaikuttaa tuloksiin (Ilves 2005, 209). Tässä tutkimuksessa hyödynnettiin ääneenajattelua niin, että pari keskusteli omista ajatuksistaan ja käännösratkaisuistaan keskenään. Siten tilanteesta saatiin luontevampi kuin, jos osallistujia olisi pyydetty ajattelemaan ääneen tehdessään tehtäviä itsenäisesti. Tämän tekniikan ja erityisesti parityöskentelyn valintaan vaikutti myös oma kokemattomuuteni moderaattorin roolissa ja ääneenajattelun ohjaamisessa.

Ilveksen (2005, 211) mukaan ääneenajattelun käytössä voidaan erottaa kolme päävaihetta, joita ovat ohjeistus ja harjoittelu, testitilanne sekä ääneenajatteluaineiston analysointi. Tässä tutkimuksessa osallistujia ohjeistettiin seuraavalla tavalla.

> Tämän testitehtävän avulla on tarkoitus tutkia IATE -termitietokannan käytettävyyttä käännettäessä ranskasta suomeksi. Tehtävänä on kääntää parin kanssa teksti, jonka saatte tehtävän alussa. Teksti on tulostettu paperille ja siihen saa tehdä niin paljon merkintöjä kuin haluaa. Keskustelkaa käännösratkaisuista koko käännösprosessin ajan. Toinen teistä kirjoittaa tietokoneella suomenkielistä käännöstä Word -tekstinkäsittelyohjelmalla. Samalla tietokoneella toteutetaan myös kääntämiseen tarvittava tiedonhaku. Saatte käyttöönne muistitikun, jolle käännös tallennetaan. Kääntämisessä käytetään ensisijaisena tiedonlähteenä IATE -termitietokantaa, joka löytyy www-osoitteesta iate.europa.eu. Kohdasta source language valitaan lähtökieleksi fr, eli ranska ja kohdasta target language valitaan kohdekieleksi fi, eli suomi. Lähtökielenä toimii ranska ja kohdekielenä suomi. Tämä on tutkimuksen onnistumisen kannalta erittäin tärkeää.
>
> Muita kielivaihtoehtoja saa halutessaan käyttää sen jälkeen, kun haku on tehty ensin IATEssa ranskasta suomeksi. Muistakaa mainita ääneen mitä kielivaihtoehtoja käytätte. Muita saatavilla olevia kääntämisen apuvälineitä, kuten sanakirjoja, hakukoneita ja rinnakkaistekstejä saa käyttää, jos IATEsta ei löydy käännösvastineita ranskasta suomeksi. Ennen muiden apuvälineiden tai kielivaihtoehtojen käyttöä haku on kuitenkin toteutettava ensin IATEn avulla ranskasta suomeksi. Muistakaa mainita ääneen mitä apuvälineitä tai lähteitä käytätte. Aikaa tehtävän suorittamiseen on tunti. Kääntäkää tekstiä niin pitkälle kuin ehditte. Muistakaa, että tutkimuksen kohteena on IATE-termitietokannan käytettävyys eikä arviointi kohdistu teihin. Keskustelkaa ja kertokaa ajatuksistanne ääneen. Herääkö teille tässä vaiheessa ohjeisiin liittyviä kysymyksiä?

Toisin kuin Ilveksen (2005, 211) erottelemassa ääneenajattelun kolmessa päävaiheessa, ääneenajattelun tekniikkaa ei harjoiteltu ennen testitehtävän aloittamista. Harjoittelu olisi kuitenkin voinut parantaa ääneenajattelusta saadun aineiston laatua, vaikka parin kanssa keskusteleminen on suurimmalle osalle itsenäistä ääneenajattelua luontevampaa. Esimerkiksi sitä, millä tavalla

hakutulosten löytymistä ilmaistaan keskustelussa, olisi voinut harjoitella, jotta aineiston tulkinta helpottuisi. Nyt tutkimuksessa kävi niin, että parit täydensivät joissakin tilanteissa keskustelua elein sen sijaan, että he olisivat sanoittaneet kaiken näkemänsä ja ajattelunsa. Tilannetta hankaloitti myös se, että testiolosuhteista johtuen moderaattori istui osallistujia vastapäätä, jolloin moderaattorilla ei ollut mahdollisuutta nähdä, millaisia tuloksia termihauissa näytölle avautui. Testitilan luomien rajoitteiden vuoksi moderaattori ei olisi voinut olla osallistujien takana tarkkailemassa ilman, että osallistujat häiriintyisivät moderaattorin läsnäolosta.

Tässä tutkimuksessa parin keskustelu, eli ääneenajattelu, äänitettiin myöhempää litterointia varten. Moderaattorina puutuin mahdollisimman vähän testin kulkuun. Kerroin, koska tehtävää voi alkaa suorittamaan ja milloin tehtävän tekemiseen varattu aika on kulunut. Käyttäjien 5 ja 6 tehtävän alussa täsmensin ohjeistusta osallistujien pyynnöstä. Esimerkistä 2 käy ilmi millä tavoin tarkensin ohjeistusta käyttäjien pyynnöstä.

Esimerkki 2

> Moderaattori: ”Herääkö teillä tässä vaiheessa ohjeisiin liittyviä kysymyksiä?”
> Käyttäjä 5: ”Niin sä laitat vaan sen ajan siihen pyöriin ja lopetetaan kun se on?”
> Moderaattori: ”Joo mä laitan sen pyöriin ja lopetatte, kun mä kerron et on kulunut tunti, niin sitten lopetetaan toi tehtävä ja sitten on vielä se kysely sen jälkeen.”
> Käyttäjä 5: ”Ni, ja oliks, mä nyt avasin tän IATEn jo, mut kuuluuks tää siihen et sinne mennään?”
> Moderaattori: ”Se ei kuulu siihen tuntiin, joo, mitä sä meinaat?”
> Käyttäjä 5: ” Niin siis että siis kuuluuks tähän tutkimukseen et mennään sinne IATEen ja sitten laitetaan?”
> Moderaattori: ”Joo”
> Käyttäjä 5: ”Okei”
> Moderaattori: ”Ja ranskasta suomeen ensin ja sitten vasta saa käyttää, jos ei löydy, vaikka ranskasta suomeks, niin saa kokeilla muita kielivaihtoehtoja, jos haluaa.”
> Käyttäjä 5: ”Okei”
> Moderaattori: ”Mutta vasta sen jälkeen, kun se on tehty ensin ranskasta suomeks ja IATEssa, jos sieltä ei löydy, niin saatte tehdä, kun kerrotte että ei löytyny hyvää termiä tai mitä vaan ja saatte sitten niinku katsoa ihan mistä tahansa muualta ja jos ootte sitä mieltä, että tää nyt on vähän epäilyttävä, niin voitte tarkistaa ihan mistä tahansa muualta.”
> Käyttäjä 5: ”Sanakirja.org.”
> Moderaattori: ”Et ihan vapaasti, sitten vaan kerrotte et mitä lähteitä ootte käyttäny kunhan ensisijainen lähde on IATE. Ja tästä mä annan teille tän tota tehtävän ja pistän ajan käyntiin.”

Edellä olleesta esimerkistä huomaa hermostuneisuuteni ja kokemattomuuteni moderaattorina. Erityisesti viimeiset repliikit ovat hieman johdattelevia, vaikka se ei ollutkaan tarkoitus. Ohjeistuksen ja harjoittelun jälkeen seuraa ääneenajattelutekniikassa Ilveksen (2005, 211) mukaan itse testitilanne. Käytettävyystestin aikana puutuin ohjeistukseen liittyvien kysymysten osalta testin kulkuun myös käyttäjien 3 ja 4 kohdalla vastaamalla parin esittämiin kysymyksiin. Tilanteet on kuvattu alla olevissa esimerkeissä 3,4 ja 5.

Esimerkki 3

> Käyttäjä 3: "Mulla on kyllä, en tiiä saako tätä käyttää? Mulla on myös täällä sana, tällänen sanakirja."
> Moderaattori: ”Saa käyttää kaikkia apuvälineitä, kunhan ensin aina kattoo sieltä IATEsta ranska–suomi ja et se on tärkeintä.”

Esimerkki 4

> Käyttäjä 4: ”Niin haluuks sä hyvää tekstiä vai mahdollisimman paljon termejä?”
> Moderaattori: ”Mahdollisimman paljon termien käyttöö.”
> Käyttäjä 4: ”No sit me mennään raakaa tekstiä.”
> Moderaattori: ”Menkää vaan eteenpäin.”

Esimerkki 5

> Käyttäjä 4: ” Mm nyt meillä on enää puolitoista minuuttia ennenku, me vielä yks termi ehditään, mikä se oli se co-gérance?”
> Moderaattori: Teillä on siis kymmenen minuuttia vielä aikaa, että kun tuli ohjeet ja muut, niin ehditte kyllä.”
> Käyttäjä 4: ”Selevä, tää on ihan hirveen vaikee teksti.”
> Moderaattori: ”Ihan rauhassa vaan, sillä ei oo väliä et kuinka pitkälle ehditte.”

Sisällytin kaikki edellä esitetyt esimerkit 3,4 ja 5 tutkimukseen, vaikka ne liittyivätkin samaan aiheeseen. Moderaattorin eli minun puuttumisellani testitilanteeseen ja ohjeiden sanottamisella on voinut kuitenkin olla merkittävä vaikutus testitilanteen kulkuun. Lisäksi esimerkeistä käy ilmi millaisissa tilanteissa osallistujat toivoivat tarkennusta ohjeisiin.

Moderaattorin roolissa puutuin testitilanteen kulkuun myös saadakseni lisätietoja. Tilannetta ei videoitu, eikä minulla ollut näköyhteyttä osallistujien näytölle, jotta olisin voinut lisätä täydentäviä tietoja muistiinpanoihini. Seuraavissa esimerkeissä 6 ja 7 kuvataan tilanteet, joissa kysyin käyttäjiltä lisätietoja.

Esimerkki 6

> Käyttäjä 1: ”Nii, ko- craft industry, handy craft, tää on nyt, mikä tää on? Käsiteollisuustoiminta, mitä me katotaan täält syvemmältä.”
> Käyttäjä 1: ”Ääh asetus, okei.”
> Moderaattori: ”Miten te katotte syvemmältä?”
> Käyttäjä 1: ”Siis me klikattiin siihen käsiteollisuustoimintaan, niin sit se näyttää tän, kun IATE antaa niit tähtiä et kui hyvä se käännös on, nii sit pääset kattoo tarkemmin et mikä se lähde esimerkiks on et missä se esiintyy siel IATEssa, niin me mentii sinne.”

Esimerkki 7

> Käyttäjä 4: ”Väkivallanteko Kokeillaanko, jos sä laitat gérant de fait, niin onks se, onks se sellanen?”
> Moderaattori: ”Mistä se väkivallanteko tuli, mistä termistä?”
> Käyttäjä 3: ”Voie de fait.”

Esimerkissä 6 pyysin käyttäjiltä lisätietoja, koska en nähnyt mitä IATEn ominaisuuksia he hyödynsivät. Ilman tarkennusta en olisi tiennyt, että osallistujat arvioivat termin lähteen luotettavuutta. Tämä on IATEn käytettävyyden arvioimisen kannalta merkittävä tieto. Toki myöhemmin keskustelussa olisi voinut käydä ilmi, mitä IATEn ominaisuutta käyttäjät hyödynsivät tässä nimenomaisessa kohdassa, mutta en halunnut ottaa riskiä. Esimerkin 7 tilanteessa pyysin

lisätietoja osittain samasta syystä kuin esimerkissä 6. En nähnyt osallistujien näytölle ja *väkivallanteko* vaikutti täysin kontekstin ulkopuoliselta ja mahdollisesti virheelliseltä termivastineelta. Siksi halusin varmistaa sen alkuperän. Näin sain selville, että pari oli todennäköisesti käyttänyt hakusanaa *de fait* koko termin *gerant de fait* sijasta, jolloin IATEsta saatu tulos *voie de fait* eli suomeksi *väkivallanteko*, ei ollut virheellinen vastine.

Testien avulla kerätyn ääneenajatteluaineiston laatuun vaikutti myös parien keskinäinen dynamiikka. Paridynamiikalla tarkoitan tässä tapauksessa sitä, miten herkästi osapuolet keskeyttivät toisensa, puhuivat toistensa päälle, uskalsivat sanottaa ajatuksiaan, viljelivät huumoria, ilmaisivat turhautumista, ja osallistuivatko molemmat keskusteluun tasapuolisesti vai veikö jompikumpi parista keskustelua. Kaksi kolmesta parista tunsi toisensa entuudestaan. Yksi pareista oli työskennellyt vastaavalla tavalla jo aikaisemmin käännöskursseilla. Myös yksittäisten käyttäjien persoonallisuus tuli esiin esimerkiksi siinä, millä tavalla he sanoittivat omia ajatuksiaan ja tekemistään. Ääneenajattelun tekniikan harjoittelu olisi voinut tasoittaa näitä eroja, mutta toisaalta se olisi lisännyt testitilanteen keinotekoisuutta. Johdannossa mainitussa Salmen (2003) tutkimuksessa käyttöohjeiden käytettävyyttä tutkittiin myös vertaamalla yksilö- ja parityöskentelyn eroja käytettävyystestissä. Tämän tutkimuksen puitteissa ei ole kuitenkaan mahdollista analysoida syvällisesti sitä, miten paridynamiikka vaikutti käyttäjien toimintaan käytettävyystestin aikana.

Testitilanteen jälkeen seuraa Ilveksen (2005, 211) mukaan ääneenajattelun tekniikan kolmas vaihe eli aineiston analyysi. Testitilanteista äänitetyt nauhat litteroitiin. Ilveksen (2005, 215 – 216) mukaan tarkka litteroitavan aineiston puhtaaksi kirjoittaminen on harvoin käytettävyystestin yhteydessä tarpeen. Sen sijaan nauhoista kirjoitetaan usein loki, johon kerätään ennalta määrätyllä tarkkuudella kaikki testitilanteessa tapahtuneet asiat. Erityisen tärkeää on keskittyä tilanteisiin, joissa osallistujat toimivat eri tavalla kuin ennalta oli odotettavissa, ja lisäksi etsiä ongelmatilanteiden syitä sekä osallistujien ongelmanratkaisutapoja. (Mp.) Tässä tutkimuksessa ei ollut videoaineistoa, joten litterointi tapahtui äänitteiden perusteella. Litteroinnissa hyödynnetiin taulukkoa, johon merkittiin kunkin puheenvuoron alkamisajankohta. Se helpotti myös itse litterointiprosessia. Litterointi toteutettiin sanatarkasti, mutta foneettisella tarkkuudella litteroiminen ei olisi ollut tämän tutkimuksen kannalta tarkoituksenmukaista. Suurin osa ajattelemista ilmaisevista ’mm’ tai ’hmm’ äänteistä litteroitiin kuitenkin silloin, kun ne toimivat reaktiona toisen käyttäjän puheeseen tai niiden avulla käyttäjä ilmaisi ajattelua tai epävarmuutta. Tarkistin litteroidut puheenvuorot kuuntelemalla ne uudelleen litteroinnin jälkeen.

Osa puheesta jäi vajaaksi tai artikulaatio saattoi olla muista syistä epäselvää. Tämä koski erityisesti niitä kohtia, joissa käyttäjät lukivat testitehtävänä ollutta ranskan kielistä tekstiä, joka tuli kääntää suomeksi. Tässä tapauksessa otin esille ranskan kielisen tekstin ja täydensin sen avulla epäselväksi jääneitä ranskan kielisiä sanoja. Uskalsin toimia kyseisellä tavalla, sillä ranskan kielisen tekstin lukeminen ei ollut tulosten kannalta merkittävää, paitsi niiden termien osalta, joita kulloinkin haettiin IATEsta. Termihauissa ei kuitenkaan ollut epäselvyyksiä, joita olisi pitänyt täydentää litteroituun aineistoon. Mikäli en saanut puheesta selvää, kirjoitin litterointitaulukkoon huomautuksen, jossa luki *epäselvää*. Tein myös testitilanteessa jonkin verran muistiinpanoja, joiden tiedot eivät kuitenkaan tuottaneet mitään lisäarvoa aineiston kannalta. Muistiinpanot laadin siltä varalta, että äänitteille olisi käynyt jotain ja ne olisivat pahimmassa tapauksessa kadonneet tai kärsineet vaurioita. Ne on tehty ruutupaperille luonnoksen omaisesti, eikä niitä hyödynnetty tämän tutkimuksen analyysivaiheessa.

4.3 Kysely täydentävänä menetelmänä

Vanhalan (2005, 17) mukaan kyselyn soveltuvuus osaksi käytettävyystutkimusta riippuu niin tutkimuksen tavoitteista kuin valitusta tutkimusstrategiasta. Tässä tutkimuksessa aineistoa kerättiin käytettävyystestin lisäksi kyselyn avulla. Kyselyn ensisijaisena tavoitteena oli tuottaa lisätietoa ääneenajatteluaineiston tulkinnan tueksi. Kyselyssä oli kolme osiota A, B ja C, jotka oli otsikoitu. Otsikoinnin tarkoituksena oli selkiyttää kyselyn rakennetta niin kyselyn täyttäjän kuin tulosten analysoinninkin näkökulmasta. Otsikot olivat: A. Käyttäjäprofiili, B. Tietämys IATEsta sekä aiempi käyttökokemus ja C. Kokemukset testitehtävästä ja niihin liittyvistä tekijöistä. Liian johdattelevia otsikoita ja kysymyksiä pyrittiin välttämään.

Vanhalan (2005, 21) mukaan käyttäjistä kerätään usein taustatietoa ennen käytettävyystestiin osallistumista. Tiedon keruu toteutetaan kyselylomakkeen avulla. Yhtenä tiedon keruun tarkoituksena voi olla pyrkimys varmistaa, että kokeeseen osallistunut ryhmä vastaa sitä käyttäjäryhmää, jota koskevaksi tutkimuksen avulla saadut tulokset halutaan yleistää. Kerättyjä tietoja voi tässä tapauksessa olla muun muassa tieto sukupuolesta ja käyttäjien aiemmasta käyttökokemuksesta. Näitä tietoja voidaan käyttää avuksi käytettävyystestin tulosten ryhmittelyssä. Tässä tutkimuksessa tiedot kerättiin vasta käytettävyystestin suorittamisen jälkeen. Niiden tarkoituksena ei ollut Vanhalan mainitsema käytettävyystestien tulosten yleistäminen, sillä osallistujamäärä oli niin vähäinen, ettei yleistyksiä voi käyttäjäryhmän osalta tehdä. Sen sijaan kyselyn tarkoituksena oli *väliin tulevien muuttujien* kontrollointi ja arviointi. Vanhalan (mp.) mukaan väliin tulevat muuttujat voivat vaikuttaa testin avulla tutkittavaan *riippuvaan muuttujaan* ja siitä tehtyihin havaintoihin. Riippuva muuttuja on puolestaan käytettävyystestin avulla tutkittavan tuotteen

ominaisuus. Esimerkiksi tämän tutkimuksen tapauksessa väliin tulevana muuttujana voidaan pitää käyttäjän aikaisempaa käyttökokemusta IATEsta. Tämä puolestaan voi vaikuttaa IATEn käytön opittavuuteen ja käytön miellyttävyyteen, jotka ovat IATEn käytettävyyteen vaikuttavia riippuvia muuttujia, eli vaikuttavat siihen, millainen kuva IATEn käytettävyydestä tämän tapaustutkimuksen perusteella syntyy. Tässä tutkimuksessa väliin tulevia muuttujia pyrittiin selvittämään kysymyksillä, jotka koskivat IATEn aiempaa käyttökokemusta, ranskan kielen taitoa, kääntämisestä suoritettuja opintoja ja työkokemusta kääntäjänä. Alla on ote kyselyssä olleesta kysymyksestä B3, jonka avulla pyritään selvittämään väliin tulevaa muuttujaa, joka tässä tapauksessa on aiempi kokemus IATEn käytöstä.

B3. Oletko käyttänyt IATE-termitietokantaa ennen tämän tutkimuksen tehtävää?
1. Kyllä
2. En
Jos vastasit en, voit siirtyä suoraan C-osion kysymyksiin.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on arvioida IATEn käytettävyyttä löydettävyyden, tuloksellisuuden, opittavuuden, virheettömyyden ja miellyttävyyden kautta. Edellä olevan kysymyksen avulla kartoitettu väliin tuleva muuttuja vaikuttaa todennäköisesti etenkin opittavuuden kriteerin arviointiin. Käyttäjien lähtötaso ja aiempi kokemus IATEn käytöstä vaikuttaa erittäin todennäköisesti siihen, kuinka paljon uusia ominaisuuksia he löytävät ja ehkä jopa oppivat hyödyntämään IATEssa. Lisäksi aiempi kokemus IATEn käytöstä voi vaikuttaa muihin käytettävyyden arviointiin käytettyihin kriteereihin. Tästä kerrotaan tarkemmin luvussa viisi.

Muita esimerkiksi opittavuuteen mahdollisesti vaikuttavia väliin tulevia muuttujia selvitettiin edellä olleen esimerkkikysymyksen jälkeen. Ne koskivat tilanteita, joissa käyttäjä oli käyttänyt IATEa. Lisäksi kysyttiin, kuinka usein hän on IATEa käyttänyt ja onko hän itse mahdollisesti osallistunut IATEn kehittämistyöhön.

B4. Missä alla luetelluissa tilanteissa olet käyttänyt IATE:a aikaisemmin? Voit valita useita vaihtoehtoja.
1. yliopisto-opinnoissa
2. kääntäjän työssä tai harjoittelussa
3. muissa tilanteissa

B5. Kuinka paljon olet käyttänyt IATE:a aikaisemmin?
1. päivittäin työelämässä
2. satunnaisesti työelämässä tai kurssitöitä varten
3. harvoin

Opittavuuden arvioinnin osalta molemmat kysymykset B4 sekä B5 ovat olennaisia. Mikäli käyttäjä valitsee kysymyksen B4. kohdasta kaikki vaihtoehdot, häntä voi pitää melko kokeneena IATEn käyttäjänä. Molemmat kysymykset koskevat kysymyksen B3 tapaan ensisijaisesti aiempaa

kokemusta IATEn käytöstä. Miellyttävyyden osalta myös kysymyksen B4 vaihtoehdon kolme valitsemisen perusteella voi arvata, että käyttäjä valitsisi mahdollisesti IATEn yhdeksi lähteeksi ilman ulkopuolelta tulevaa ohjeistusta. Tämä tarkoittaa sitä, että kysymyksen B4 väliin tulevan muuttujan selvittämisen avulla voitaisiin arvioida opittavuuden lisäksi myös käytön miellyttävyyteen liittyvää riippuvaa muuttujaa. Käyttäjä ei todennäköisesti käyttäisi IATEa vapaaehtoisesti, ellei koe sen käyttöä riittävän hyödyllisenä tai miellyttävänä. Pelkästään tämän kysymyksen perusteella ei kuitenkaan voi tehdä lopullisia johtopäätöksiä IATEn käytön miellyttävyydestä, tuloksellisuudesta puhumattakaan. Vastausta on kuitenkin mielenkiintoista peilata ääneenajattelun avulla tuotettuun aineistoon.

Vanhalan (2005, 17) mukaan kyselylomakkeiden avulla kerättyä tietoa rajoittaa eniten niillä kerättyjen tietojen subjektiivinen luonne. Subjektiivinen tieto voi olla tutkimuksen kannalta joko toivottavaa tai haitallista. Sen, kumpaan kategoriaan subjektiivinen tieto kuuluu, määrittelevät niin tutkimuskysymys kuin tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet. (Mp.) Tämän tutkimuksen tapauksessa tarkoituksena oli kartoittaa osallistujien ajatuksia ja asenteita, joten subjektiiviset vastaukset olivat toivottavia.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on arvioida IATE -termitietokannan käytettävyyttä Nielsenin (1993, 26) käytettävyyden osatekijöihin perustuvien kriteerien kautta, joita ovat tuloksellisuus, löydettävyys, käytön opittavuus, miellyttävyys sekä virheettömyys. Kysely tarjoaa tässä tapauksessa täydentävänä menetelmänä taustatietoa opittavuuden arviointia varten sekä tietoa käytön miellyttävyydestä. Silloin myös subjektiivisten kysymysten esittäminen on perusteltua. Yhtenä esimerkkinä subjektiivisestä kysymyksestä käyttäjiltä kysyttiin, millaisena lähteenä IATE heidän mielestään toimi tehtävän suorittamisessa. Hufnagelin ja Coneanin (1994, 55) mukaan kyselyn kontekstilla on merkittävä vaikutus siihen, millaiseksi käyttäjä arvioi käyttäjäkokemuksen. Kontekstiin kuuluu muun muassa se, milloin kysely toteutetaan. Mikäli käyttäjäkokemusta koskevat kysymykset esitetään käytettävyystestin jälkeen, antaa käyttäjä usein positiivisemman arvioin kuin käytön aikana toteutetussa kyselyssä (Vanhala 2005, 33). Koska käyttäjäkokemusta koskevat kysymykset esitettiin välittömästi käytettävyystestin jälkeen, niissä korostuvat käyttäjäkokemuksen osalta erityisesti käyttäjien tunteet, mieltymykset, näkemykset, psykologiset reaktiot, käytökset ja saavutukset, jotka ilmenivät käytön aikana tai sen jälkeen. Sen sijaan muun muassa ennen käyttöä ilmenneillä uskomuksilla tai käyttöä edeltäneet näkemyksillä ja mieltymyksillä ei todennäköisesti ole yhtä suurta vaikutusta vastauksiin. Jotta niiden vaikutusta voitaisiin arvioida, olisi niistä tullut esittää kysymyksiä ennen testitilanteen alkua. Käyttäjäkokemukseen lukeutuvat myös käyttäjän fyysiset reaktiot, jotka ilmenevät ennen käyttöä, käytön aikana tai käytön jälkeen, mutta niistä ei esitetty kysymyksiä. Lisäksi

fyysisten reaktioiden tarkempi tarkastelu voisi vaatia jopa videokuvaa. Käyttäjäkokemus on määritelty ISO 9241-210 -standardin mukaisesti tämän tutkimuksen luvussa 2 ja siitä analysoidaan tarkemmin luvussa 5.4 käytön miellyttävyyteen liittyvien tekijöiden kautta. Kyselylomakkeen kysymys C5 antaa kokonaiskuvan siitä, millaiseksi käyttäjä on kokenut IATEn käytön ja kertoo siten myös käyttäjäkokemuksesta.

C5. Millaisena lähteenä IATE toimi tehtävän suorittamisessa?
1. erittäin hyvänä
2. hyvänä
3. tyydyttävänä
4. huonona
5. erittäin huonona

Edellä esitetyssä kysymyksessä C5, kysymysten vastausvaihtoehdot menevät positiivisimmasta negatiivisimpaan. Hufnagelin ja Coneanin (1994, 55-56) mukaan kyselyn kontekstiin kuuluu edellä mainitun kyselyn toteuttamisen ajankohdan lisäksi myös kyselyssä annetut vastausvaihtoehdot. Varsinaisesti vastausvaihtoehtojen järjestyksen vaikutuksesta kyselyssä saatuihin tuloksiin ei mainita, mutta vastaajan aiemmat kokemukset, tutkimusasetelma, tutkija, annetut ohjeet tai itse aihe, voivat ohjata vastaajaa silloin, kun häntä pyydetään valitsemaan vastausvaihtoehto subjektiivisen luokittelun perusteella (mp.). Tässä tapauksessa siis vaihtoehtojen listaaminen positiivisesta negatiiviseen on voinut ohjata vastaajia valitsemaan positiivisemman vastausvaihtoehdon, kuin mitä he olisivat voineet valita, jos vaihtoehdot olisi listattu toisinpäin.

Yhtenä kyselyn tavoitteista oli selvittää, mitä mieltä käyttäjät ovat IATEn tai EU-käännösten luotettavuudesta. Tähän vaikuttaa muun muassa mielikuvat Euroopan unionista instituutiona. Vanhala (2005, 21) käyttää niistä nimitystä riippuvat muuttujat. Vanhalan (mp.) mukaan riippuvat muuttujat kuvaavat käyttäjien sisäisiä ominaisuuksia ja prosesseja, kuten ajatuksia, asenteita, mielipiteitä ja tunnetiloja. Tässä tutkimuksessa kysely toimii hyvin täydentävänä menetelmänä myös näiden muuttujien kartoittamiseksi. Ääneenajattelun avulla saatu aineisto rajoittuu ainakin lähtökohtaisesti testitehtävien termeihin eikä siitä välttämättä selviä käyttäjien yleiset käsitykset ja asenteet IATEsta tai EU:sta. Toki testitehtävä on ollut kyselyä täytettäessä tuoreena mielessä, sillä kysely toteutettiin heti käytettävyystestin jälkeen. Alla on ote kyselyssä esitetyistä kysymyksistä.

C1. Pidätkö EU:n eri instituutioissa tehtyjä käännöksiä
1. erittäin luotettavina
2. luotettavina
3. melko luotettavina
4. epäluotettavina

C2. Kuinka luotettavana lähteenä pidät IATE:sta löytyviä termejä?
1. erittäin luotettavina

2. luotettavina
3. melko luotettavina
4. epäluotettavina

Edellä esitetyn kysymyksen C1 olisi myös voinut muotoilla samalla tavalla kuin sitä seuranneen kysymyksen C2. Toisaalta kysymyksen C1 sanamuoto on vähemmän johdatteleva kuin kysymyksen C2. Tämä johtuu siitä, että toisessa kysymyksessä sana *luotettava* mainitaan jo kysymyksen yhteydessä sen sijaan, että se esiintyisi vasta vastausvaihtoehdoissa, kuten C1 kysymyksen tapauksessa oli menetelty. En tehnyt näin tarkoituksella, vaan kiireessä ja kokemattomuuttani. Pidän kysymyksen C1 asettelua tulosten kannalta luotettavampana kysymykseen C2 verrattuna.

Kyselyn avulla pyrittiin myös kartoittamaan, mikä vastausvaihtoehdoissa annetuista riippuvista muuttujista vaikutti käyttäjien mielestä eniten käytettävyystestin kulkuun. Alla olevan kysymyksen C7 avulla pyrittiin selvittämään yllä mainittu käyttäjien mielestä testitilanteeseen eniten vaikuttanut riippuva muuttuja.

C7. Valitse yksi tekijä, joka mielestäsi vaikutti eniten testitehtävän suorittamiseen

1. käytettävissä olevat lähteet
2. käytettävissä oleva aika
3. yhteistyö parin kanssa

On oletettavaa, että tämän kysymyksen C7 kohdalla vastausvaihtoehtojen rajaaminen vaikuttaa olennaisesti tuloksiin, eikä kysymyksen vastaus ole yksinään kiinnostava. Jotta vastauksista voidaan tehdä johtopäätöksiä, tulee niitä peilata siihen, mitä käyttäjä on muihin kyselyn kysymyksiin vastannut tai millaista aineistoa ääneenajatteludatasta on saatu.

Vanhalan (2005, 21) mukaan kyselyn avulla voidaan pyrkiä myös mittaamaan jotain muuttujaa, josta on vaikeaa tai mahdotonta kerätä tietoa muiden menetelmien avulla. Edellä mainittu subjektiivisen tiedon lisäksi kyselyn avulla selvitettiin osallistujien tietämystä siitä, kuka on IATEn päivittämisestä vastuussa ja ketkä lisäävät termejä IATEen. Vastausvaihtoehtoja ei annettu, jotta käyttäjillä olisi suurempi kynnys arvata vastaus tai päätellä oikea vastaus annettujen vaihtoehtojen joukosta. Houkutus arvata oikea vastaus olisi lisännyt riskiä tulosten vääristymisestä. Kuten luvussa 3 mainittiin, IATEn päivittämisestä on vastuussa terminologian osasto DG Terminology Coordination, mutta päivittämiseen osallistuvat myös muun muassa kääntäjäharjoittelijat, joilla ei välttämättä ole aiempaa kokemusta termityöstä (DG TRAD Terminology coordination 2014). Alla esitetyt kysymykset ovat ne, joiden avulla käyttäjien tietämystä IATEn päivittämisestä pyrittiin selvittämään.

B1. Kuka Euroopan parlamentissa vastaa IATE:n kehitystyöstä?

_____

B2. Ketkä osallistuvat IATE:n kehitystyöhön?

Vaikka edellä esitettyjen kysymysten tarkoituksena oli kartoittaa käyttäjien tietämystä IATEsta, ei se yksinään riitä sen arvioimiseksi, osaako käyttäjä arvioida IATEsta löytyviä termejä riittävän kriittisesti. Termien arvioimiseen vaikuttaa IATEsta olevan tietämyksen lisäksi muun muassa se, tunteeko käyttäjä sanastotyön periaatteet ja osaako hän arvioida termin ja määritelmän lähteiden luotettavuutta. Kysymyksen tarkoituksena oli kuitenkin kartoittaa, ovatko osallistujat tietoisia siitä, että IATEn tapauksessa kyse on Wikipedian tyyppisestä tietokannasta, jossa termien laatu voi vaihdella hyvinkin suuresti. Laadunarviontiin käytetään IATEssa luvussa 3.1.1. mainittua tähtiluokitusta, mutta laadukaskin termi voi saada korkeintaan kaksi tähteä, jos sen päivittäjä on esimerkiksi käännösyksikön kääntäjä, eikä IATEn kehitystyöstä vastaava terminologi ole tarkistanut sitä. Termien alkuperä on nähtävissä IATEssa ja se voi siten auttaa myös tähtiluokituksen kriittisessä arvioinnissa. (User's Handbook 2018, 18–19.)

Vanhalan (2005, 17–18) mukaan kyselyn laatiminen itse on virhealtis prosessi. Käytettävyystestaukseen on olemassa valmiita lomakkeita (mp.). Ne eivät kuitenkaan palvelleet tämän tutkimuksen tarkoitusta. Vanhalan (mp.) mukaan kyselylomakkeet on syytä testata, ja niiden suunnittelussa ja laatimisessa voi hyödyntää käytettävyystutkimuksesta tuttua iteratiivista prosessia eli lomaketta testataan koko sen laatimisvaiheen ajan. Tämä on tärkeää erityisesti suurella otannalla toteutettavissa kyselyissä, joiden tavoitteena on saada yleistettäviä tuloksia. Vaikka tässä tutkimuksessa olikin kyse tapaustutkimuksesta, jonka yleistäminen ei ole mahdollista, olisi kyselylomake ollut hyvä testata etukäteen. Testaamalla olisi voinut kerätä tietoa siitä, ovatko kysymykset johdattelevia tai riittävän selkeitä.

Tämän tutkimuksen osalta kyselyn täyttäminen tilanteessa, jossa kysymysten laatija oli läsnä, pelasti ainakin tyhjäksi jääneiltä vastauksilta. Vastaajat kysyivät tarkentavia kysymyksiä ainoastaan esimerkissä 12 olleesta kysymyksestä C7, jossa piti valita *riippuvista muuttujista* yksi tekijä, joka vaikutti käyttäjän mielestä eniten testitehtävän suorittamiseen. Kysymys koski sitä, että tarkoitinko *riippuvan muuttujan* vaikutuksen olleen negatiivinen vai positiivinen. Vastasin, että sitä ei ole määritelty, ja kysymykseen voi vastata täysin oman tuntemuksen perusteella. Jälkeenpäin ajateltuna olisin voinut esittää kysymyksen kahteen kertaan niin, että olisin kysynyt erikseen sekä positiivista että negatiivista vaikutusta samoilla vastausvaihtoehdoilla. Toinen mahdollisuus olisi ollut esittää kysymyksen jälkeen avoin kysymys, jossa käyttäjät olisivat voineet perustella vastausvaihtoehdon valintaa.

Subjektiivisten kysymysten osalta käytettävyystestin päätteeksi toteutettava haastattelu olisi voinut tarjota mielenkiintoisempaa aineistoa. Vanhalan (2005, 20) mukaan haastattelun avulla vastauksia on mahdollista tarkentaa ja kysymysten väärinymmärrysten korjaaminen on helpompaa. Tämä olisi sopinut omaan tutkimukseeni, sillä en ole kokenut käytettävyystutkija ja laadin kyselyn ensimmäistä kertaa. Toisaalta, tämän tutkimuksen tapauksessa osa kyselyssä esitetyistä kysymyksistä oli sellaisia, joihin halusin saada vastauksen ilman, että toinen parista kuulisi vastausta tai toisen käyttäjän vastaus vaikuttaisi hänen parinsa antamaan vastaukseen. Yksilöhaastattelut olisivat vaatineet lisää aikaa paitsi minulta, myös tutkimukseen osallistuneilta käyttäjiltä.

5 IATEn käytettävyyteen vaikuttavat tekijät

Tässä luvussa käsittelen tutkimuksen ääneenajatteluaineiston ja kyselyn avulla saatuja tuloksia jo aiemmin määriteltyjen käytettävyyden kriteerien eli tuloksellisuuden, löydettävyyden, virheettömyyden, opittavuuden ja miellyttävyyden kautta. Luku etenee löydettävyydestä, tuloksellisuuden, virheettömyyden ja opittavuuden kautta miellyttävyyden tarkasteluun. Löydettävyydestä on loogista aloittaa, sillä termitietokantaa käytetään termien hakemiseen. Löydettävyys ja tuloksellisuus liittyvät lähes saumattomasti toisiinsa, joten löydettävyyden yhteydessä analysoin käytön tuloksellisuutta. Tuloksellisuuteen on voinut vaikuttaa haussa tai löydetyissä termeissä mahdollisesti esiintyneet virheet. Virheettömyyttä käsitellään tuloksellisuuden arvioinnin jälkeen. Käyttäjät voivat oppia mahdollisista virheistä tai tehostaa omaa IATEn käyttöään testin edetessä. Siksi virheettömyyden jälkeen keskitytään opittavuuden analysointiin. Nämä kaikki edellä mainitut asiat, yhdessä muiden tekijöiden kanssa, vaikuttavat puolestaan siihen, miten miellyttävänä käyttäjät IATEn käytön kokivat. Miellyttävyyttä tarkastelevassa luvussa nostetaan esiin käyttäjien toiveita IATElle ja tuodaan esiin heidän preferenssejään, jotka liittyvät muiden lähteiden kuin IATEn käyttöön.

5.1 Löydettävyyden yhteys tuloksellisuuteen

Tässä tutkimuksessa termien löydettävyyden mittaamisen voisi ajatella olevan yksinkertaista. Jotta voitaisiin laskea, kuinka suurelle osalle termeistä löytyi vastineet IATEsta, on tarkasteltava myös sitä, olivatko IATEn tarjoamat vastineet käyttökelpoisia käännöksen funktioon nähden. Tässä tutkimuksessa käännöksen ja samalla kääntämisen funktio oli tutkia IATEn käytettävyyttä. Sen tarkempaa *skoposta* eli toimeksiannossa määriteltyä käyttötarkoitusta tai funktiota käännökselle ei annettu (Suojanen ym. 2012, 39). Käännettävä tekstilaji voidaan mieltää yhtä aikaa sekä hallinnolliseksi tekstiksi että käyttötekstiksi, kuten luvussa kaksi käyttäjäkeskeisen kääntämisen mallin yhteydessä perusteltiin. Teksti kertoo, mitä yrityksen on tehtävä hakeutuessaan konkurssiin. Tekstissä olevien ohjeiden noudattaminen mahdollistaa siten yrityksen toiminnan Ranskan lainsäädännön puitteissa. Tässä tapauksessa tarkastelen löydettävyyttä niin, että miellän testitehtävässä käännettävänä olleen tekstin käyttötekstiksi, jolloin keskeistä on, että teksti on lukijalle riittävän ymmärrettävää, jotta hän osaa toimia tekstin ohjeiden mukaisesti. Tämä viitekehys on valittu paitsi siksi, että se tuo käyttäjäkeskeisen kääntämisen mallin osaksi analyysiä, myös sen vuoksi, ettei pareilta voi tämän testitehtävän puitteissa edellyttää lainsäädännöllisten tekstien kääntämisen tarkkuutta. Tähän vaikuttaa testitehtävän rajatun ajan lisäksi parien eritasoinen kokemus käännöstieteen opinnoista ja kääntäjänä työskentelystä. Lisäksi testitehtävän teksti on otettu *service*

public-sivustolta, jonka tarkoituksena on pukea ranskan lainsäädäntöä lukijan kannalta selkeämpään ja ymmärrettävään muotoon eikä kyseessä ole varsinainen lakiteksti. Löydettävyyden kannalta tämä kaikki tarkoittaa siis sitä, että muutkin kuin tarkat ja suomen kieleen vakiintuneet termivastineet voidaan tämän tehtävän puitteissa laskea löytyneisiin termeihin.

Tämän tutkimuksen johdannossa esitetyn hypoteesin mukaan mahdolliset löydettävyyteen liittyvät käytettävyysongelmat liittyvät siihen, että IATE sisältää ensisijaisesti EU:n tarpeisiin soveltuvia termejä ja EU-lainsäädäntöä varten laadittua terminologiaa. Toisaalta EU:ssa tuotetaan kuitenkin huomattava määrä tekstejä lainsäädännön tarpeisiin, joten voidaan olettaa, että IATEsta olisi tämän tutkimuksen käytettävyystestin tehtävässä hyötyä, sillä käännettävä teksti kertoo lainsäädännön asettamista velvoitteista. Edellä esitetyn hypoteesin voisi luokitella löydettävyyden lisäksi myös tuloksellisuuden kriteerin alle. Toisen löydettävyyteen liittyvän hypoteesin mukaan kielipari ranska–suomi hankaloittaa IATEn käyttöä ja termivastineita arvioitiin olevan tarjolla enemmän kieliparilla ranska–englanti.

Molemmat edellä esitetyistä hypoteeseista osoittautuivat kuitenkin näiden käytettävyystestien kohdalla vääriksi. Vastoin odotuksia käytettävyystestitehtävänä olleen tekstin termeistä suurin osa löytyi IATEsta. Luvusta 3.1.1. löytyy *termin* määritelmä, jonka mukaan kaikki tekstissä olleet sanat eivät ole termejä, vaan termit ovat jollain eritysalalla vakiintuneita ilmaisuja. Tarkistin termien löydettävyyden niin, että tulostin käännettävänä olleen tekstin, kävin läpi ääneenajattelun aineiston ja yliviivasin värikoodein ne termit, jotka löytyivät suoraan IATEsta ranskasta suomeksi ne, jotka löytyivät vain muilla kielivaihtoehdoilla, eli kaikkien parien tapauksessa ranskasta englanniksi, ja lisäksi ne, joita ei löytynyt IATEsta lainkaan ja parit turvautuivat niiden kääntämisessä täysin muihin lähteisiin. Termejä oli yhteensä 30 siihen asti laskettuna, mihin tekstissä pisimmälle edenneet parit olivat sitä ehtineet kääntää ja niistä 20 löytyi IATEn avulla ranskasta suomeksi. Niiden lisäksi neljälle termille ei löytynyt suoria suomenkielisiä vastineita IATEsta, mutta ne olivat siitä huolimatta käännettävissä IATEn avulla. Nämä termit olivat yhdyssanoja ja niiden osille löytyi termit IATEsta ranskasta suomeksi haettaessa. Englannista ranskaksi löytyi kolme termiä, ja kaiken kaikkiaan IATEsta puuttui kolme termiä. Löydettävyyden voidaan siis todeta olleen hyvällä tai jopa erinomaisella tasolla.

Löydettävyyden hyvä taso on linjassa hypoteesin kanssa siltä osin, että suurin osa IATEsta löytyneistä termeistä oli lainsäädäntöön liittyviä. Kuten luvussa 3.2.2 mainittiin, IATEa kehitetään ensisijaisesti EU:n tarpeisiin, joista valtaosa on lainsäädäntöön liittyvää. Esimerkiksi eri tuomioistuinten nimet, termit kuten *luonnollinen henkilö*, *oikeushenkilö* ja *yksityisoikeudellinen oikeushenkilö* löytyivät

termitietokannasta. Vaikka teksti käsittelikin yritykseltä konkurssiin hakeutumistilanteessa vaadittavia toimia, oli suurin osa tekstin termeistä lainsäädäntöön liittyviä. Alla oleva esimerkki kuvaa IATEsta löytyneitä lainsäädännön termejä *tribunal de commerce* sekä *personne morale du droit privé*.

Esimerkki 8

> Käyttäjä 3: ”Tribunal de commerce”
> Käyttäjä 4: ” No jee, nyt löyty, kauppatuomioistuin, mahtavaa!”

Esimerkki 9

> Käyttäjä 2: ”No siel, yksityisoikeudellinen oikeushenkilö.”
> Käyttäjä 1: ”Kappas! Se löytyi siis IATEsta.”
> Käyttäjä 2: ”Wau!”
> Käyttäjä 1: ”Olemme tästä hyvin yllättyneitä.”

Kuten edellä annetuista esimerkeistä 8 ja 9 voi havaita, käyttäjät olivat yllättyneitä siitä, miten hyvin IATEsta löytyi vastineet pitkillekin lakitermeille. Siten voidaan huomata, että osallistujien kokemus termien löydettävyydestä ei ole yhtä hyvä kuin mitä edellä mainittujen tulosten perusteella kävi ilmi. Osallistujien kokemusta löydettävyydestä ja sen vaikutusta siihen millaisena he IATEn käytön kokivat, käsitellään tarkemmin luvussa 5.3.

Käännettävänä olleen tekstin otsikkoa *Déclaration de cessation des paiements* ei löytynyt kokonaisuudessaan suoraan IATEsta. Myöskään koko tekstin aiheen kannalta tärkeintä termiä *dépôt de bilan*ia, eli konkurssihakemusta, ei löytynyt IATEsta ranskasta suomeksi. Muista lähteistä, kuten WSOY:n sanakirjasta ja Linguee -korpussanakirjasta *dépôt de bilan*in vastine löytyi ranskasta suomeksi. Yksi pareista käänsi *dépôt de bilan*in oikein hyödyntämällä IATEsta löytynyttä englanninkielistä vastinetta. Seuraavassa esimerkissä 10 kuvataan tilanne, jossa yksi pareista haki *dépôt de bilania* IATEsta ranskasta suomeksi, mutta löysikin sen englanniksi.

Esimerkki 10

> Käyttäjä 2: ”Mm no täällä ei oo dépôt de bilania. Kirjotin kaikilla aksenteilla ja ei silti oo. No joo, mut kun tää ei löytäny tätä suomeks, nii pitäiskö kattoo sit englanniks? ”
> Käyttäjä 1: ”Nii juu englanniks varmaan on.”
> Käyttäjä 2: ”Vaikka.”
> Käyttäjä 2: ”Bancrupty, petitition, petitition for liquidation.”

Kuten esimerkistä 10 käy ilmi, *dépôt de bilani*ssa on kyse konkurssiin hakeutumisesta. Lingueen sekä WSOYn ranska-suomi-ranska sanakirjan avulla löytynyt vastine on suomeksi *konkurssihakemus*. Esimerkissä 10 pari löysi sille englannin kielisen vastineen, mutta he päätyivät vielä varmistamaan suomen kielisen vastineen myöhemmin Lingueesta.

5.1.1 Yhdyssanat ja tuloksellisuus

Kuten edellä kävi ilmi, suurin osa lakitermeihin liittyvistä yhdyssanoista löytyi IATEsta. Vaikka pitkiä yhdyssanoja, kuten edellä mainittu *déclaration de cessation de paiements* ja sen lisäksi termi *le débiteur personne physique* ei löytynyt kokonaisuudessaan IATEsta, saatiin IATEsta löytyneiden yhdyssanojen osien avulla termit käännettyä, sillä tarkkuudella, joka tehtävän kannalta oli olennaista. Tämän vuoksi voidaan katsoa, että nämä yhdyssanat saatiin käännettyä IATEn avulla ranskasta suomeksi. Lisäksi näiden yhdyssanojen käännökset olivat kaikilla pareilla yhdenmukaiset, eikä niille löytynyt muista lähteistä suoria suomenkielisiä vastineita. *Declaration de cessation de paiements* on ilmoitus maksujen lakkauttamisesta. Se muodostuu termin *déclaration* avulla, joka on liitetty de -prepositiolla toiseen termiin, joka toimii edellä olevaa sanaa määrittelevänä substantiivina (Systématique s. d. 12). Suomen konkurssilainsäädännössä puhutaan velallisesta, joka voi olla luonnollinen henkilö (Konkurssilaki 2009, KonkL 1:3), mutta suoraa termiä *débiteur personne physiquelle* ei löydy. Alla olevassa *Erot ja yhtäläisyydet yhdyssanojen käännöksissä* -taulukossa on merkitty kunkin parin näille termeille antamat käännökset.

Taulukko1: Erot ja yhtäläisyydet yhdyssanojen käännöksissä

Pari:	**déclaration de cessation de paiements**	**le débiteur personne physique**
Käyttäjä 1 ja Käyttäjä 2	ilmoitus maksujen lakkauttamisesta	velallinen luonnollinen henkilö
Käyttäjä 3 ja Käyttäjä 4	maksujen lakkautusilmoitus	velallinen luonnollinen henkilö
Käyttäjä 5 ja Käyttäjä 6	ilmoitus maksujen lakkauttamisesta	velallinen luonnollinen henkilö

Kuten edellä olevasta taulukosta 1voi havaita, kaikki parit käänsivät termin *le débiteur personne physique* yhdenmukaisella tavalla. Puolestaan termin *déclaration de cessation de paiements* käännöksissä oli hajontaa sen osalta, että käyttäjät 3 ja 4 käänsivät sen eri tavalla käyttäjiin 1 ja 2 sekä 5 ja 6 verrattuna. Kuten löydettävyydestä kertovan luvun alussa mainittiin, ei tutkimuksen tavoitteena ollut kääntää tekstiä lainsäädännön edellyttämällä tarkkuudella. Mikäli haluaisimme tarkistaa kumpi *déclaration de cessation de paiements* käännöksistä noudattaa enemmän suomen kielen sääntöjä, tulisi se varmistaa Kielitoimiston ohjeista tai rinnakkaistekstistä.

Yksi esimerkki yhdyssanasta, jonka kääntäminen oli IATEn avulla mahdollista niin, että yhdyssanan osien käännösten avulla parit saivat muodostettua sille jokseenkin tarkat käännösvastineet, oli *une activité professionnelle indépendante*. Mikäli kyse olisi lainsäädännöllisen tekstin kääntämisestä,

voitaisiin tämän termin löydettävyys IATEn avulla kyseenalaistaa, sillä sille löytyy suomen kielestä tarkka vastine, mutta sitä ei löydy toistaiseksi IATEsta. Korpussanakirja Lingueen avulla löytyy termille kaksi vastinetta Eurlexistä lainatuista käännöksistä: *itsenäinen ammatin harjoittaminen* sekä *riippumaton ammatillinen toiminta*, eli hajontaa termin vastineissa on myös EU-lainsäädännön käännösten sisällä (Linguee 2020). IATEn avulla käännettyjen yhdyssanan osien perusteella parit päätyivät käännösratkaisuihin *itsenäinen ammatillinen yritystoiminta*, *itsenäinen ammatinharjoittaja* sekä *itsenäinen liiketoiminta*. Näistä käännösratkaisuista itsenäinen ammatinharjoittaja esiintyi Google-haussa useammassa eri tekstilähteessä. Se liittyy vapaaseen ammattiin, kuten käytettävyystestissä käännettävänä olleessa tekstissä mainitaan. Pelkän Google-haun avulla ei voida tehdä johtopäätöstä siitä, onko kyseessä vakiintunut termi. Lisäksi, mikäli haluttaisiin selvittää, onko tässä tapauksessa kyse tarkasta termi- vai käännösvastineesta, olisi etsittävä ranskankielinen itsenäisen ammatinharjoittajan määritelmä ja verrattava sitä suomenkieliseen. Siksi voidaan katsoa, että tämäkin yhdyssana oli käännettävissä IATEn avulla, vaikka suoraa vastinetta sille ei termitietokannasta löytynytkään.

Osa yhdyssanoista oli IATEssa vailla suomen kielistä vastinetta erityisesti silloin, kun kyse oli suoraan Ranskan lainsäädäntöön liittyvistä termeistä. Alla olevissa esimerkeistä ensimmäinen termi on Ranskan viranomaistahon nimi ja toinen Ranskassa käytössä oleva yritysmuoto, jolle ei löydy Suomessa suoraa vastinetta.

Esimerkki 11

Käyttäjä 1: ”Direction de l’information légale et administrative, no ton vois kyl kattoo et mikä toi on. ”
Käyttäjä 2 : Mm joo. Mikä direction de ?”
Käyttäjä 1: ”L’information légale et”
Käyttäjä 2: ” Tossahan se on!”
Käyttäjä 1: ”Administratif”
Käyttäjä 1: ” Sellaista haetaan eikä sitä löytynyt tietenkään.”
Käyttäjä 2: ”Ärsyttää kun se tarjoo sitä, mut sit sitä ei kuitenkaan löydy.”

Esimerkki 12

Käyttäjä 1: ” Mut tää on joku kokonainen siis entrepreneur individuel à reponsabilité limitée, EIR-lyhenne vielä kaiken lisäks.”
Käyttäjä 2: ”Voi vitsit, nää on just parhaita…onhan se tääl.”
Käyttäjä 1: ”No joku on hakenu suomeen.”
Käyttäjä 2: ”Löytyyks sitä?”
Käyttäjä 1: ”No ei varmaan, hahahaha.”

Edellä esitetyt esimerkit 11 ja 12 kuvaavat termejä, joille ei löytynyt IATEsta vastinetta ranskasta suomeksi. Esimerkin 11 termiä ei löytynyt IATEsta myöskään englanniksi toisin kuin esimerkin 12 termi. Molemmat kuvaavat myös tilannetta, jossa IATE ehdottaa haettavaa termiä, vaikka sitä ei kuitenkaan lopulta löydy termitietokannasta. Tämän IATEn ominaisuuden vaikutusta käytön miellyttävyyteen käsitellään tarkemmin luvussa 5.4.

Termien löydettävyydessä oli parien välillä erittäin vähän hajontaa ja erot löydettävyydessä erittäin pieniä. Tätä tutkimusta varten valittujen käytettävyyden kriteerien määritelmien perusteella nämä erot voitaisiin lukea myös tuloksellisuuden alle. Tuloksellisuus on tässä tutkimuksessa määritelty siten, että miten hyvin kääntäminen onnistui IATEn avulla. Nämä erot löydettävyydessä ja tuloksellisuudessa liittyivät yhdyssanojen vastineiden löytämiseen.

Yhdyssanojen vastineiden löytäminen IATEsta vaati käyttäjältä kykyä tunnistaa, milloin on kyse yhdyssanasta, ja millaisilla hakusanoilla voi löytää vastineen yhdyssanalle tai sen osalle. Tässä testissä käyttäjät myös ajoittain olettivat, ettei yhdyssanaa löydy IATEsta. Näissä tapauksissa he käyttivät vastineen hakuun vain yhdyssanan ensimmäistä sanaa. Esimerkiksi edellä mainituille termeille *actif disponible* ja *cessation de paiements*, löytyi vastineet sellaisenaan IATEsta, mutta kaikki parit eivät löytäneet niitä ensimmäisellä hakukerralla, sillä he hakivat niitä vain yhdyssanan ensimmäisellä sanalla eivätkä koko termillä. Esimerkissä 13 käyttäjät 3 ja 4 hakivat yhdyssanaa *cessation de paiements* niin, että he syöttivät hakukenttään ainoastaan termin *cessation*.

Esimerkki 13

> Käyttäjä 3: ”Laitetaan tää cessation sinne, lähtisin yleensä, tää on tämmönen et että toi yleensä toi paiements tulee luultavasti suomenkielisessä tonne ensi.”
> Käyttäjä 4 : ”Joo”
> Käyttäjä 3: ”Mutta cessation voi olla näistä vaikein ehkä.”
> Käyttäjä 4: ”Cessatio de bail, vuokrasopimuksen päättyminen.”
> Käyttäjä 3: ”Juu se on vähän sitä niiku mä aattelin.”
> Käyttäjä 4: ”Eks se oo vähän niinku päättyminen tai lakkautus?”
> Käyttäjä 3: ”Tuo selvästi liittyy tuohon cesser-verbiin eli päättymiseen, kyllä.”
> Käyttäjä 4: ”Eli tää on joku maksu.”
> Käyttäjä 3: ”Ratkaisemiseen.”
> Käyttäjä 4: ”Maksamisen päättämisen julistus, krmh, raakakäännös.”
> Käyttäjä 3: ”Cessation d’emploi, prime de cessation.”
> Käyttäjä 4: ”Joo.”
> Käyttäjä 3: ”Action, cessation.”
> Käyttäjä 4: ”Kokeile sanooks se mitään, jos hakee tolle déclaration de cessation?”
> Käyttäjä 3: ”Aivan, voidaan tehdä, déclaration de cessation.”
> Käyttäjä 4: ”Ei.”
> Käyttäjä 3: ”Ei tuloksia.”

Esimerkissä 13 pari ei vielä löytänyt vastinetta termille, mutta päätti jatkaa käännöstä eteenpäin ja palata termiin myöhemmin. Koska käännettävänä ollut teksti käsittelee yrityksen konkurssi-ilmoitusta ja ilmoitusta maksujen lakkauttamisesta, tuli termi pian vastaan tekstissä uudelleen, kuten seuraavasta esimerkistä käy ilmi.

Esimerkki 14

> Käyttäjä 4: ”Cessation des paiements appellé dépôt de bilan.”
> Käyttäjä 3: ”Maksu-”
> Käyttäjä 4: ”Maksukyvyttömyys.”
> Käyttäjä 3: ”Maksukyvyttömyys, ilmoitus maksukyvyttömyydestä, anyways, tämmöstä ja sitten.”

Esimerkissä 14 pari käänsi *cessation de paiements* kontekstin eli käännettävänä olevan tekstin ja intuition pohjalta. Testitehtävänä olleessa tekstissä sanotaan, että kun yritys ei kykene suoriutumaan maksuistaan käytettävissä olevilla varoillaan, sen on tehtävä ilmoitus maksujen lakkauttamisesta eli konkurssihakemus. Myöhemmin pari tarkisti termin IATEsta käyttäen haussa koko yhdyssanaa. Tämä on havaittavissa esimerkistä 15.

Esimerkki 15

> Käyttäjä 4: ”La déclaration de cessation des paiements, täytyy nyt antaa sille kyllä, oliks tää nyt tää maksukyvyttömyysilmoitus?”
> Käyttäjä 3: ”Oli.”
> Käyttäjä 4: ”Löytyyks se sieltä IATEsta mitenkään niiku, mun on ehkä pakko nyt käyttää tätä.”
> Käyttäjä 3: ”Cessation de paiements, eei, löytyykö se muuten? Se on maksujen lakkautus tai.”
> Käyttäjä 4: ”Joo.”
> Käyttäjä 3: ”Myös maksamisajan päättyminen.”

Kuten edellä olleesta esimerkistä 15 käy ilmi, termi *cessation des paiements* löytyi IATEsta ranskasta suomeksi. Mikäli he olisivat hakeneet sitä koko yhdyssanalla, he olisivat löytäneet sen heti. Ensimmäisessä haussa oli tulosten joukossa ollut kuitenkin yhdyssanoja, kuten *cessation de bail* eli vuokrasopimuksen päättyminen. Ehkä myös *cessation des paiements* olisi löytynyt selaamalla kaikki tulokset läpi tai tarkentamalla hakukriteerit oikealle alalle. Edellä esitetyssä esimerkissä toisella käyttäjistä oli vain vähän aiempaa kokoemusta IATEn käytöstä ja toisella ei lainkaan. IATEn käytössä etenkin uusia käyttäjiä yllättää varmasti se, kuinka monelta eri aihealueelta termitietokanta tarjoaa vastineita. Monikielisissä sanastoissa termille tulisi olla jokaisella kielellä vain yksi vastine. IATEssa näin ei kuitenkaan ole välttämättä edes saman erikoisalan sisällä. Kutsun sitä tässä tutkimuksessa hälyksi. Kuten luvussa 2.2 mainittiin, hälyllä tarkoitetaan kaikkea sellaista, joka hankaloittaa viestintätehtävän onnistumista (Nida, 1964). IATEa päivittävien terminologien yhtenä pääasiallisena tavoitteena onkin poistaa hälyä (DG TRAD Terminology Coordination 2014, 8).

5.1.2 Häly häiritsee käyttäjää

Hälyllä oli varmasti myös oma osuutensa siitä, että termien haun tuloksellisuus kärsi. Vaikka häly osoittautuikin tulosten kannalta yllättävän merkittäväksi tekijäksi, on sen olemassaolo IATEssa lähes itsestään selvää. Hälyn karsiminen vaatii huolellista, kokeneiden terminologien tekemää sanastotyötä. Se edellyttää IATEssa olevien termien ja niiden määritelmien arviointia ja sijoittamista osaksi käsitejärjestelmiä, joiden perusteella voidaan valita mitkä termit jäävät IATEen. Kuten luvussa 3.1 mainittiin, sanastossa tulisi olla ainoastaan yksi suositettava termi. Sanastotyön periaatteista kertovassa luvussa 3.1.1 sekä IATEn käytettävyyden erityispiirteitä käsittelevässä luvussa 3.2.2

annettiin myös selitys siihen, mistä IATEssa oleva häly johtuu. Luvussa 3.2.2 käsiteltiin myös IATEn syntyä vuonna 1999, jolloin viisi aiemmin erillistä termitietokantaa yhdistettiin toisiinsa. Lisäksi IATEa päivitetään jatkuvasti kymmenen EU-toimielimen voimin. IATEn päivittämiseen osallistuvat myös eri kielten käännösyksiköt ja toimielinten käännösosastot. Kuten luvussa 2.1 kävi ilmi, IATEn voi mieltää EU-kääntäjien talkoistamishankkeeksi. Talkoistamishankkeen voisi ajatella palvelevan käyttäjiä tarjoamalla heille laajemman määrän informaatiota kuin mitä pelkät terminologit ehtisivät IATEen lisäämään. Toisaalta sillä voi olla myös päinvastaisia vaikutuksia. Talkoistamishanketta ja sen vaikutusta käytettävyyteen onkin syytä pohtia.

Hälyn häiritsee erityisesti sellaista käyttäjää, tässä tapauksessa kääntäjää, jolla ei ole asiantuntemusta käännettävänä olevan tekstin alasta. Silloin käyttäjällä ei ole käsitystä siitä, mitkä termit ovat alalla vakiintuneet tai mitä esimerkiksi tämän tutkimuksen yhteydessä tehdyissä käytettävyystesteissä ranskasta suomeksi toteutetun haun avulla löydetyt vastineet tarkoittavat. Hyvä esimerkki siitä, miten IATEssa ollut häly hämmensi käyttäjiä, oli termi *société*, jonka merkityksen parina työskennelleet käyttäjä 1 ja 2 halusivat vain tarkistaa nopeasti IATEsta.

Esimerkki 16

Käyttäjä 1: ”Nii pitäiskö nääkin kattoo?”
Käyttäjä 2: ”No joo katotaan vaan. Tääl on siis société ja association. No association on ihan varmaan yhdistys.”
Käyttäjä 1: ”Société on yritys.”
Käyttäjä 2: ”Mm”
Käyttäjä 1: ”Mutta myös yhteiskunta.”
Käyttäjä 2: ”Järjestö”
Käyttäjä 1: ”Aa nii joo.”
Käyttäjä 2: ”Ja myös kyl yritys.”
Käyttäjä 1: ”Yhtiö. Tää on kyl hankalaa.”
Käyttäjä 2: ”Mut tääl on aika paljon nii, et täs oli aika monta nyt eri.”
Käyttäjä 1: ”Pörssiyhtiö, siis tää on nyt joku yhdyssana täällä, mutta côté embauché, mutta yritys.”
Käyttäjä 2: ”Mut yhtiö, yritys, järjestö.”
Käyttäjä 1: ”Mä.”
Käyttäjä 2: ”Yhtiö, yhteisö.”
Käyttäjä 1: ”Ei, ei, ei, ei.”
Käyttäjä 2: ”Nii tääl on paljon vaihtoehtoi.” (…)
Käyttäjä 1: ”Mut ku siis tää on siis yksityisoikeudellinen oikeushenkilö, niin siihen nää liittyy, et mikä tää, onks tää, voiks yritys olla yksityisoikeudellinen oikeushenkilö, eks voi?”
Käyttäjä 2: ”Joo voi, eks ne just nimenomaan oo, mut eks kaiken maailman järjestöt ja muutkin oo? Tai siis jos ne vaan niiku ei oo minkään julkishallinnon alla toimivia tai jotenki, et jos on vaa, vai?
Käyttäjä 1: ”Oota mä yritän miettii. Järjestö, voiks järjestö olla yksityisoikeudellinen? Vai onks ne aina jotenki niiku jonku, mä googlaisin niiku järjestö ja yksityisoikeudellinen tai jotai. Googlataan järjestö, yksityisoikeus.”
Käyttäjä 2: ”Mm”
Käyttäjä 2: ”Oisko toi Helsingin avoin yliopisto luotettava lähde?”
Käyttäjä 1: ”Vois olla.”
Käyttäjä 2: ”No mut ei tääl oo koko järjestöö.”
Käyttäjä 1: ”Mutta yri-, kok- , anna ku, odota, hae se yritystoiminta.”
Käyttäjä 2: ”No yritystoiminta nyt ainaki on yksityisoikeudellista.”
Käyttäjä 1: ”No mä sanoisin et tää on tässä yritys, ja siis me mä oon siis töissä koko ajan sociétéiden kanssa tekemisissä ja ne on kaikki yrityksiä.”

Käyttäjä 2: ”Joo.”

Esimerkistä 16 voi havaita, kuinka paljon häly termitietokannassa voi vaikuttaa myös sellaiseen käyttäjään, jolla on asiantuntemusta ja kokemusta termin erikoisalasta. Käyttäjä 1 kertoo, kuinka hän on työssään jatkuvasti tekemisissä yritysten kanssa ja niistä käytetään ranskaksi nimitystä *société*. Silti pari pohtii mikä IATEn tarjoamista vaihtoehdoista voisi olla termille paras vastine ja katsoo jopa termitietokannan ulkopuolisesta lähteestä. Lopulta he päätyivät kuitenkin luottamaan omaan kielitaitoonsa.

5.2 Virheiden taustalla häly ja tähtiluokitus

Sen lisäksi, että häly laskee tuloksellisuutta erityisesti, kun termien ja niiden referenssien sekä määritelmien tarkistamiseen kuluu aikaa, nostaa häly myös virheellisten vastineiden valinnan riskiä. Näin käy erityisesti silloin, kun häly ilmenee saman erikoisalan sisällä esiintyvissä termeissä. Hyvä esimerkki tästä oli termi *tribunal de grande instance.* IATE tarjosi tälle termille vastineeksi *alioikeus*, *käräjäoikeus* ja *ensimmäisen asteen tuomioistuin*. Käytettävyystestin aikaan alioikeudella oli vain kaksi tähteä siinä missä käräjäoikeudella oli neljä. Kaikki parit tiedostivat, etteivät voi olla varmoja, mikä vastineista olisi paras valinta ranskan oikeusjärjestelmässä. Kuten luvussa 3.1.1 mainittiin, tähtijärjestelmää käytetään IATEssa termien luotettavuuden ja laadun luokitteluun. Tähtien tarkoituksena on helpottaa käyttäjän arviota siitä, onko termi luotettava vai olisiko se hyvä esimerkiksi tarkistaa toisesta lähteestä. *Tribunal de grande instance*n tapauksessa tähdet kuitenkin hämäsivät lähes kaikkia käyttäjiä. Tämän tutkimuksen käytettävyystestit toteutettiin syksyllä 2019 ja keväällä 2020 tarkistaessani *tribunal de grande instancen* vastineiden tähtiluokitus oli muuttunut. Nyt alioikeudella olikin neljä tähteä ja se oli arvioitu erittäin luotettavaksi. Testien tekohetkellä käyttäjät epäröivät alioikeustermin luotettavuutta, sillä suurimmalle osalle se kuulosti vieraalta ja termi oli saanut kaksi tähteä, eli sen oli arvioitu täyttävän luotettavuudelle asetetut minimikriteerit. Tämä termi on hälyn lisäksi myös hyvä esimerkki siitä, miten IATEssa olevaan tähtiluokitukseen kannattaa suhtautua varauksella. Esimerkissä 17 kuvataan tähtiluokitusten vaikutusta käyttäjien 5 ja 6 pohdintaan siitä, mikä IATEn tarjoamista suomenkielisistä termeistä olisi *tribunal de grande instance*lle paras vastine.

Esimerkki 17

Käyttäjä 5: ”Alioikeus, käräjäoikeus, niiku tässä on sitte. Nii toi alioikeus on huono, tääl on kaks. Minimum reliability.”
Käyttäjä 6: ” Vastaaks se ihan tota käräjäoikeutta?”
Käyttäjä 5: ”Nii kun täs on just tää, että vastaako? Niin, se on niin…”
Käyttäjä 6: ”Kun käräjäoikeus on niin semmonen suomispesifi.”
Käyttäjä 5: ”Niin just toi.”

Käyttäjä 6: ”Tai sit varmaan se alin oikeus, jos se nyt ranskassa ei toimi ihan samalla tavalla, kun Suomen käräjäoikeus.”
Käyttäjä 5: ”Öö no pitäiskö laittaa tänne, eiku toi on obsolete, kun toi ois ollu hyvä toi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin, niin sit se kuvais sitä aiheen vakavuutta, mut nyt täs lukee obsolete täs sanan perässä eli sitä ei saa niiku käyttää.”
Käyttäjä 5: ”Mun mielestä aika erikoista, et tää niiku tavallaan näkyy tälleen aktii- ihan kun tää ois aktiivinen, mut sit tääl perässä lukee tälleen punasella tai punavalkosella että obsolete.”
Käyttäjä 6: ”Mm”
Käyttäjä 5: ”Ois ehkä selkeempi et se ois silleen…”
Käyttäjä 6: ”Mut nää on erityisesti nyt EU.”
Käyttäjä 5: ”Totta. Laitetaaks me sitten?”
Käyttäjä 6: ”Mitä se sano tossa ylemmässä, oliks siinä niiku mitään? Ooks sä nähny et tätä ois käytetty niiku suomalaisissa teksteissä kuvaamaan tota ranskan?”
Käyttäjä 5: ”En, ja sitten kun tää on viel niiku ei oo luotettava tää alioikeus.”
Käyttäjä 6: ”On siinä kaks tähtee ettei se nyt varmaan ihan surkee oo, mutta..”
Käyttäjä 5: ”Mut täs lukee minimum reliability.”
Käyttäjä 6: ”Mm”
Käyttäjä 5: ”Ja sit mä huomasin itse asiassa et tääl on neljä.”
Käyttäjä 6: ”Very reliable.”
Käyttäjä 5: ”Tää on varmaan eka neljä mikä on nähty.

Esimerkin 17 tapauksessa pari päätyi lopulta tarkistamaan termin käyttämällä Googlen fraasihakua hakusanalla *ranskan käräjäoikeus* ja he saivat tulokseksi oikeuden päätöksiä. Seuraavaksi he katsoivat Lingueesta, joka puolestaan tarjosi heille Eurlexissä olevia käännöksiä, joissa *tribunal de grande instance* oli jätetty kokonaan kääntämättä. Pari päätyi lopulta samaan ratkaisuun kuin Lingueessa, eli he jättivät termin kääntämättä, sillä he eivät tienneet vastaako mikään IATEn antamista termeistä Ranskan oikeusjärjestelmää. Kaikkien parien valitsemat vastineet termille *tribunale de grande instance* poikkesivat toisistaan. Seuraavassa esimerkissä 18 kuvataan käyttäjien 3 ja 4 valintaa *tribunale de grande instance*n vastineeksi.

Esimerkki 18

Käyttäjä 3: ”Käräjäoikeus kuulostaa tutummalta kuin alioikeus.”
Käyttäjä 4: ”Joo mä vaan et onks se niiku varattu suomeen, että voidaanko me käyttää sitä ranskalaisesta tuomioistuimesta suomalaista nimee, siis suomalaisen tuomioistuimen nimee?”
Käyttäjä 3: ”No ainakin meillä on nyt joku ajatus siinä.”

Kuten esimerkeistä 17 ja 18 käy ilmi, siinä missä käyttäjät 5 ja 6 jättivät *tribunale de grande instance*n kääntämättä, käyttäjät 3 ja 4 valitsivat sen vastineeksi *käräjäoikeuden*. Kaikkien parien lopullisissa käännösratkaisuissa näkyy varmasti myös testin suorittamiseen annettu rajattu aika, jolloin hankalien termien kohdalla parit eivät jääneet selvittämään yksittäisiä termejä perin pohjaisesti, toisin kuin oikean käännöstoimeksiannon tapauksessa olisi varmasti menetelty. Käyttäjät 1 ja 2 päätyivät valitsemaan *tribunale de grande instance*lle vastineeksi *ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen* siitä huolimatta, että termi oli merkitty IATEssa obsolete-merkinnällä eli vanhentuneeksi termiksi. Mielenkiintoista on myös huomata, että vaikka toinen käyttäjistä tunsi termin alioikeus oikeustulkkauksen opinnoistaan, tähtiluokitus sai heidät kyseenalaistamaan sen valintaa oikeaksi vastineeksi. Tämä käy ilmi alla olevasta esimerkistä 19.

Esimerkki 19

> Käyttäjä 2: ”Mut ei siihen voi laittaa käräjäoikeus, ku ei se oo Suomessa.”
> Käyttäjä 1: ”Ei voikkaa, nii.”
> Käyttäjä 2: ”No mut alioikeus on sellanen yleinen sana, mikä tarkottaa sitä alinta, mä oon käyny oikeustulkkausta.”
> Käyttäjä 1: ”Mm joo joo, ei mitää.”
> Käyttäjä 2: ”Mut onhan toiki, tai voihan sen sanoo tolleeki ku tääl on toi ensimmäisen asteen tuomioistuin, seki kuulostaa ihan kauniilta, mut se on nii pitkä. Mut tol alioikeudella on vaa kaks tähtee.”
> Käyttäjä 1: ”Niih, mä laittaisin ton ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen sen takii, koska sillon se, ei ko-, alioikeus on kuitenkin, se antaa jotenkin semmosen niiku tarkemman kuvan siitä.”
> Käyttäjä 2: ”Mm”
> Käyttäjä 1: ”Mun mielestä, ja sit kun me ei voida oikeestaan olla varmoja et, ellei nyt ala tutkiin sitä et mikä se on se oikeusjärjestelmä Ranskassa.”

Kuten esimerkistä 19 voi huomata, käyttäjät eivät kiinnittäneet huomiota termin *ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin* obsolete-merkintään, vaan ajattelivat sen kuvaavan tilannetta kaikkein parhaiten. *Alioikeutta* he eivät kuitenkaan uskaltaneet matalan tähtiluokituksen vuoksi valita. Tämän esimerkin osalta tähtiluokituksen voidaan todeta johtaneen kaikkia käytettävyystesteihin osallistuneita käyttäjiä harhaan.

Tähtiluokitus ei kuitenkaan ollut yksinään ainoa asia, joka voi aiheuttaa IATEn käytössä virheitä. Käyttäjät 1 ja 2 arvioivat löytäneensä IATEsta virheellisen termin. IATE tarjoaa termille *personne physique* suomeksi vastineet *luonnollinen henkilö* ja *fyysinen henkilö*, joista jälkimmäisen käyttäjät arvioivat virheelliseksi vastineeksi. Tämän tutkimuksen puitteissa ei voida kuitenkaan arvioida, onko IATEn tarjoamista vastineista *fyysinen henkilö* suoranaisesti virheellinen, mutta termin *fyysinen henkilö* esiintyminen IATEssa antaa perusteen kyseenalaistaa tähtiluokituksen luotettavuutta, sillä termi oli arvioitu kolmen tähden avulla luotettavaksi. *Fyysisen henkilön* lähteenä mainitaan IATEssa Kielitoimiston sanakirja (2018), josta sille löytyy myös synonyymi *luonnollinen henkilö*. Toisaalta kuten tähtiluokituksen kuvauksen yhteydessä luvussa kolme mainittiin, jo pelkkä luotettavaksi arvioitu lähde riittää siihen, että termi voi saada IATEssa kolme tähteä, eikä termin tarvitse olla vakiintunut. Tämä poikkeaa niin ikään luvussa kolme esitellyistä sanaston laatimisen periaatteista.

Esimerkki 20

> Käyttäjä 1: ”Täältä löytyy myös fyysinen henkilö, mutta sehän ei ole oikea termi.”
> Käyttäjä 2: ”No ei.”
> Käyttäjä 1: ”Vaan oikea termi tällaisessa erikois tai tämmösessä tekstissä?”
> Käyttäjä 2: ”No ku toi on lakitermi.”
> Käyttäjä 1: ”Niin on, todellakin, joo joo, tää on ihan selvä homma.”

Tähtiluokitus toimi tässä tapauksessa kuitenkin myös oikein, sillä *luonnollinen henkilö* oli arvioitu neljän tähden avulla luotettavammaksi vastineeksi kuin kolme tähteä saanut *fyysinen henkilö*. Luonnollinen henkilö on Valtioneuvoston kanslian laatiman lainsäädäntösanaston ((Lainsäädäntösanasto 2017, 16) mukaan oikea vastine, sillä sanastosta ei löydy mainintaa fyysisestä

henkilöstä. Lainsäädäntösanaston tarkoituksena on Suomen lainsäädäntöä suomesta tai ruotsista englanniksi kääntävien työn tukeminen sekä käännösten ja terminologian käytön yhtenäistäminen. (Mp.) Lainsäädäntösanaston (mp.) mukaan luonnollinen henkilö on ”oikeussubjekti, joka on ihminen” ja sen yläkäsitteenä toimii oikeussubjekti. IATEssa sekä luonnollinen henkilö että fyysinen henkilö on sijoitettu samaan käsitejärjestelmään, eli niillä on sama määritelmä. Tämä antaa aihetta kyseenalaistaa, miksi kolmen tähden vakiintumaton termi on jätetty IATEen neljän tähden termin rinnalle.

Edellä käsiteltiin IATEn sisältöön liittyviä ominaisuuksia ja asioita, jotka voivat johtaa virheisiin IATEn käyttötilanteissa. Teknisiä ja IATEn käyttöjärjestelmään liittyviä virheitä ei analysoida tässä tutkimuksessa tarkasti, sillä ne eivät ole tämän tutkimuksen tavoitteen kannalta olennaisia, eivätkä IATEn käyttöön tästä näkökulmasta liittyvät virheet vaikuttaneet merkittävästi testin tuloksiin. Näitä virheitä oli jokaisella parilla muutamia ja ne liittyivät lähinnä sanojen oikeinkirjoitukseen tai hakuasetusten muuttamiseen ja palauttamiseen sen jälkeen, kun pari oli kokeillut muita kielivaihtoehtoja kuin ranskaa ja suomea.

5.3 Opittavuuden laadullinen analyysi

Kuten tämän tutkimuksen toisessa luvussa kävi ilmi, Nielsenin (1993, 27–30) mukaan opittavuus on paitsi yksi käytettävyyden keskeisimmistä kriteereistä, myös helpoiten mitattavissa oleva käytettävyyden kriteeri. Tämän tutkimuksen asetelma eroaa kuitenkin käytettävyystutkimuksen oppi-isänäkin pidetyn Nielsenin toteuttamista käytettävyystutkimuksista. Tässä tutkimuksessa on hyödynnetty käytettävyystutkimuksen kentältä tuttuja menetelmiä ja sovellettu niitä käyttäjäkeskeisen kääntämisen mallin kautta käännöstieteeseen. Nielsenin (1993, 27–30) mukaan opittavuutta voidaan mitata käytettävyystestissä suoritettujen tehtävien määrällä ja tehtävien suorittamisen tehokkuudella. Tehokkuuden mittaaminen opittavuuden kriteerinä on kuitenkin tämän tutkimuksen kannalta ongelmallista. Tässä tutkimuksessa Nielsenin (mp.) ajatuksia mukailtaessa kaikkein tehokkainta IATEn käytön oppiminen olisi ollut niillä, jotka etenivät kääntämisessä kaikkein pisimmälle. Kuten luvussa 2.1 mainittiin, käännöstehtävässä eteneminen on kuitenkin myös muista kuin IATEn ominaisuuksista kiinni. Siksi tässä tutkimuksessa tehokkuuden kriteeri on vaihdettu tuloksellisuuteen eli siihen, miten hyvin kääntäminen onnistui IATEn avulla.

Tässä tutkimuksessa kääntämisessä pisimmälle etenivät käyttäjät 3 ja 4 eli pari, jolla oli vähiten kokemusta IATEn käytöstä. Äkkiseltään tämän voisi ajatella olevan Nielsenin (1993, 27–30) hypoteesin mukainen, sillä hänen mukaansa oppimiskäyrä nousee kaikkein jyrkimmin juurikin

käyttöjärjestelmän opettelemisen alussa. Ääneenajattelun aineistosta kävi kuitenkin ilmi, että käyttäjät 3 ja 4 hyödynsivät IATEn ominaisuuksia kaikkein vähiten muihin käyttäjiin verrattuna. Minun oli moderaattorin roolissa jopa muistutettava heitä IATEn käytöstä. Sen sijaan kaikkein kokeneimmat käyttäjät etenivät käännöstehtävässä kaikkein hitaimmin ja he olivat kriittisimpiä IATEn tarjoamia vastineita kohtaan. Käyttäjät 5 ja 6, joilla oli jonkin verran aiempaa kokemusta IATEn käytöstä, löysivät sieltä käytön aikana uusia ominaisuuksia. Koska käytettävyystesteissä tehtävänä oli kääntää teksti, olisi opittavuuden mittaaminen pelkällä uusien ominaisuuksien löytämisen ja hyödyntämisen määrällä ongelmallista. Siksi tässä tutkimuksessa en mukaile Nielsenin (mp.) opittavuuden mittaamisen menetelmiä. Itse asiassa tämän tutkimuksen puitteissa opittavuutta on mittaamisen sijaan ennemminkin analysoitava laadullisen aineiston avulla, sillä aineistoa ei ole riittävästi määrälliseen analyysiin.

Mikäli opittavuutta oltaisiin haluttu tässä tutkimuksessa tarkastella Nielseniä (1993, 27–30) mukaillen, olisi testitehtävän pitänyt keskittyä kääntämisen sijaan yksittäisiin IATEssa toteutettuihin hakuihin. Tämä ei kuitenkaan olisi palvellut tämän tutkimuksen johdannossa mainittua tutkimuksen tavoitetta eli sen selvittämistä, miten hyvin IATE toimii kääntämisen apuvälineenä silloin, kun käännetään muuhun kuin EU:n tarpeisiin tuotettua tekstiä.

Motivaatio opetella ja hyödyntää IATEsta löytyviä ominaisuuksia oli tämän tutkimuksen aineiston perusteella yhteydessä aikaisempaan kokemukseen IATEn käytöstä. Se vaikutti myös siihen, kuinka herkästi käyttäjät etsivät termejä muista lähteistä silloin, kun IATE ei tarjonnut ensimmäisellä haulla käyttökelpoista vastinetta ranskasta suomeksi. Käyttäjät 1 ja 2 olivat käyttäneet IATEa kyselyn vastausten perusteella päivittäin työelämässä. Tämän lisäksi he olivat käyttäneet sitä kaikissa kysymyksen B4. vaihtoehdoissa eli yliopisto-opinnoissa, kääntäjän työssä tai harjoittelussa sekä muissa tilanteissa. He hyödynsivät monipuolisesti IATEn eri ominaisuuksia muihin käyttäjiin verrattuna. Kuitenkaan kaikki ominaisuudet eivät olleet molemmille käyttäjille tuttuja. Tämä käy ilmi seuraavasta esimerkistä 21.

Esimerkki 21

> Käyttäjä 1: ”Ja ei se auttanu meitä yhtään koska, paitsi voidaan me hakee tost enkust suomeen se, mut ei sitä varmaa löydy.”
> Käyttäjä 2: ”No ei se oo varmaan silläkään, koska toi, ku se on ranskan kielestä, ku tos on toi ankkuri.”
> Käyttäjä 1: ”Aa mä en tienny et se ankkuri on sitä varte.”

Esimerkissä 21 käyttäjä 2 kertoo käyttäjälle 1 miksi IATEssa on joidenkin termien kohdalla ankkurisymboli. Molemmat käyttäjät olivat kaikista tämän tutkimukseen osallistuneista käyttäjistä kokeneimpia IATEn käytössä.

Muut käytettävyystestiin osallistuneet parit eivät kiinnittäneet huomiota ankkurisymboliin. Kuten luvussa 3.1.1 mainittiin, IATEn määritelmän laatimisperiaatteet poikkeavat perinteistä sanastotyöstä sen vuoksi, että IATEn tavoitteena on yhtenäistää termien käyttöä EU-teksteissä. Tällöin termivastineiden määritelmät perustuvat sen kielen termin määritelmään, joka on merkitty ankkurisymbolilla. Vastineiden sopivuutta verrataan aina ankkurikielen määritelmään sen sijaan, että ne laadittaisiin ensisijaisesti jokaisen kielen oman käsitejärjestelmien perusteella. Jotta vastineiden soveltuvuutta EU-kontekstin ulkopuolelle voi arvioida mahdollisimman tarkasti, on syytä olla perillä tästä yksityiskohdasta. Toki monille vastineille on annettu myös oma referenssiteksti, josta voi tarkistaa niiden käyttökontekstin ja parhaassa tapauksessa löytää niille määritelmän. Ne vastineet, joiden määritelmät on laadittu vastineen kielen sanastotyön menetelmiä noudattaen, ovat luotettavia myös EU-kontekstin ulkopuolella. Termiä klikkaamalla luotettavalle ja sanastotyön menetelmien mukaisesti laaditulle termille tulisi löytyä yläkäsite sekä mahdollisesti myös rinnakkaiskäsitteitä, joiden avulla määritelmä on laadittu. Esimerkki tällaisesta termistä on tässä tekstissä aiemmin mainittu *luonnollinen henkilö*.

Vaikka käyttäjä 2 tiesi ankkurin merkityksen ja kertoi sen käyttäjälle 1, he eivät tienneet, että muiden termien määritelmät perustuvat ankkurikielen määritelmiin. He osasivat etsiä IATEsta termien lähteet ja määritelmät, mutta eivät aluksi osanneet saamiensa tulosten perusteella sanoa, mihin termitietokannasta löytynyt määritelmä perustuu. Tutustumalla IATEn käyttöohjeisiin, he olisivat tienneet, että se perustuu ankkurikielen määritelmään. He olivat kuitenkin oikeilla jäljillä ja loppuen lopuksi oppivat tämän testitehtävän aikana, kuten alla olevasta esimerkistä näkyy.

Esimerkki 22

> Käyttäjä 1: ”Siis me klikattiin siihen käsiteollisuustoimintaan, nii sit se näyttää tän ää, kun IATE antaa niit tähtiä et kui hyvä se käännös on, nii sit sä pääset kattoo tarkemmin et mikä se sen lähde esimerkiks on et missä se on esiintyny siel IATEssa nii me mentii sinne.”
> Käyttäjä 2: ”Ja toine on jossain asetuksessa ja toinen on direktiivissä.”
> Käyttäjä 1: ”Nii palvelut sisämarkkinoilla on toi direktiivi, käsityötoiminta ja käsiteollisuustoiminta, kosmeohjelma 2014-2020 perustaminen, no se ei kyllä kerro meille yhtään mitään, mutta määritelmä on ”käsintehtyjen tuotteiden suunnittelua, valmistamista, jakelua ja myyntiä. Mut päteeks tää määritelmä siis molempiin vai mihin se pätee?”
> Käyttäjä 2: ”Ööm vai päteeks se tohon, tohon alkuperäseen vai häh? En mä tiiä.”
> Käyttäjä 1: ”En mäkää tiiä. Se on ehkä vähän epäselvä, koska täs näkyy nyt sillee et tää määritelmä on ensimmäisenä.”
> Käyttäjä 2: ”No mut kato nyt ku se hakee sen sillee tätä kautta et craft industry ja handycraft ja nyt kun mä klikkasin sitä, nii sit se niiku, et tarkottaaks se et tää on se määritelmä tai siis et se määritelmä koskee nyt näitä englanninkielisiä sanoja, mitkä se mulle heitti tähän yhtäkkiä.”
> Käyttäjä 1: ”No mees taaksepäin.”
> Käyttäjä 2: ”Noku se on tuol kuitenki, ku tos englannis on toi ankkuri, nii se on kuitenki sielt.”
> Käyttäjä 1: ”Totta joo. Mä en tiennyt osta ankkurista, mä oon vieläki vähä.”
> Käyttäjä 2: ”Wau.”
> Käyttäjä 1: ”Joo mut siis mä oon varma et sitä ei oo kyl aina ollu, et mä oon nyt ehkä vähän vähemmän käyttäny IATEe kun aikasemmin käytin enemmän.”

Sen jälkeen, kun käyttäjät ymmärsivät, että määritelmä oli peräisin englannin kielisestä ankkurilla merkitystä termistä, he katsoivat myös suomen kielisen termille annetun referenssitekstin. Kontekstin avulla he pystyivät päättelemään, että kyseessä on oikea vastine ranskankieliselle termille. Tämä on havaittavissa alla olevasta esimerkistä 23.

Esimerkki 23

> Käyttäjä 1: ”Eli nyt haimme käsityötoimintatermin referenssitekstin direktiivi, mistä? Palveluista sisämarkkinoilla, kuten se siinä olikin mainittu.”
> Käyttäjä 2: ”Aika laaja käsite. Aa onhan se tää! Käsityötä, koska täällä on tää kaupallinen, teollista tai käsityötoimintaa nii eks se sit oo, kun siin oli jo se kaupallinen, nii käsityö, mikä se kaupallinen nyt on?”
> Käyttäjä 1: ”Nii kyllä.”
> Käyttäjä 2: ”Ei ollu turha haku.”
> Käyttäjä 1: ”No ei mut en mä yleensä jaksa mennä noin kauas.”
> Käyttäjä 2: ”No mutta nyt.”

Esimerkistä 23 käy myös ilmi, että käyttäjät 1 ja 2 eivät aina jaksaneet hyödyntää kaikkia IATEn ominaisuuksia, vaikka he osaisivatkin käyttää niitä. Kaikki käytettävyystesteihin osallistuneista käyttäjistä eivät kuitenkaan tienneet määritelmien tai referenssitekstien olemassaolosta. Käyttäjät 5 ja 6 oppivat tämän käytettävyystestin aikana löytämään termeille määritelmiä IATEsta. Tämä tapahtui sattumalta ja vasta kun tehtävän suorittamiseen varatusta ajasta oli kulunut jo yli puolet. Esimerkistä 24 käy ilmi, että käyttäjä 6 toivoi termin kontekstin näkyvän IATEsta, ja lopulta hän löysi sen yhdessä käyttäjän 5 kanssa.

Esimerkki 24

> Käyttäjä 6: ”Tohon IATEen mä ehkä kaipaisin semmosta et se näyttäis just niitä konteksteja et missä sitä sanaa on käytetty, koska muuten.”
> Käyttäjä 5: ”Mut pääseeks täältä, mitä nää on?”
> Käyttäjä 6: ”Mitä noi pikkuikonit tarkottaa? On siinä jotain referenssejä!”
> Käyttäjä 5: ”Vai onks tää lähde? Eiku tää on lähde!”
> Käyttäjä 6: ”Niin. Mut siellähän se konteksti sit ois.”
> Käyttäjä 5: ”Täällä on määritelmä, noi on ihan kyllä todella pienet noi.”
> Käyttäjä 6: ”Onks siinä suomeks määritelmää.”
> Käyttäjä 5: ”Joo siis ei oo ehkä kauheen silleen käyttäjäystävällinen. Kun noi on oikeesti todella pienellä noi tekstit, jos haluu kattoo.”
> Käyttäjä 6: ”No mut toisaalta meillä on aika pienellä tää ruutu.”
> Käyttäjä 5: ”No se on kyl totta.”
> Käyttäjä 6: ”Et sit jos käyttäis tätä enemmän niin varmaan noi alkais niiku tunnistaan.”

Käyttäjien mielestä oli hyvä ominaisuus, että määritelmät tulevat näkyviin, kun vie hiiren oikean kuvakkeen kohdalle. Näkyviin tuli myös teksti expand jota klikkaamalla he pääsivät laajennettuun näkymään. Näin he oppivat miten voi päästä samaan näkymään, jota käyttäjät 1 ja 2 hyödynsivät esimerkeissä 22 ja 23. Käyttäjät 5 ja 6 kuitenkin toivoivat, että myös laajennettu näkymä tulisi automaattisesti samalla kun termejä hakee. Vaikka käyttäjät 5 ja 6 löysivätkin kokeilemalla uusia ominaisuuksia IATEsta, eivät he osanneet tulkita kaikkea löytämäänsä tietoa. Kuten luvussa 3 mainittiin, sanastolle on syytä laatia käyttöohjeet. Myös IATElla on käyttöohjeet, mutta kaikki

käyttäjät eivät tienneet niiden olemassa olosta. En tiennyt itsekään käyttöohjeiden olemassaolosta vielä käytettävyystestien tekoaikana. Olen käyttänyt IATEa työharjoittelussa, mutta silloin siitä oli olemassa vielä kaksi erillistä versiota, eikä tässä tutkimuksessa ollutta termitietokantaa ollut vielä julkaistu, vaan se on tullut saataville vasta vuonna 2018. Esimerkistä 25 käy ilmi käyttäjien 5 ja 6 toive siitä, että IATElle olisi olemassa käyttöohjeet.

Esimerkki 25

> Käyttäjä 6: ”Jotkut käyttöohjeet tarvii tälle.”
> Käyttäjä 5: ”Miks ei täs oo vaikka sitä tool tippii et se kertois niiku mikä tää numero on just et vaikka 12 osumaa.”
> Käyttäjä 6: ”Aa”
> Käyttäjä 5: ”Koska niin, sit täs alemm, eiku mitä noi on noi.”
> Käyttäjä 6: ”Onks toi sit niiku yhtiö ja yhdistys?”
> Käyttäjä 5: ”Aa siis kato tääl on joku primary, tää on niiku tää ensimmäinen on tähdellinen ja täs lukee primary ja sit mä avaan tän täältä vierestä, jos se kertoo jotain enemmän.”
> Käyttäjä 5: ”IATE ID Okei elikkä tää numero tässä on tän termin joku ID ilmeisesti.”
> Käyttäjä 6: ”En tiedä kiinnostaako mua noin paljon.”
> Käyttäjä 5: ”Okei, no tää nyt ei auta selvittään et mistä noi numerot tulee, mutta.”

Edellä esitetyssä esimerkissä 25 käyttäjät toivoivat ohjeita sille, miten termien yhteydessä olevia merkintöjä tulisi tulkita. IATElle on hiljattain ilmestynyt myös uudet käyttöohjeet edellisen User’s Handbookin (2018) tilalle. Tutkimuksen teon aikana löysin IATElle vain User’s Handbook (2018) -ohjeet ja myöhemmässä vaiheessa havaitsin, että myös New Handbook (2019) on saatavilla IATEn verkkosivuilta. New Handbook (2019) päivittyy puolen vuoden välein ja sieltä löytyy myös englannin lisäksi liitetiedostoja muilla EU-kielillä. Kaikkia EU-kieliä ei ohjeista kuitenkaan löydy ja kokonaiset ohjeet ovat saatavissa vain englanniksi. IATEn käyttöohjeet on ladattavissa IATEn kotisivuilta, mutta ne eivät sijaitse samalla sivulla, jolla toteutetaan termihakua. Päästäkseen käyttöohjeisiin, käyttäjän tulee klikata IATEn etusivulla, iate.europa.eu kohtaa *About IATE* tai infosymbolia, jotta hän pääsee sivulle, joka on otsikoitu *Documentation* ja sivun vasemmasta alalaidasta voi ladata käyttöohjeet. En ollut kieltänyt käyttäjiä etsimästä käyttöohjeita, mutta kukaan heistä ei tehnyt niin.

Käyttäjät 3 ja 4 eivät löytäneet IATEsta tehtävän aikana samoja ominaisuuksia kuin muut käyttäjät. Heidän käännösstrategiansa erosi muista pareista siten, että he kiinnittivät eniten huomiota käännöksen muotoiluun ja luottivat omaan intuitioonsa. Muihin käyttäjiin verrattuna melko intuitiivista käännösstrategiaa on varmasti osaltaan selittänyt myös se, että heillä oli muita käyttäjiä vähemmän käännöstieteen opintoja suoritettuna. Käyttäjillä 3 ja 4 oli kuitenkin selkeästi hyvä ranskan kielen kompetenssi ja he pyrkivät etenemään tehtävässä mahdollisimman nopeasti. Ehkä myös aikapaine vaikutti heidän kohdallaan siihen, että he eivät tutustuneet IATEn ominaisuuksiin tarkemmin, vaan turvautuivat herkästi muihin lähteisiin, kuten Googleen ja WSOY:n sanakirjaan.

Myös he kokeilivat englannin hyödyntämistä IATE-haussa, mikäli haku ei tuottanut tulosta ranskasta suomeksi. He etenivät kuitenkin käännöksessä kaikkein pisimmälle.

5.4 Käytön miellyttävyys ja käyttäjäkokemus

Löydettävyyden, tuloksellisuuden, virheettömyyden ja opittavuuden jälkeen tarkastelen IATEn käytön miellyttävyyttä testitilanteiden aikana. Käyn ensin läpi niitä IATEn ominaisuuksia, jotka tutkimuksen perusteella vaikuttivat käytön miellyttävyyteen ja lopuksi muita testitilanteeseen liittyneitä tekijöitä, joilla on voinut olla vaikutusta siihen, miten miellyttävänä tai epämiellyttävänä käyttäjät testitilanteet ja siten IATEn käytön kokivat.

Yksi kaikkia pareja turhauttaneesta IATEn ominaisuuksista oli, että hakukenttään kirjoittaessa IATE saattaa tarjota siihen termiä, jota ei loppuen lopuksi löydy koko termitietokannasta. Yksi esimerkki tällaisesta termistä oli jo heti otsikossa vastaan tullut *dépôt de bilan*. Tämä käy ilmi muun muassa alla olevasta esimerkistä 26.

Esimerkki 26

> Käyttäjä 5: ”Okei, elikkä no sit toi dépôt de bilan, se viel pitäis varmaan hakee, sit me ollaan ihan varmoja et mistä tässä on kyse.”
> Käyttäjä 5: ”Mä hain sitä nyt suoraan, katotaan löytyykö, no ei löydy.”
> Käyttäjä 5: ”Eiku on se täällä! Tosta puuttuu vaan noi aksentit, niin se ei osannu hakee sitä.”
> Käyttäjä 5: ”Eiku ei oo, siis tää, miks tää niinkun.”
> Käyttäjä 6: ”Onks se, kun sä kirjotat sen niin se haku niin se hakupalkki ehdottaa sitä?”
> Käyttäjä 5: ”Niin se näyttää tätä. Ja sit kun mä klikkaan mitä sielt hakupalkista, mitä se ehdottaa, niin sit sitä ei niiku löydy. Eks niin, no results.”

Esimerkissä 26 havaittu hakukenttään ilmestyvä ehdotus tarkoittaa IATEn käyttöohjeiden (User’s Handbook 2018, 5) mukaan sitä, että termi löytyy lähtökielellä IATEsta. Käyttöohjeessa kuitenkin todetaan, että termi ei välttämättä vastaa annettuja hakukriteerejä tai valittua kohdekieltä (mp.). EIRL eli *entrepreneur individuel à responsabilité limitée* toimi vastaavalla tavalla hakukentässä kuin *dépôt de bilan* ja käyttäjät 5 ja 6 löysivät sille englanninkielisen vastineen. Tämän voi huomata seuraavasta esimerkistä 27.

Esimerkki 27

> Käyttäjä 6: ”Se taas ehdotti meille sitä koko termiä, tota EIRL termiä, mutta sitten kun sen klikkas, nii sit sieltä ei löytynykkään mitään.”
> Käyttäjä 5: ”Eli tarkottaaks se sit sitä, että se on niiku jollain kielellä olemassa, mut ei, kun mä en tajuu mitä nää tarkottaa, nää.”
> Käyttäjä 6: ”Niin noi punasilla, noi punasissa laatikoissa noi.”
> Käyttäjä 5: ”Search with intermatching all words.”
> Käyttäjä 6: ”No pitäiskö taas kokeilla?”
> Käyttäjä 5: ”Joo.”
> Käyttäjä 6: ”Voihan se löytyä jostain Googlestakin, en mä tiedä onks suomenkielisiä sivuja ranskan yritysmuodoista, mutta mä sanoisin, eiku mut sit responsabilité limitée.”

Käyttäjä 5: ”Niin se on joku. Entrepreneur, soul trader with limited reliability, koo ajan vaan helpottuu.”

Esimerkeissä 26 ja 27 esiintynyt hakusanaa automaattisesti ehdottava ominaisuus on luultavasti toteutettu IATEn käytön käyttäjäystävällisyyden lisäämiseksi. Vaikutus on kuitenkin päinvastainen, ellei käyttäjillä ole varmuutta siitä, mitä ehdotus tarkoittaa. Ellei testitehtävässä olisi rajattu kielivaihtoehtoja niin, että lähtökielenä on aina ranska ja tulokielenä suomi, käyttäjät olisivat voineet hyödyntää tätä ominaisuutta esimerkiksi valitsemalla hakuvaihtoehdoista kieleksi *mul* eli *multiple languages*. Testitilanteen keinotekoisuus saattoi siis asettaa tämän ominaisuuden osalta tilanteen päinvastaiseksi kuin mitä se olisi ollut, jos kielivaihtoehtoja ei olisi rajattu. Tämä olisi kuitenkin edellyttänyt sitä, että käyttäjä osaa valita haun kaikille kielille. Toisaalta *multiple languages* -asetuksella hakeminen voi tuottaa myös liikaa hakutuloksia, jolloin käyttö hankaloituu. Tämän voi kuitenkin välttää valitsemalla tulokieliksi kaikki ne kielet, joita käyttäjä osaa.

IATEa päivitetään jatkuvasti ja sen kotisivuilta löytyvästä versiohistoriasta voi tarkistaa viimeisimmät muutokset. Tämän tutkimuksen aikana IATEsta oli käytössä versio 2.10.0, joka sisälsi virheen käyttöjärjestelmässä (IATE Release notes 2020). Virheen takia haku vaati onnistuakseen sen, että termin kaikki aksentit ovat paikallaan. IATEn käyttöohjeiden mukaan haun tulisi onnistua myös ilman aksentteja (User’s Handbook 2018, 6–7). Tämä vika on sittemmin korjattu. Tutkimuksen aikana käyttäjät 1 ja 2 sekä käyttäjät 5 ja 6 turhautuivat tähän järjestelmässä olleeseen vikaan, sillä yleisimmät haussa tehdyt virheet liittyivät aksenttien unohtamiseen ranskankielisistä termeistä.

Analyysistä käy ilmi, että IATEn käyttö vaatii perehtymistä ja opettelua, jotta siitä voisi saada kaiken irti. Siihen liittyy niin paljon omia erityispiirteitä, ettei niiden käyttö ole noviisikäyttäjälle luontevaa ja intuitiivista. Esimerkiksi, jotta IATEssa olevaa termien tähtiluokitusta osattaisiin tulkita paremmin, tulisi käyttäjän olla selvillä siitä, mihin luokittelu todellisuudessa perustuu. Seuraavassa esimerkissä molemmat käyttäjät olivat vastanneet kyselyyn käyttäneensä IATEa satunnaisesti yliopisto-opinnoissa. Toinen heistä oli hyödyntänyt IATEa myös kääntäjän työssä. Siitä huolimatta heillä ei ollut varmaa tietoa siitä, mihin tähtiluokitus perustuu. Tämä käy ilmi seuraavasta esimerkistä 28.

Esimerkki 28

Käyttäjä 5: ”Elikkä yksityisoikeudellinen oikeushenkilö. Okei, nyt ois kyl kiva tietää et mistä nää tähdet niiku koostuu tai silleen et kuka on sanonu, että nää on näin hyviä. Koska onks tää niiku.”
Käyttäjä 6: ”Mä en tiiä et käyttääks sitten jotain, että niiku osumien määrää tai jotain tämmöstä tai jotain muuta.”
Käyttäjä 5: ”Eiku mä oon ollu jossain niiku semmosessa IATEe koskevassa presentaatiossa, niin musta siellä oli, että niiku nää.”
Käyttäjä 6: ”Vai päättääks joku?”
Käyttäjä 5: ”Periaattees joo, et nää on niiku käytet- niiku siis oikeesti verifioitu, että ne.”
Käyttäjä 6: ”Okei.”

Esimerkistä 28 käy ilmi, että käyttäjä 5 on ollut IATEa koskeneessa esittelytilaisuudessa, mutta siitä huolimatta monet IATEn ominaisuuksista oli molemmille käyttäjille 5 ja 6 tuntemattomia. Aineistosta ei käy kuitenkaan ilmi, milloin ja kuinka laaja esittely oli kyseessä. Tähtiluokitus kuuluu kuitenkin IATEn perusominaisuuksiin ja termien laadunarviointiluokitteluun, kuten luvussa 3.1.1 mainittiin.

Käyttäjien hämmennys IATElle ominaisista erityispiirteistä liittyy käyttäjäkeskeisen kääntämisen mallissakin mainittuihin käyttäjän mentaalisiin malleihin (Suojanen ym. 2012, 54–55). Mentaalisiin malleihin kuuluvat muun muassa käyttäjän aikaisempiin kokemuksiin perustuvat oletukset ja uskomukset (mp.). Ne vaikuttavat käyttäjäkokemukseen (ks. luku 2.1) myös silloin kun käyttäjä opettelee uuden järjestelmän tai tuotteen käyttö. Tämän vuoksi on olennaista nostaa tämän tutkimuksen aineistoista esiin se, että useampi käyttäjä kertoi suosivansa IATEn sijasta muita lähteitä, kuten korpussanakirja Lingueeta, Googlen fraasihakua, TEPA-termitietopankkia tai MOT:ia. Näistä MOT vastaa eniten perinteistä sanakirjaa ja TEPA-termipankki lähinnä IATEa, sillä TEPA sisältää sanastoa useammalta erikoisalalta. Käyttäjä 6 vertasi käytettävyystestin aikana IATEa ja TEPA-termipankkia, kuten esimerkistä 29 käy ilmi.

Esimerkki 29

> Käyttäjä 6: ”Aa että pitää tajuta ite klikata sieltä auki. Toi ois ehkä semmonen mitä mä kaipaisin et ne näkyis automaattisesti, kun sä haet.”
> Käyttäjä 5: ”Niinpä ja se vois olla vaikka täs jossain jotenki lähempänä, kun nythän se on ihan tääl viimesenä.”
> Käyttäjä 6: ”Mm. Koska jos siin, mikäs se on toi, eks se oo TEPA-termipankki, niin sitä mä oon kas käyttäny jonkin verran niin siinä mun mielestä, kun sä haet, jos siel on ne määritelmät, niin se näyttää ne automaattisesti.”

Kaikki parit hyödynsivät käännöstehtävässä myös korpussanakirja Lingueeta. Linguee eroaa IATEsta siten, että se perustuu käännöskorpuksiin. Kuitenkin, suuri osa Lingueen korpuksista on EU-tekstejä. Tämän perusteella pelkästään se, että IATE on kehitetty ensisijaisesti EU-teksteissä käytettäville termeille, ei selitä yksinomaan sitä, että käyttö ei ollut miellyttävää ja sujuvaa. Toki EU-kontekstilla on varmasti ollut vaikutusta luvussa 3 käsiteltyihin IATEn ja perinteisen standardien mukaisen sanastotyön eroihin. Nämä vaikuttavat puolestaan niihin mentaalisiin malleihin, jotka koskevat käyttäjän aikaisempiin kokemuksiin perustuvia oletuksia ja uskomuksia. Luvussa 3.1 ja 3.2 esitellään IATEn eroavaisuuksia niin sanottuihin perinteisiin sanastoihin verrattuna. Alla olevassa esimerkissä 30 käyttäjä 1 kertoo suoraan käyttävänsä ennemmin Lingueeta kuin IATEa.

Esimerkki 30

> Käyttäjä 1: ”Ja oikeasti tässä mun ensimmäinen mistä mä hakisin olis oikeesti Linguee eikä IATE.”

Sitä, miksi käyttäjä 1 suosii esimerkin 30 mukaisesti ennemmin Lingueeta verrattuna IATEen, selittää luultavasti se, että korpussanakirjan kontekstista voi päätellä millaisessa yhteydessä termiä käytetään. Erityisesti käyttäjät 5 ja 6 toivoivat kontekstin näkyvän myös IATEssa ennen kuin he löysivät määritelmät ja termien lähteet sattumalta. Kokeneet IATEn käyttäjät 1 ja 2 kokivat myös lähteiden ja määritelmien tarkastamisen vaivalloisena. Tämä on havaittavissa seuraavasta esimerkistä 31.

Esimerkki 31

> Käyttäjä 1: ”Mä en jaksais mennä sinne, koska se on niiku nytte, en jaskais mennä kattoo niitä lähteitä, koska toi on musta ihan selvä. Siis toi perheyritykset on entreprise familiale ja profession libérale on tää vapaat ammatinharjoittajat ja mä luulen et tämmöstä ei oo niiku olemassa jotenki enää Suomessa, nii sen takii jotenkin ehkä.”

Esimerkistä 31 välittyy hyvin käyttäjän 1 vastentahtoisuus hyödyntää IATEssa olevia referenssejä ja etsiä sieltä termille määritelmä tai vähintäänkin käyttökonteksti. Mikäli lähteet olisivat helpommin saatavilla, hyödyntäisivät käyttäjät niitä todennäköisesti nykyistä enemmän.

Miellyttävyyden osalta hypoteesina oli, että kokeneet käyttäjät kokisivat käytön miellyttävämpänä kuin ne, joilla ei juuri ole kokemusta IATEn käytöstä. Todellisuudessa ääneenajatteluaineiston ja kyselyn vastausten perusteella tässä ei ollut merkittäviä eroja. Kyselyssä miellyttävyyttä koskeviksi kysymyksiksi voi mieltää kysymykset C5 eli ’Millaisena lähteenä IATE toimi tehtävän suorittamisessa? ja C3 eli ’Millaisena koit testitehtävän?’. Kyselylomakkeen virheellisen numeroinnin vuoksi C5 tuli ennen kysymystä C3, joten ensin esitetyn kysymyksen voidaan arvella ohjanneen vastaajia seuraavaan kysymykseen vastaamisessa. Vastoin hypoteesia IATEn käytössä kokenein pari, eli käyttäjät 1 ja 2, vastasivat IATEn toimineen tyydyttävänä lähteenä. Muiden parien osalta vastaukset jakaantuivat niin, että toinen pareista piti IATEa tehtävän kannalta tyydyttävänä lähteenä ja toinen hyvänä. Toisaalta kaikkein kokeneimmat IATEn käyttäjät pitivät testitehtävää sopivana siinä missä vähiten IATEn käytössä kokeneesta parista toinen käyttäjistä oli sitä mieltä, että testitehtävä oli haastava ja toisen mielestä erittäin haastava. Käyttäjillä 5 ja 6 oli jonkin verran aikaisempaa kokemusta IATEn käytöstä ja heistä toinen piti testitehtävää haastavana ja toinen sopivana.

Kysely ei antanut yhdenmukaisia vastauksia käytön miellyttävyyden arvioimiseen, mutta ääneenajattelun aineistosta on jokaisen parin kohdalla havaittavissa turhautumista. Turhautuminen ilmeni sarkasmina, pessimisminä ja jopa kiroiluna. Käännettävänä ollut teksti oli tarkoituksella haastava, jotta käyttäjät joutuisivat hakemaan mahdollisimman monta termiä IATEsta eivätkä voisi turvautua vain omaan kielitaitoonsa. Tekstin ja sen aihealueen haastavuus voi selittää osan turhautumisesta. Toisaalta puolet vastanneista koki testitehtävän kyselyn perusteella sopivana. Testin

loppua kohti turhautuminen alkoi kuulua myös parien välisessä keskustelussa. Turhautumista on havaittavissa muun muassa alla esitetyissä esimerkeissä 32 ja 33.

Esimerkki 32

> Käyttäjä 6: ”Mitä h**vettiä toi tarkottaa? Anteeks saako tässä kiroilla? Litteroitko sä sen sinne kans.”

Esimerkki 33

> Käyttäjä 4: ”Siis mä oon kääntäny ranskaks osakeyhtiölakia ja se oli helpompaa, kun tämä!”

Esimerkeissä 32 ja 33 esiintynyttä turhautumista ei voi yhdistää suoraan IATEen. Esimerkissä 32 käyttäjä on luultavasti turhautunut ainakin osittain siihen, että määritelmät eivät näy IATEssa suoraan, toisin kuin hän oli aiemmin käytettävyystestin aikana toivonut. Erityisesti esimerkissä 33 käyttäjän turhautumiseen ovat vaikuttaneet varmasti myös muut testitilanteen olosuhteet. Niitä ovat muun muassa tilanteen keinotekoisuus, aikapaine, tarkkailun alla oleminen sekä tietoisuus tilanteen nauhoittamisesta, jotka ovat voineet luoda käyttäjille paineita, ja vaikuttaa siten käytön miellyttävyyteen. Parityönä toteutettava käännös oli osalle osallistujista vieras työmuoto. Toisaalta suurin osa arvioi parin kanssa työskentelyn vähintään sopivaksi. Osa pareista tunsi toisensa entuudestaan, mikä näkyi muun muassa vitsailuna testitehtävän aikana, kuten esimerkistä 35 on havaittavissa.

Esimerkki 35

> Käyttäjä 5: ”Liikkeen harjoittaja, yksityisyrittäjä, niin, no tästä voi niiku loogisesti päätellä, että ois ehkä toiminimi kyseessä, jos on niiku yksityisyrittäjä, mut sit sillä on jotenkin tota limited, mutta tota heitetään jotain, siirrytään seuraavaan ja palataan, jos jää aikaa.”
> Käyttäjä 6: ”Laitetaan se toiminimi siihen ja.”
> Käyttäjä 5: ”Noin, näin näitä valekäännöksiä syntyy.”

Kyselylomakkeen viimeisessä kysymyksessä C7 käyttäjiä pyydettiin valitsemaan yksi riippuva muuttuja, joka heidän mielestään vaikutti eniten testitehtävän suorittamiseen. Kolme käyttäjää eli puolet käyttäjistä koki, että käytettävissä oleva aika vaikutti eniten testitehtävän suorittamiseen. Yksi valitsi vastaukseksi käytettävissä olevat lähteet, ja kaksi yhteistyön parin kanssa. Kysymyksessä ei määritelty oliko vaikutus negatiivinen vai positiivinen. Rajatulla ajalla voidaan ajatella olleen eniten vaikutusta siihen, kuinka paljon aikaa käyttäjät päättivät käyttää kunkin termin vastineen löytämiseen ennekuin he siirtyivät tekstissä eteenpäin. Käännöstä ei ollut tarkoitus saada loppuun, vaan tehdä siinä tahdissa kuin pari katsoo sopivaksi. Siksi käännöksen laatua ei arvioida ja muutamat käyttäjät totesivat testin aikana olevansa siitä helpottuneita. Toki tunnin aika on voinut aiheuttaa osalle käyttäjistä alitajuista kiireen tuntua, joka on voinut vaikuttaa käytön miellyttävyyteen negatiivisesti.

6 Päätelmät

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten hyvin IATE toimii käännettäessä muuta kuin EU:ssa tuotettua tekstiä ranskasta suomeksi. Tarkoituksena oli tarkastella mahdollisten käytettävyysongelmien lisäksi niitä ominaisuuksia, jotka toimivat hyvin. Edellä esitetyn ja analysoidun aineiston perusteella voidaan todeta, että hypoteesi pitää paikkansa siltä osin, että IATE ei yksinään riitä apuvälineeksi tutkimuksen kohteena olleen tekstin kääntämiseen. Hypoteesin mukaan syynä, että IATE sisältää enimmäkseen EU-sanastoa ja EU-lainsäädäntöä varten laadittua terminologiaa. Kuitenkin kuten luvuissa 5.1.1 ja 5.1.2 todettiin, termien löydettävyys oli IATEssa tämän testitehtävän termien osalta hyvällä tasolla ja erityisesti lainsäädännön tarpeisiin laadittua terminologiaa löytyi IATEsta hyvin.

Tuloksellisuutta arvioitiin tässä tutkimuksessa lähinnä löydettävyyden kautta, sillä käännöstehokkuudella ei ole suoraa yhteyttä IATEn käytettävyyteen, vaan siihen vaikuttavat myös muut tekijät. Erityisesti opittavuus jätti kuitenkin toivomisen varaa. Tutkimukseen osallistui kuusi käyttäjää, joilla oli IATEn käytön osalta eri lähtötaso. Vaikka osa käyttäjistä oppikin hyödyntämään heille ennestään tuntemattomia ominaisuuksia, kuten lähteitä ja referenssitekstejä sekä ankkurisymbolia, he eivät täysin ymmärtäneet kaikkien näiden ominaisuuksien tarkoitusta. Sen sijaan he totesivat, että IATE tarvitsisi käyttöohjeet. Ainoastaan käyttäjät 1 ja 2 oppivat hyödyntämään ankkurisymbolia, sillä käyttäjä 2 tiesi mihin se perustui. Lisäksi esimerkiksi IATEn tähtiluokitus aiheutti kaikille hämmennystä, kuten luvussa 5.2 kävi ilmi. Samassa yhteydessä todettiin, ettei opittavuuden mittaamiseen sovellu tässä tutkimuksessa Nielsenin (1993, 27–30) hyödyntämät menetelmät, joissa opittavuuden analysointi perustuu suoritettujen testitehtävien määrään sekä tehokkuuteen. Sen sijaan tässä tutkimuksessa ääneenajattelun aineistosta nostettiin esiin niitä asioita, jotka liittyivät käyttäjille ennestään tuntemattomien ominaisuuksien havaitsemiseen ja hyödyntämiseen testin edetessä. Tosin Nielsenin (mp.) näkemys siitä, että opittavuus on yksi merkittävimmistä käytettävyyteen vaikuttavista tekijöistä, piti tämän tutkimuksen kohdalla paikkansa. Merkittävimmät käytettävyysongelmat liittyivät sekä käytön opittavuuteen että käytön miellyttävyyteen siten, että suuri osa käytön miellyttävyyteen negatiivisesti vaikuttavista asioista liittyi tämän testitehtävän aikana opittavuuteen. Käyttäjät turhautuivat lähinnä niihin IATEn ominaisuuksiin, joiden toimintaa tai tarkoitusta he eivät täysin ymmärtäneet. Suurin osa niistä ominaisuuksista, joita käyttäjät olisivat IATElta toivoneet, olivat käytössä muissa termitietokannoissa tai sanakirjoissa. Nielsenin (mp.) mukaan opittavuuteen vaikuttaa myös käytön intuitiivisuus, joka perustuu muun muassa käyttäjän aikaisempiin kokemuksiin vastaavan järjestelmän tai tuotteen

käytöstä. IATEn käytön intuitiivisuutta heikensi eroavaisuuden niin sanottujen perinteisten sanastojen ja myös erilaisten sanakirjojen kanssa.

Tutkimuksen hypoteesi pitää paikkansa sen osalta, että IATEsta oli apua testitehtävänä olleen tekstin kääntämisessä, ja kokeneet käyttäjät osasivat hyödyntää IATEn ominaisuuksia parhaiten. Yllättävää oli kuitenkin, miten paljon aineistossa esiin noussut häly vaikutti käyttäjäkokemukseen, sillä se hidasti kaikkien parien etenemistä käännöstehtävässä. Hälyn lisäksi IATEn käytön heikko opittavuus heikensi myös tuloksellisuutta, eli sitä miten hyvin kääntäminen onnistui IATEn avulla. Tästä osoituksena käytettävyyttä helpottamaan suunnitellut ominaisuudet, kuten tähtiluokitus, itse asiassa lisäsivät virheiden riskiä ja hämmensivät käyttäjiä. Nämä kaikki heikensivät käytön miellyttävyyttä. Ovaskan ym. (2005, 4) mukaan käytettävyys on viime kädessä käyttäjän kokemus käytön miellyttävyydestä. Tässä tutkimuksessa saatujen tulosten perusteella IATEn käyttö oli miellyttävyyden osalta tyydyttävällä tasolla, mikäli tarkastellaan sekä ääneenajatteluaineistoa että kyselyssä saatuja vastauksia. Aihe vaatisi kuitenkin tarkempaa tarkastelua, sillä näin pienellä käytettävyystestauksella ei voida tehdä aiheesta merkittäviä johtopäätöksiä.

Toisena tutkimuksen tavoitteena oli analysoida niitä asioita, jotka IATEn käytössä toimivat hyvin. Kuten löydettävyyden ja tuloksellisuuden yhteydessä on jo todettu, IATE sisältää runsaasti terminologiaa usean erityisalan tarpeisiin. Parannettavat ominaisuudet liittyivät opittavuuteen sekä miellyttävyyteen, joiden vuoksi käyttäjäkokemus jäi korkeintaan tyydyttävälle tasolle. Kuitenkin mikäli IATEn eri ominaisuuksia osaa hyödyntää, on laaja termitietokanta hyvä lähde monien eri tekstilajien kääntämiseen. Tässä tapaustutkimuksessa vain ne käyttäjät, jotka olivat käyttäneet IATEa kääntäjän työssä, tunsivat joitain termitietokannan ominaisuuksia ja osasivat hyödyntää niitä. Varsinaisen termihaun tekeminen IATEssa on varsin yksinkertaista, joskin tulosten tulkinta voi vaatia käyttäjältä taitoja sekä aikaa.

Tutkimuksessa saatujen tulosten perusteella voidaan todeta käyttäjäkeskeisen kääntämisen mallin sekä sen käytettävyystutkimuksesta lainattujen menetelmien soveltuneen hyvin tämän tutkimuksen tavoitteisiin. Käyttäjäkeskeisen kääntämisen ansiosta esimerkiksi käyttäjäkokemukseen merkittävästi vaikuttanut häly nousi esiin. Tätä ei olisi tapahtunut, mikäli termejä olisi analysoitu esimerkiksi laadunarviointimenetelmien avulla. Lisäksi käyttäjäkeskeinen kääntäminen vaikutti käytettävyystestien toteutukseen niin, että tehtävänä oli nimenomaan tekstin kääntäminen yksittäisten termien haun sijasta. Käännöstehtävän avulla pystyttiin analysoimaan IATEn käytettävyyttä siinä tarkoituksessa, mihin se on suunniteltu, vaikka käännettävä teksti olikin EU:n instituutioiden ulkopuolelta.

Käyttäjäkeskeisen kääntämisen malli toi esiin myös näkökulman IATEsta EU:n toimielinten talkoistamishankkeena, jonka kehittämiseen osallistuvat useat kääntäjät terminologien kanssa. Tämä talkoistamishanke poikkeaa ainakin mittakaavaltaan luvussa 3.2.1 esitetyistä sanastoprojektin vaiheista. Luvussa tuotiin esiin myös EU:n sanastotyöhön liittyviä erityispiirteitä. Merkittävimpiin eroihin perinteiseen sanastoprojektiin verrattuna kuuluu se, että IATE ei rajoitu vain yhteen erityisalaan. Lisäksi IATEssa tavoitteena on varmistaa, että termien merkitykset vastaavat toisiaan eri kielillä kirjoitetuissa versioissa. Terminologian koordinaatioyksikön sanastotyön lähtökielenä toimii englanti, johon muiden kielten vastineet ja niiden määritelmät perustuvat. (Ks. luku 3.1.1.) Yhtäläisyyksiä on puolestaan siinä, että projekteja johtavat käännösyksiköiden vastuuterminologit. Kuitenkaan kääntäjät, jotka päivittävät termitietokantaa eivät todennäköisesti ole päivittämiensä termien erikoisalojen asiantuntijoita, sillä EU-tekstien aiheet voivat vaihdella suuresti (ks. luku 2.1). He voivat kuitenkin halutessaan ottaa yhteyttä eri alojen asiantuntijoihin.

Vaikka määritelmät IATEssa perustuvat ankkurikielellä laadittuun termiin, kuten luvussa 3.1.1 mainittiin, esiteltiin tässä tutkimuksessa myös perinteiset ja kansainvälisesti standardisoidut määritelmien ja käsitejärjestelmien laatimisperiaatteet. Tämä on merkittävää siksi, jotta voidaan ymmärtää, miten paljon IATE eroaa muista sanastoista ja mitä kaikkea sen käytössä tulee ottaa huomioon. Osa IATEen lisätyistä termeistä on laadittu kansainvälisesti standardisoiduin menetelmin, kuten luvussa 3.1.1 mainittiin, kun kerroin Sanastokeskuksen ja IATEa päivittävien terminologien yhteistyöstä.

Tämän tutkimuksen tuloksia voidaan pitää luotettavina, mutta ei kuitenkaan yleistettävinä, sillä kyseessä on laadullisen analyysin avulla toteutettu tapaustutkimus. Tulosten luotettavuutta edistää se, että tutkimuksessa käytetyt menetelmät ovat tuttuja käytettävyystutkimuksen kentältä ja niiden suunnittelussa ja toteutuksessa on noudatettu niille ominaisia periaatteita. Tutkimuksen kulku ja käytetyt menetelmät on kuvattu mahdollisimman tarkasti ja tutkimus on lähes kokonaan toistettavissa. Käytettävyystestien aikana vallinneita olosuhteita ei voi kuitenkaan täysin kopioida, sillä testejä ei tehty laboratorio-olosuhteissa. Lisäksi muun muassa jokaisen käyttäjän aiemmat kokemukset ja mieltymykset vaikuttavat omalta osaltaan siihen, miten he käyttäytyivät testitilanteessa. Myös omalla kokemattomuudellani on voinut olla jonkin verran vaikutusta tutkimuksen tuloksiin. Oma roolini on vaikuttanut annettuihin ohjeisiin (ks. luku 4.1 ja 4.2) ja lisäksi tunsin osan osallistujista, mikä on voinut vaikuttaa käyttäjien käytökseen testitilanteen aikana.

Vaikka tuloksia ei voida yleistää, menetelmien valinta oli tämän tutkimuksen tavoitteisiin nähden onnistunut. Käännöstehtävä pyrki simuloimaan todellista käyttötilannetta ja käännettävänä olleen tekstin valinta oli erittäin onnistunut, sillä sen kääntämisessä nousi esiin useita IATEn käytettävyyteen vaikuttavia seikkoja. Ääneenajattelun avulla saatiin kerättyä tietoa ja tehtyä havaintoja sellaisista käyttäjäkokemukseen vaikuttaneista tekijöistä, kuten hälystä, jota en ollut käytettävyystestejä suunnitellessani osannut edes ajatella. Parannettavaa kuitenkin on aina, ja kehittäisinkin jatkossa menetelmiä niin, että nauhoittaisin käytettävyystestit videolle pelkän äänittämisen sijasta. Kameran sijoittaisin niin, että se olisi osallistujien selän takana ja suunnattuna tietokoneen näytölle. Näin testitilanteesta tehdyt ja lokiin kirjatut havainnot olisivat entistä tarkempia ja luotettavampia. Lisäksi tekisin muutoksia kyselylomakkeeseen ja laajentaisin lomakkeen C-osiota. Kyselylomakkeen luominen osoittautui prosessin aikana yllättävän haasteelliseksi.

IATEn tehokas käyttö vaatii asiantuntemusta, ja vaikka tähän tutkimukseen osallistuneista käyttäjistä kaksi oli käyttänyt IATEa aiemmin EU:hun liittyvässä työssään, eivät he osanneet hyödyntää kaikkia IATEn ominaisuuksia. Niitä ei opi sattumalta, joten ne vaativat perehtymistä myös EU-kääntäjiltä. Tämän tutkimuksen tulosten mukaan IATEn käytettävyys on opittavuuteen ja käyttäjäkokemukseen liittyvistä käytettävyysongelmista huolimatta hyvällä tasolla. Siksi aiheesta voisi tehdä jatkotutkimusta erityisesti käyttäjäkokemuksen analysoimiseksi ja parantamiseksi. Jatkotutkimuksessa voitaisiin etsiä erityisesti noviisikäyttäjien käyttäjäkokemusta parantavia tekijöitä, joiden kehittämisen avulla julkisin varoin toteutetusta hankkeesta voitaisiin saada entistä enemmän irti.

Lähteet

Central Statistics 2019. IATE European Union Terminology. Saatavilla: https://iate.europa.eu/info/statistics/global. [Luettu 2.11.2019.]

Coney, Mary 1992. Technical Readers and Their Rhetorical Roles. *IEEE Transactions on Professional Communication* 35:2. 58–63.

Depecker, Loïc 2015. How to build terminology science. Teoksessa Hendrik Kockaert & Frieda Steurs (toim.), *Handbook of terminology*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin's Publishing Company. 34–44.

DG TRAD Terminology Coordination 2014. *Terms, our nectar*. Saatavilla: https://termcoord.eu/wp-content/uploads/2014/11/33410-BROC-A5-TermCoord-EN_proof4.pdf. [Luettu 2.11.2019.]

Dobrin, David 1983. What's Technical About Technical Writing? Teoksessa Paul Anderson, John Brockmann & Carolyn Miller (toim.), *New Essays in Technical and Scientific Communication: Research, Theory, Practice.* Farmingdale, New York: Baywood Publishing Company. 227–250.

Grudin, Jonathan 2017. *From Tool to Partner: the Evolution of Human Computer-Interaction*. San Rafael: Morgan & Claypool Publishers.

Hufnagel, Ellen & Cristopher Conca 1994. User response data: The potential for erros and biases. *Information Systems Research* 5:1. 48–57.

IATE About 2019. IATE European Union Terminology. Saatavilla: https://iate.europa.eu/about. [Luettu 20.11.2019.]

IATE Brochure 2019. IATE European Union Terminology. Saatavilla: https://iate.europa.eu/assets/i18n/en/static_pages/brochure.pdf. [Luettu 20.11.2019.]

IATE Release Notes 2020. IATE European Union Terminology. Saatavilla: https://iate.europa.eu/info/release-note. [Luettu 11.03.2020.]

Ilomäki, Tuomo 1999. Voiko termistöä standardisoida. Teoksessa Kuhmonen (toim.). 122–125.

ISO 9241-11:2018. *Ergonomie de l'interaction homme-système – Partie 11: Utilisabilité Définitions et concepts*. ISO/TC 159/SC 4 Ergonomie de l'interaction homme-système. Geneva: International Organization for Standardization.

ISO 9241-210:2010. *Ergonomics of human-system interaction – Part 210: Human centered design for interactive systems.* ISO/TC 159/SC 4 Ergonomics of human-system interaction. Geneva: International Organization for Standardization.

ISO 704:2009. *Terminology work – Principles and standards.* ISO/TC 37/SC1 Principles and methods. Geneva: International Organization for Standardization.

ISO 9241-11:1998. *Ergonomic requirements for office work with visual display terminals (VDTs) – Part 11: Guidance on usability.* ISO/TC 159/SC 4 Ergonomics of human-system interaction. Geneva: International Organization for Standardization.

Isohella, Suvi & Anita Nuopponen 2016. Terminologia kohtaa käytettävyyden. Terminologisen käytettävyyden ydintä rakentamassa. Teoksessa Pia Hirvonen, Daniel Rellstab & Nestori Siponkoski (toim.), *Teksti ja tekstuaalisuus. Text och textualitet. Text and Textuality. Text und Textualität*. VAKKI-symposiumi XXXVI 11.-12.2.2016. Vaasa: VAKKI Publications 7. 226–237.

Ilves, Mirja 2005. Ääneenajattelu. Teoksessa Ovaska, Aula & Majaranta (toim.). 209–221.

Kalliokuusi, Virpi 1999. Määrittelyn monet kasvot. Teoksessa Kuhmonen (toim.). 41–57.

Kalliokuusi, Virpi & Katri Seppälä 1999. Vastinetyö sanastoprojektissa. Teoksessa Kuhmonen (toim.). 77–90.

Kielitoimiston sanakirja 2018. Hakusana: fyysinen. Saatavilla: https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/fyysinen. [Luettu 2.3.2020.]

Konkurssilaki 2009. Konkurssikelpoisuus KonkL 1:3. Saatavilla: https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040120. [Luettu 2.3.2020.]

Konttinen, Kalle & Outi Veivo 2008. Kääntämisen arviointi työelämässä ja koulutuksessa. *Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu, Electronic proceedings of the Kätu symposium on translation and interpretation studies.* Saatavilla: https://www.sktl.fi/@Bin/41023/Konttinen_Veivo.pdf. [Luettu 2.2.2020.]

Koskinen, Joni 2005. Käytettävyystestaus. Teoksessa Ovaska, Aula & Majaranta (toim.). 187–208.

Kuhmonen, Kaisa (toim.) 1999. *Toimikunnista termitalkoisiin. 25 vuotta sanastotyön asiantuntemusta*. Helsinki: Tekniikan Sanastokeskus.

Lainsäädäntösanasto 2017. Valtioneuvoston kanslia. Saatavilla: http://vnk.fi/documents/10616/343825/Lainsaadantosanasto.pdf/4116fc9d-94b5-47de-ba23-39a5c6f8f94a. [Luettu 2.3.2020.]

Lederer, Marianne 2003. *Translation: The Interpretive Model*. Manchester: St Jerome Publishing.

Linguee 2020. Hakusana: une activité professionnel idépendante. Saatavilla: https://www.linguee.fr/francais-finnois/search?query=une+activit%C3%A9+professionnelle+ind%C3%A9pendante. [Luettu 2.3.2020.]

Lörscher, Wolfgang 1991. *Translation Performance, Translation Process and Translation Strategies. A Psycholinguistic Investigation.* Tübingen: Gunter Narr Verlag.

New Handbook 2019. IATE European Union Terminology. Saatavilla: https://iate.cdt.europa.eu/iatenew/handbook.pdf. [Luettu 2.3.2020.]

Nielsen, Jakob 1993. *Usability Engineering*. London: Academic Press cop.

Nuopponen, Anita 1999. Mihin terminologian teoriaa ja menetelmiä voidaan hyödyntää. Teoksessa Kuhmonen (toim.). 91–98.

Nykänen, Olli 1999. Kuinka piirrän käsitejärjestelmän. Teoksessa Kuhmonen (toim.). 16–27.

Nykänen, Olli 1999. Sanastoprojektin vaiheet. Teoksessa Kuhmonen (toim.). 62–71.

O'Brien, Sharon 2012. Towards a dynamic quality evaluation model for translation. *JoSTrans, The Journal of Specialized Translation* 17. 55–77. Saatavilla: https://www.jostrans.org/issue17/art_obrien.php. [Luettu 2.3.2020.]

Ovaska, Saila, Anne Aula & Päivi Majaranta 2005. Johdatus käytettävyystutkimukseen. Teoksessa Ovaska, Aula & Majaranta (toim.). 1–16.

Ovaska, Saila, Anne Aula & Päivi Majaranta (toim.) 2005. *Käytettävyystutkimuksen menetelmät*. Tietojenkäsittelytieteiden laitos. Tampereen yliopisto. Raportti B-2005-1.

Papunet 2020. Saavutettavuus. Saatavilla: http://papunet.net/saavutettavuus. [Luettu 29.1.2020.]

Rossi, Kimmo 1999. Sanastotyö Euroopan unionissa. Teoksessa Kuhmonen (toim.). 106–110.

Rubin, Jeffrey & Dana Chisnell 2008. *Handbook of Usability Testing. Plan, Design and Conduct Effective Tests*. Indiana: Wiley Publishing.

Saldanha, Gabriela & Sharon O'Brien 2014. *Research Methodologies in Translation Studies.* New York: Routledge.

Salmi, Leena 2003. *Documents multilingues pour logiciels et utilisabilité*. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja B, Humaniora. Turku: Turun yliopisto.

Seppälä, Katri 1999. Asiantuntijat ja terminologit kohtaavat sanastoprojektissa. Teoksessa Kuhmonen (toim.). 72–76.

Seppälä, Katri 2015. Pääkirjoitus: Suomi 20 vuotta EU-kielenä. *Terminfo* 2/2015. Saatavilla: http://www.terminfo.fi/sisalto/paakirjoitus-suomi-20-vuotta-eu-kielena-257.html.[Luettu 2.12.2019.]

Suonuuti, Heidi 1999. Käsiteanalyysi työmenetelmänä. Teoksessa Kuhmonen (toim.). 29–42.

Suonuuti, Heidi 2012. *Sanastotyön opas*. Helsinki: Sanastokeskus TSK ry.

Suojanen, Tytti, Kaisa Koskinen & Tiina Tuominen 2015. User Centered Translation. Taylor & Francis Group. London: Routledge.

Suojanen, Tytti, Kaisa Koskinen & Tiina Tuominen 2012. *Käyttäjäkeskeinen kääntäminen*. Tampere Studies in Language, Translation and Literature B1. Tampere: Tampereen yliopisto. Saatavilla: http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-8839-9. [Luettu 2.03.2020.]

Suominen, Riitta 2019. *Virkatekstin käytettävyys. Pöytäkirjasta verkkotekstiksi ja sosiaalisen median päivitykseksi.* Tampereen yliopiston väitöskirjat 97. Tampereen yliopisto.

Systématique – ranskan kieliopin harjoituskirja. Lisätehtävät 2. Opetushallitus. Saatavilla: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/139691_systematique_lisatehtavat2.pdf. [Luettu 2.03.2020.]

TermCoord 2018. TermCoord Homepage. Saatavilla: http://termcoord.eu. [Luettu 19.04.2018.]

Tieteen termipankki 2018. Terminologiaoppi: termistö. Saatavilla: http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Terminologiaoppi:termistö. [Luettu 17.04.2018.]

Tieteen termipankki 2019. Terminologiaoppi: termitietue. Saatavilla: http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Terminologiaoppi:termitietue. [Luettu 16.12.2019.]

User's Handbook 2018. IATE European Union Terminology. Saatavilla: https://iate.europa.eu/assets/IATE_Handbook_public.pdf. [Luettu 21.11.2019.]

Vanhala, Toni 2005. Kyselylomakkeet käytettävyystutkimuksessa. Teoksessa Ovaska, Aula & Majaranta (toim.). 17–35.

Liite 1

Liberté • Égalité • Fraternité
RÉPUBLIQUE FRANÇAISE

Service-Public-Pro.fr
Le site officiel de l'administration française

Déclaration de cessation des paiements (dépôt de bilan)

Vérifié le 29 mars 2019 - Direction de l'information légale et administrative (Premier ministre), Ministère chargé de la justice

Lorsqu'une entreprise se trouve en situation de cessation des paiements (quand elle est dans l'impossibilité de régler ses dettes avec son actif disponible), elle doit effectuer une déclaration de cessation des paiements, appelée « dépôt de bilan », auprès du tribunal de commerce ou du tribunal de grande instance.

Qui est concerné

La déclaration de cessation de paiements est ouverte aux professionnels suivants :

- toute personne exerçant une activité commerciale ou artisanale ;
- agriculteur ;
- entrepreneur individuel à responsabilité limitée (EIRL) ;
- auto-entrepreneur ;
- personne physique exerçant une activité professionnelle indépendante (y compris une profession libérale) ;
- personne morale de droit privé (société, association).

Seul le représentant légal de l'entreprise, ou le débiteur personne physique, est habilité à effectuer une déclaration de cessation de paiements.

Il peut se faire remplacer par la personne de son choix (un avocat, par exemple) qui doit être munie d'une procuration nominative et doit justifier de son identité et de son activité professionnelle.

La déclaration émanant d'un gérant de fait, d'un associé ou d'un conjoint collaborateur sera refusée.

En cas de co-gérance, la déclaration de cessation de paiement doit être signée par un des co-gérants au moins. En cas de procuration pour le dépôt, le pouvoir doit également être signé par l'un des deux gérants au moins.

Éléments du patrimoine à prendre en compte

L'actif (https://www.service-public.fr/professionnels-entreprises/vosdroits/F31439) disponible correspond à tout ce qui peut être transformé en liquidités immédiatement ou à très court terme (quelques jours seulement) sans rendre impossible la poursuite de l'entreprise (des biens qui seraient vendus par exemple).

Le passif exigible est constitué par l'ensemble des dettes arrivées à échéance et dont les créanciers peuvent exiger immédiatement le paiement. Ces dettes doivent être certaines (non litigieuses et non contestées) et liquides (au montant déterminé) : factures arrivées à échéance, salaires à verser, etc.

S'agissant d'un entrepreneur individuel à responsabilité limitée (EIRL), seuls les dettes et l'actif disponible se rattachant au patrimoine affecté à l'activité professionnelle sont pris en compte.

Si l'entreprise bénéficie de réserves de crédit ou obtient un délai de paiement de la part de ses créanciers lui permettant de faire face au passif exigible avec son actif disponible, elle n'est pas en cessation des paiements.

Comment procéder

La déclaration de cessation des paiements doit être déposée, dans un **délai maximum de 45 jours** suivant la date de cessation des paiements :

- au greffe du tribunal de commerce : pour un commerçant, une société commerciale (SARL (), société anonyme, etc.) ou un artisan ;

- au greffe du tribunal de grande instance du lieu du siège de l'entreprise, dans les autres cas : exploitations agricoles, professions libérales...

Une entreprise en cessation des paiements doit demander l'ouverture d'une procédure de redressement ou de liquidation judiciaire dans un délai de 45 jours au plus tard suivant la date de cessation des paiements, sauf si dans le même temps elle a demandé l'ouverture d'une procédure de conciliation.

Elle ne peut plus bénéficier de certaines procédures préventives (mandat ad hoc, sauvegarde).

Le dirigeant ou le débiteur personne physique qui omet sciemment de déclarer la cessation des paiements encourt des sanctions, notamment une interdiction de gérer.

Demande d'ouverture de procédure de redressement ou de liquidation judiciaire (avec ou sans rétablissement professionnel)

Cerfa n° 10530*01 - Infogreffe

Accéder au **formulaire**(pdf - 226.5 KB) (https://www.infogreffe.fr/societes/documents/10179/21271/Demande+d%27ouverture+de+redressement+ou+de+liq cc8f-40d0-b71c-bc343dcd9c

Attention : cette déclaration par le débiteur est obligatoire même si un créancier a déjà saisi le tribunal pour demander l'ouverture d'une procédure de redressement ou de liquidation judiciaire.

Pièces à joindre

Doivent être joints à la déclaration les documents suivants :

- extrait d'immatriculation au RCS (extrait K ou Kbis (https://www.service-public.fr/professionnels-entreprises/vosdroits/F21000)) pour un commerçant ou au répertoire des métiers (RM) pour un artisan ;
- état du passif exigible et de l'actif disponible ;
- état chiffré des créances et des dettes avec l'indication selon le cas, du nom ou de la dénomination et du domicile ou siège des créanciers et, pour les salariés, le montant global des sommes impayées ;
- état actif et passif des sûretés, était des engagements hors bilan, état complet des privilèges (https://www.service-public.fr/professionnels-entreprises/vosdroits/F31636);
- comptes annuels du dernier exercice ;
- situation de trésorerie de moins d'un mois ;
- nombre des salariés employés à la date de la demande, le nom et l'adresse de chacun d'entre eux ;
- montant du chiffre d'affaires à la date de clôture du dernier exercice comptable (= montant des ventes de produits et services liés à l'activité courante, diminué des réductions sur ventes, de la taxe sur la valeur ajoutée et des taxes assimilées) ;
- copie pièce d'identité du représentant légal ;
- inventaire sommaire des biens du débiteur ou, si un patrimoine a été affecté à l'activité en difficulté, des biens affectés à l'exercice de cette activité ;
- si l'entreprise exploite elle-même une ou des installations classées pour la protection de l'environnement (prévention des pollutions, des risques et des nuisances), copie de l'autorisation ou de la déclaration ;
- si demande de redressement judiciaire, prévisionnel de trésorerie et d'exploitation pour 6 mois.

Textes de référence

- Code de commerce : articles R631-1 à R631-15 (http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?idSectionTA=LEGISCTA000006178936&cidTexte=LEGITEXT000005634379)

Services en ligne et formulaires

- Demande d'ouverture de procédure de redressement ou de liquidation judiciaire (avec ou sans rétablissement professionnel) (https://www.service-public.fr/professionnels-entreprises/vosdroits/R17169)
  Formulaire

Pour en savoir plus

- Déclaration de cessation des paiements (https://www.infogreffe.fr/societes/informations-et-dossiers-entreprises/dossiers-thematiques/cessation-activite/dossier-la-cessation-des-paiements.html)
  Infogreffe

Résumé en français : L'utilisabilité de la banque terminologique de l'Union européenne IATE dans la traduction d'un texte administratif français

Introduction

IATE est une banque terminologique créée et administrée par les institutions de l'Union européenne. En 2018, dans le cadre du renouvellement d'IATE, les deux versions précédentes de cette banque terminologique ont été combinées et rendues disponibles au grand public. (IATE Brochure 2019 : 2.) Dans cette étude, nous allons analyser l'utilisabilité d'IATE dans la traduction d'un texte administratif français en finnois, qui a été rédigé hors des institutions de l'Union européenne. Ainsi, le sujet de cette étude est actuel.

Nous allons analyser le sujet en nous demandant quel type de problèmes d'utilisabilité d'IATE nous pouvons rencontrer dans la traduction d'un texte administratif, rédigé hors des institutions de l'Union européenne. Ensuite, nous allons nous intéresser également aux caractéristiques d'IATE qui fonctionnent bien et nous poser la question suivante, dans quelle mesure IATE est-il un bon outil de traduction des textes administratifs du français en finnois ?

Nous allons répondre à la problématique en étudiant la théorie d'utilisabilité et son application pour analyser l'utilisabilité d'IATE. Ensuite, nous allons décrire comment un test d'utilisabilité a été employé comme méthode de collecte du corpus pour cette étude. Finalement, nous allons analyser les résultats des tests et constater qu'il s'agit d'une banque terminologique utilisable.

Ainsi, les théories et les méthodes utilisées dans cette analyse viennent de la traductologie, de la terminologie et de l'étude d'utilisabilité. La méthode principale pour le recueil de données a été les tests d'utilisabilité où les participants ont travaillé à deux et traduit un texte administratif, tiré du site *Service public pro*, du français au finnois. Les participants étaient censés utiliser IATE comme source principale et l'outil de la traduction en faisant la recherche des termes du français en finnois. Nous avons enregistré leurs discours et cette forme de verbalisation simultanée a été translittérée et analysée. Par conséquent, la verbalisation simultanée est une deuxième méthode possible pour cette étude. Finalement, après avoir fini les tests d'utilisabilité, les participants ont rempli un questionnaire, ce qui nous donne une troisième méthode pour faire notre analyse.

I. La théorie d'utilisabilité et son application pour analyser l'utilisabilité d'IATE

Dans cette première partie, nous allons présenter quelques définitions de la notion d'utilisabilité ainsi qu'étudier son application dans le domaine de la traductologie et celui de la terminologie. Puis, nous allons étudier des caractéristiques spécifiques de la banque terminologique IATE à prendre en compte lorsque nous faisons une analyse sur son utilisabilité.

1. L'utilisabilité dans les domaines de la traductologie et de la terminologie

Nous pouvons trouver plusieurs définitions à l'utilisabilité. Dans cette étude nous allons analyser l'utilisabilité de la banque terminologique IATE suivant les critères de Nielsen (1993 : 26) selon qui un produit est utilisable quand il remplit les cinq critères suivants :

- facile à apprendre
- efficace à utiliser
- facile à retenir/ mémoriser
- engendre peu d'erreurs
- subjectivement agréable (trad. Salmi 2003 : 17).

Toutefois, nous allons également étudier l'efficacité de IATE d'un autre point de vue dans la mesure où Nielsen (1993 : 26) indique que nous pouvons mesurer l'efficacité d'un produit par le nombre de taches complétées dans un cadre de temps limité. En outre, dans cette étude nous privilégierons une analyse qualitative à une analyse quantitative. De ce fait, pour répondre à la question de l'efficacité de l'usage d'IATE, nous allons analyser dans quelle mesure les utilisateurs réussissent à traduire le texte en question, en utilisant IATE. Or, nous n'allons pas analyser la qualité de la traduction, mais nous intéresser plutôt sur la qualité et le nombre des termes que les utilisateurs trouvent sur IATE, dans le cadre de tests d'utilisabilité. De même, le premier critère de la liste qui porte sur l'apprentissage de l'utilisation du produit, sera également vu d'un point de vue qualitatif contrairement à Nielsen (1993 : 27–30), pour qui l'apprentissage serait le critère le plus facile à mesurer d'une manière quantitative.

Le critère d'efficacité apparaît aussi dans la définition de l'utilisabilité par la norme ISO 9241-11 (2018) selon laquelle l'utilisabilité est le « degré selon lequel un système, un produit ou un service

peut être utilisé par des utilisateurs spécifiés, pour atteindre des buts définis avec efficacité, efficience et satisfaction, dans un contexte d'utilisation spécifié » (ISO 9241-11 : 2018). Une autre chose intéressante que nous pouvons retenir de cette définition (*ibid.*) est le fait que la notion d'utilisabilité est toujours liée au contexte d'utilisation. De même, selon Ovaska, Aula et Majaranta (2005 : 1) la notion d'utilisabilité est toujours liée à la fois au contexte et la situation d'utilisation. De ce fait, nous pouvons appliquer des définitions et certaines méthodes de l'étude d'utilisabilité dans les domaines de la traductologie et de la terminologie.

Selon Ovaska, etc. (2005 : 5–9) les méthodes pour évaluer l'utilisabilité d'un produit sont nombreuses. En outre, Suojanen, Koskinen et Tuominen (2012 : 131) ont appliqué ces méthodes dans le domaine de la traductologie, pour arriver à l'idée d'une traduction centrée sur l'utilisateur. Dans celle-ci, les méthodes de l'étude d'utilisabilité sont employées de façon itérative, c'est-à-dire que les méthodes sont utilisées du début à la fin du projet. Les méthodes sont choisies par les traducteurs selon les ressources disponibles. Elles peuvent faire partie, par exemple, des méthodes de recherche empirique, ce qui est le cas de cette étude, ou des modèles mentaux, comme des personnages ressemblant au lecteur et imaginés par le traducteur. (Suojanen, etc. 2012 : 15–16 ; 131–133.)

La notion d'*un texte d'utilité* vient du domaine de la communication technique et la traduction centrée sur l'utilisateur l'introduit dans le domaine de la traductologie. Un exemple de texte d'utilité est un document utilisateur (Suojanen etc. 2012 : 32–33). Ainsi, le critère le plus important pour un texte d'utilité est que nous pouvons nous en servir pour atteindre un but spécifique. De ce fait, nous pouvons constater que le texte traduit par les utilisateurs, dans le cadre des tests d'utilisabilité effectués pour cette étude, est un texte d'utilité, parce qu'il s'agit d'un texte administratif, qui donne des instructions aux entrepreneurs et entreprises qui se trouvent en situation de cessation de paiements.

Dans cette étude, l'application de la pensée de la traduction centrée sur l'utilisateur nous permet d'intégrer la notion du *bruit* dans l'évaluation de l'utilisabilité d'IATE. Cela ne serait pas le cas si nous utilisions des méthodes d'évaluation de la qualité, très familières et utilisées dans le domaine de la traductologie. Le modèle de la communication interactive présenté par Nida (1964), introduit la notion du bruit, que nous pouvons trouver intéressante également du point de vue de l'utilisabilité des traductions (Suojanen ym. 2012 : 45). Ainsi, par le bruit, nous entendons tout ce qui peut déranger la tâche de la communication. Étant donné que la traduction centrée sur l'utilisateur prend en compte également le procédé de la traduction, nous pouvons aussi étudier l'influence du bruit sur

l'utilisabilité de la banque terminologique IATE. Par exemple, les erreurs ou un grand nombre de résultats pour une recherche de termes, peut créer du bruit pour un utilisateur d'IATE. Le bruit a un effet négatif, parce qu'il diminue l'efficacité d'usage ainsi que *l'expérience utilisateur*, définie par la norme ISO 9241-210 (ISO 9241-210 :2010). La notion d'expérience utilisateur inclut toutes les réactions et les perceptions de l'utilisateur face à un usage ou à un usage anticipé d'un produit, d'un service ou d'un système (*ibid.*). Elle est importante du point de vue de l'utilisabilité, qui inclut selon Nielsen (1993 : 26) ainsi que la norme ISO 9142-210 (2010), l'aspect de la satisfaction et de l'agréabilité.

Nous pouvons trouver un rapport entre la terminologie et l'utilisabilité. En effet, les méthodes du travail terminologique, ainsi que les vocabulaires et les banques terminologiques, ont été créées pour répondre aux besoins des utilisateurs, qui peuvent être des spécialistes dans un domaine spécifique ou bien des traducteurs. (Nykänen 1999, 63–64.) Selon Nuopponen (1991, 91), le but du travail terminologique se trouve dans la clarification de la communication entre les spécialistes de la même filière scientifique ou professionnelle. Nous pouvons constater également que l'usage d'une terminologie unifiée et claire peut être considérée comme critère d'utilisabilité d'un texte. Ainsi, nous pouvons justifier notre intérêt d'étudier l'utilisabilité d'une banque terminologique.

Selon Isohella & Nuopponen (2016, 226) la terminologie fait partie de l'utilisabilité des systèmes d'information, des applications ainsi que des programmes informatiques. Dans cette étude nous allons analyser l'utilisabilité de la banque terminologique IATE dans la traduction d'un texte administratif. De ce fait, l'utilisabilité des termes, leur présentation sur IATE ainsi que l'ampleur des résultats de la recherche des termes, font l'objet de cette étude. En revanche, le contexte d'utilisation dans les tests d'utilisabilité délimite l'objet de cette étude à la traduction d'un texte l'administratif français en finnois. Dans la deuxième sous-partie, nous allons analyser les caractéristiques spécifiques de la banque terminologique IATE à prendre en compte lors de son utilisation ou l'étude de son utilisabilité.

2. Les caractéristiques spécifiques d'IATE à prendre en compte

Les principes du travail terminologique sont définis par les normes internationales (Isohella & Nuopponen 2016, 226–237). Selon la norme ISO 704 :2009, un terme est une désignation qui se compose d'un ou de plusieurs mots et qui représente un concept général à la fois dans une langue de spécialité et dans un domaine spécifique. Dans le cas où plusieurs termes représentent le même

concept général dans un domaine particulaire et dans la même langue de spécialité, un de ces termes doit être choisi comme terme préférentiel et les autres doivent être classés, soit comme termes acceptés, soit comme termes déconseillés. (ISO 704 :2009, 34–35, 37–41.) Quand nous consultons IATE, nous devons nous rendre compte qu'il contient des termes qui appartiennent à plusieurs domaines spécifiques (User's Handbook 2018, 5–8). Ceci n'est souvent pas le cas dans les vocabulaires spécialisés ou techniques qui ont été faits pour des domaines particulaires.

Les différences entre IATE et les autres vocabulaires spécialisés ou techniques s'expliquent par le fait qu'IATE a été créée pour unifier l'usage du vocabulaire et de la terminologie utilisée dans les institutions de l'Union européenne. Ainsi, le but est d'assurer que tous les textes écrits se correspondent dans tous les langues officielles de l'Union européenne. Cela est très important parce qu'ils ont tous la même valeur législative. De ce fait, la gestion d'IATE est un travail énorme, effectué dans les 24 langues officielles de l'Union européenne, qui font 552 combinaisons dans des langues différentes. (DG TRAD Terminology Coordination 2014 : 6–7, IATE Brochure 2019 : 2.) Il y a 12 institutions responsables de la gestion d'IATE :

- Parlement européen
- Conseil de l'Union européenne
- Commission européenne
- Cour de justice (CJCE)
- Banque centrale européenne
- Cour des comptes de l'Union européenne
- Comité économique et social européen
- Comité européen des régions
- Banque européenne d'investissement
- Centre de traduction des organes de l'Union européenne (IATE About 2019).

Les projets terminologiques d'IATE sont cordonnés par la Direction générale de la traduction et son Unité Coordination de la terminologie, qui fait la plupart des projets terminologiques en anglais. Ainsi, pour vérifier que les termes et leurs définitions se correspondent dans toutes les langues officielles de l'Union européenne, les définitions ainsi que le choix de termes préférentielles se basent sur le terme et la définition qui ont été mis sur IATE, dans le cadre des projets terminologiques, comme la langue d'origine. Ce terme est marqué par un symbole d'ancrage. Par ailleurs, il est recommandé d'utiliser des termes qui sont standardisés et utilisés également dans les autres langues,

si cela est possible. De même, il est recommandé de suivre les principes écrits dans les normes ISO comme la règle de substitution, ce qui veut dire que le terme peut être remplacé par sa définition (ISO 704 :2009 : 42).

Les critères d'évaluation de la qualité des termes sur IATE suivent les recommandations mentionnées dans le paragraphe précédent. Ainsi, les termes jugés fiables selon les terminologues d'IATE, peuvent avoir de trois à quatre étoiles. Un terme à trois étoiles correspond au moins à un des critères suivants ; il vient d'une source fiable, les terminologues sont tous d'accords sur l'emploi du terme ou le terme est utilisé couramment comme description de son concept. En revanche, un terme à quatre étoiles est largement utilisé et accepté comme étant la description exacte de son concept ou confirmé, dans une source écrite, par un organisme d'autorité et fiable. Par ailleurs, les termes à une ou deux étoiles ne suivent pas forcément les principes du travail terminologique. Ainsi, leur fiabilité peut être remis en question. Or, des termes ajoutés par exemple par des traducteurs ont d'abord deux étoiles, avant qu'ils soient vérifiés par des terminologues. En outre, les termes importés d'autres banques terminologiques de l'Union européenne au moment de la reformation d'IATE, ont eu automatiquement trois étoiles même s'ils ne soient pas fiables. (User's Handbook, 2018 : 11–13, 18–19.)

II. Un test d'utilisabilité comme méthode de constitution du corpus

Dans cette étude, la méthode principale pour la constitution du corpus a été celle des tests d'utilisabilité. Après les tests, tous les utilisateurs ont rempli un questionnaire avec lequel nous avons complété les informations collectées dans le cadre de tests d'utilisabilité, et vérifié aussi que les profils des utilisateurs se correspondent assez. Dans un premier temps, nous allons nous intéresser à la planification et à la réalisation des tests d'utilisabilité. Ensuite, nous allons continuer par la présentation et l'analyse du questionnaire qui a été utilisé comme méthode complémentaire.

1. La planification et la réalisation des tests d'utilisabilité

Selon Koskinen (2005 : 187) un test d'utilisabilité est une méthode d'évaluation d'utilisabilité dont le but est de savoir comment les utilisateurs faisant partie du groupe cible agissent quand ils utilisent le produit testé. Le test d'utilisabilité est effectué par des tâches qui ressemblent à des situations d'utilisation authentiques et qui sont accomplies par les utilisateurs du groupe cible. Les organisateurs du test surveillent les participants et préférablement enregistrent leurs actions et leurs paroles. Le but

est de recueillir des informations sur les caractéristiques du produit à améliorer pour augmenter son utilisabilité ainsi que de savoir ce qui marche déjà bien dans l'utilisation du produit. Toutes les informations recueillis doivent être analysées avec prudence, pour trouver tous les problèmes liés à l'utilisabilité du produit. Dans cette étude, nous analysons l'utilisabilité d'IATE grâce aux trois tests d'utilisabilité où les participants ne font pas partie du groupe cible principal d'IATE. Par ailleurs, cela peut être justifié par la problématique, ce qui fait que nous ne nous intéressons pas à l'utilisabilité d'IATE dans la situation d'utilisation pour laquelle elle a été planifié, mais dans un contexte hors des institutions de l'Union européenne.

Un test ressemblant à une situation d'utilisation authentique a été créé en donnant un texte de l'administration française à traduire aux utilisateurs travaillant à deux. La traduction devait être faite de manière à ce que les utilisateurs utilisent IATE en premier source pour trouver une traduction aux termes. La recherche devait être effectuée tout d'abord du français au finnois. Au cas où les utilisateurs n'ont pas trouvé de bon équivalent pour le terme cherché, ils ont eu le droit d'utiliser d'autres options de langue pour effectuer la recherche ou une autre source pour trouver l'équivalent du terme, ou bien encore une traduction. Ces règles et instructions ont été nécessaires pour que les résultats des tests répondent à la problématique du mémoire.

Les utilisateurs ont travaillé à deux pour faire la traduction, ce qui a été une nouvelle manière de travailler pour la plupart des participants. Ainsi, ceux-ci ont discuté des résultats des recherches de termes faites sur IATE ainsi que leurs choix de traduction. En outre, la sensibilité des utilisateurs au fait d'être surveillée et enregistrée durant les tests, a pu avoir un effet sur les résultats.

Par rapport à la réalisation d'un test d'utilisabilité qui ressemble à une situation d'utilisation authentique, ainsi qu' à l'enregistrement du test d'utilisabilité, cette étude remplit les critères d'un test d'utilisabilité de Koskinen (2005 : 187–188). Puis, le test a été observé et surveillé par un modérateur, qui a donné des instructions aux utilisateurs, si nécessaire, et pris des notes durant les tests (*ibid.*). En plus, le test d'utilisabilité a été planifié soigneusement. En revanche, les utilisateurs ne représentaient pas le groupe cible d'IATE, ce qui devrait normalement être le cas pour un test d'utilisabilité, selon Rubin et Chisenell (2008 : 67).

Selon Rubin et Chisenell (2008 : 67), après la définition de la fonction ainsi que les objectifs d'un test d'utilisabilité, nous devons définir les caractéristiques selon lesquelles nous choisissons les participants pour le test d'utilisabilité. Dans cette étude nous avons choisi d'embaucher des étudiants

en traduction du français, parce que nous avons anticipé le fait qu'il serait possible de trouver des utilisateurs qui ont des compétences en français, dans la traduction ainsi que des connaissances de la théorie de traductologie afin de pouvoir comprendre et analyser les résultats de la recherche de termes faite sur IATE. Nous avons jugé que la compétence en traduction était plus importante par rapport à la compétence en français pour avoir des résultats qui répondent à la problématique de l'étude.

Pour embaucher des participants, nous avons écrit une lettre d'invitation au test d'utilisabilité dans laquelle nous avons décrit la problématique, les méthodes ainsi que l'objectif du recueil de données. Dans l'invitation, nous avons promis de traiter les données de manière confidentielle et anonyme. En outre, nous avons promis une petite récompense aux participants pour les remercier d'avoir donné du temps et fait l'effort de participer au test. Nous avons convenu du lieu et d'une heure pour les tests par mail ou sur Whatsapp avec six participants répartis en trois pairs. Les tests ont eu lieu en automne 2019.

Selon Rubin & Chisenell (2008 : 67) la planification du test d'utilisabilité inclut une liste des tâches complétées dans le test ainsi que la planification des outils, de la logistique et de l'environnement des tests. Dans cette étude, la tâche des participants était de traduire un texte tiré du site du Service public pro du français en finnois (cf. Annexe 1), en utilisant IATE comme outil de la traduction. Les participants ont travaillé à deux et ils ont eu une heure pour traduire autant de texte qu'ils le pouvaient. Les autres outils de la traduction ont été acceptée si les participants n'ont pas réussi à trouver des équivalents sur IATE du français en finnois.

Nous n'avons pas eu de laboratoire ni d'espace avec une isolation acoustique, dans lesquels le modérateur aurait pu surveiller les utilisateurs sans les déranger, disponibles pour faire des tests d'utilisabilité. Ainsi, les tests ont été effectués dans les salles de travail en groupe à la Bibliothèque universitaire de Tampere ainsi qu'à la Bibliothèque Oodi à Helsinki. Les participants ont pu travailler au calme, même s'ils ont pu entendre des bruits occasionnels venant des couloirs de la bibliothèque.

Nous avons demandé aux utilisateurs d'amener un ordinateur pour utiliser IATE et traduire sur un programme de traitement de texte. L'aspect le plus important de cette demande était que les participants soient familiers avec les programmes ainsi qu'avec l'interface de l'ordinateur pour minimiser les effets extérieurs sur les conditions d'utilisabilité d'IATE.

J'ai donc joué le rôle de modérateur et j'ai donné des instructions au début du test à l'oral. J'avais un manuscrit que j'ai lu à voix haute, pour m'assurer que tous les utilisateurs aient les mêmes instructions. Les participants ont ensuite eu la possibilité de poser des questions par rapport aux instructions ou au test. Le test d'une heure, a commencé quand j'ai donné le texte à traduire aux participants, sous une forme imprimée. J'ai expliqué que les participants avaient une heure pour traduire autant de texte qu'ils le pouvaient, mais que l'évaluation ne porterait pas sur la compétence de traduire des participants, mais sur l'utilisabilité d'IATE. Quand une heure s'est passée, j'ai annoncé la fin du test aux participants qui ont sauvegardé leur traduction et me l'ont donnée sur une clé USB ou envoyée par mail. Après cela, les participants ont rempli le questionnaire, que nous allons décrire dans la deuxième sous-partie.

2. Le questionnaire comme méthode complémentaire du test d'utilisabilité

L'idée du test d'utilisabilité décrit dans la première sous-partie, était de recueillir des informations sur l'utilisabilité d'IATE par la verbalisation simultanée, quand les participants travaillant à deux, ont discuté durant les tests d'utilisabilité. Les conversations ont été translittérées et analysées après. Dans la translittération, les paroles ont également été regroupées dans des colonnes intitulées selon les critères choisis pour évaluer l'utilisabilité d'IATE, mentionnés dans l'introduction. Pour compléter ces informations, ainsi que pour vérifier que les caractéristiques des participants correspondent à ceux que nous recherchions, nous avons donné un questionnaire aux participants, qu'ils ont rempli directement après le test d'utilisabilité.

Selon Vanhala (2005 : 17) la compatibilité du questionnaire comme méthode complémentaire au test d'utilisabilité dépend de l'objectif de l'étude ainsi que de la stratégie de recherche. Dans cette étude, l'objectif du questionnaire était de fournir des informations supplémentaires pour nous aider dans l'interprétation et l'analyse des données acquises par la verbalisation simultanée. Le questionnaire était divisé en trois parties ; A. Le profil utilisateur, B. Les connaissances et l'expérience précédant l'utilisation d'IATE, C. Les perceptions sur les tâches du test et les choses qui ont influencé l'expérience des utilisateurs. Nous avons essayé d'éviter des questions ou des titres trop suggestifs.

Les questions de la partie A et B ont eu comme objectif d'évaluer des variables qui ont pu avoir un effet sur les résultats du texte. Ainsi, nous avons posé des questions sur l'expérience précédant l'utilisation d'IATE, les compétences en français, les études de la traduction ainsi que l'expérience du travail comme traducteur. Les profils des participants de ressemblent par rapport aux compétences

du français. Il y a eu peu de variation dans les études de la traduction ainsi que dans l'expérience précédente d'utilisation d'IATE. Or, personne n'a pu être jugé comme un expert d'IATE, même si la moitié des participants avaient déjà utilisé IATE dans leur travail et la plupart dans leurs études universitaires. Il n'y avait qu'un seul participant qui n'avait aucune expérience d'IATE.

Selon Vanhala (2005 : 17) la chose qui délimite le plus l'emploi des questionnaires comme méthode pour étudier l'utilisabilité est la nature subjective des données collectées. Or, dans cette étude nous avons fait exprès de recueillir des données subjectives à partir du questionnaire. Selon Vanhala (ibid.) la nature subjective des données recueillies dans le questionnaire, peut être une bonne ou une mauvaise chose et cela dépend de la problématique ainsi que des objectifs de recherche. Nous avons eu comme objectif de recueillir des informations sur ce que pensent et perçoivent les utilisateurs, qui ne seraient pas toutes forcément visibles dans la translittération de la verbalisation simultanée. Par exemple, nous avons demandé comment les participants ont vécu le travail à deux et si cela a pu avoir un effet sur la tâche de la traduction faite dans le test d'utilisabilité.

III. Une banque terminologique utilisable

Après avoir décrit les méthodes utilisées pour le recueil des données et la formation du corpus de cette étude, nous allons présenter les résultats les plus importants des tests d'utilisabilité. Nous allons commencer par une analyse de la trouvabilité, de l'efficacité ainsi que du caractère impeccable de l'utilisation d'IATE. Ensuite, nous allons continuer en étudiant les aspects de l'apprentissage et de l'expérience utilisateur et leur effet sur l'utilisabilité d'IATE.

1. La trouvabilité, l'efficacité ainsi que l'impeccabilité de l'utilisation

Nous pouvons penser que dans le cadre de cette étude, il serait facile de mesurer la trouvabilité des termes, c'est-à-dire le nombre d'équivalents de termes du texte à traduire, qui se trouvent sur IATE. En revanche, pour l'analyser, nous devons tout d'abord définir la fonction de la traduction effectuée dans les tests d'utilisabilité. Pour répondre à la question de la trouvabilité, nous devons voir si les termes et leurs équivalents trouvés sur IATE sont utilisables eux-mêmes, face à la fonction de la traduction. Ainsi, nous pouvons penser que le texte à traduire est à la fois *un texte d'utilité* ainsi qu'*un texte administratif*. De ce fait, nous ne sommes pas obligés de suivre la même pertinence dans la traduction que pour un texte législatif. Le texte raconte quelles sont les mesures à prendre au cas où

une entreprise se trouve en situation de cessation de paiements. Ainsi, nous allons analyser la trouvabilité du point de vue d'un texte d'utilité. Cela veut dire qu'un terme ou un équivalent peut être jugé valable, s'il est assez pertinent pour que le lecteur arrive à suivre les conseils et règlements qui se trouvent dans le texte. Ce point de vue a été choisi pour amener la traduction centrée sur l'utilisateur dans l'analyse, ainsi qu'à cause du fait que nous ne pouvons pas attendre des utilisateurs, qu'ils arrivent à traduire avec pertinence d'un texte législatif dans le cadre de test d'utilisabilité, défini dans la deuxième partie. En effet, le choix de la fonction de la traduction, influence également notre analyse ainsi que les résultats obtenus de l'efficacité d'IATE dans le cadre des tests d'utilisabilité.

Nous pouvons constater qu'IATE fonctionne bien par rapport à la trouvabilité ainsi qu'à l'efficacité. Ainsi, la plupart des termes ont été trouvables sur IATE. Nous avons mesuré la trouvabilité en comptant tous les termes du texte. Tous les pairs n'ont pas traduit autant du texte. Ainsi, nous avons compté les termes de la traduction la plus longue. Il y avait trente termes, dont vingt ont été trouvables sur IATE du français en finnois. Puis, pour quatre termes, IATE a donné des équivalents assez proches pour que nous puissions les juger trouvés, parce que les équivalents exacts n'existent pas en finnois en tant que termes standardisés. Ici, il s'agit de mots composés. En plus, trois termes ont été trouvables du français en anglais. Par contre, il y avait trois termes qu'aucun des utilisateurs n'a réussi à trouver.

La plupart des termes trouvés font partie du vocabulaire législatif. Les mots composés que nous avons jugé trouvables par la recherche de termes sur IATE du français en finnois font également partie du vocabulaire législatif. Nous avons tiré cette conclusion, parce que les traductions de ces termes faite par les utilisateurs se ressemblent dans les trois paires et sont utilisées en finnois. Pour traduire ces termes, les utilisateurs n'ont pas utilisé d'autres ressources ou paramètres de la recherche qu'une simple recherche du terme sur IATE en utilisant le français comme langue de source et le finnois comme langue de la traduction. De ce fait, nous pouvons penser que l'efficacité d'utilisation d'IATE a également été satisfaisante. Par ailleurs, une chose qui a diminué son efficacité est le *bruit* (cf. Nida 1964), ce qui veut dire qu'IATE propose un grand nombre d'équivalents venant de différents domaines de spécialité avec une simple recherche. Le bruit dérange surtout un utilisateur[1] qui ne sait pas comment délimiter la recherche aux domaines qui sont pertinents par rapport au texte qu'il est en train de traduire. Avec un grand nombre de résultats, le risque de faire une erreur dans le choix des équivalents augment.

[1] Pour des raisons d'anonymat, nous utilisons le genre masculan pour tous les utilisateurs et participants.

Nous n'allons pas analyser l'impeccabilité d'IATE d'un point de vue technique, parce que la plupart des erreurs techniques ou mécaniques ont été des fautes de frappe ou alors les utilisateurs ont oublié de changer des paramètres de la recherche après avoir effectué une recherche, par exemple du français en anglais. En revanche, ce qui est intéressant par rapport à l'impeccabilité, c'est que l'évaluation de la qualité des termes, mentionnée dans la première partie, était la cause d'un mauvais choix de terme pour tous les utilisateurs. Les trois paires ont chacune cherché de l'équivalent du terme *tribunal de grande instance* en finnois. La bonne réponse se trouvait sur IATE, mais personne ne l'a choisie, parce qu'elle était évaluée moins fiable par rapport à une autre option qui aurait été correcte, si le texte appartenait au système législatif finlandais. Une paire a choisi de ne pas traduire le terme, une autre de mettre *käräjäoikeus* comme équivalent, ce qui est d'ailleurs le nom du tribunal de grande instance en Finlande, mais ne peut pas être utilisé hors du système législatif finlandais. En outre, un utilisateur savait que *alioikeus* est un terme qui décrit la première instance du système judiciaire d'une manière générale, mais il n'empêche qu'ils n'ont pas choisi cet équivalent, même si c'était la bonne réponse. Ils ont commencé à douter de la fiabilité du terme *alioikeus* parce qu'il n'avait que deux étoiles tandis que le *käräjäoikeus* en avait quatre. Or, ils se sont rendu compte du fait que *käräjäoikeus* est un terme standardisé pour le système finlandais. Ainsi, ils ont choisi la troisième option sur IATE appelée *ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin* et marquée comme un terme obsolète. Ils ont justifié leur choix par le fait que l'équivalent choisi paraît être la plus descriptive de toutes les options et qu'ils ne peuvent pas savoir quel serait le meilleur équivalent sans étudier les définitions des termes d'une manière très précise.

2. La facilité à apprendre et l'expérience utilisateur

Comme nous l'avons déjà mentionné dans la première partie, nous allons faire une analyse qualitative au lieu d'une analyse quantitative. Ainsi, pour analyser la facilité à apprendre l'utilisation d'IATE, nous n'utilisons pas les méthodes de Nielsen (1993 : 27–30), pour qui la facilité à apprendre l'utilisation d'un produit peut être mesuré par l'évaluation des utilisateurs dans l'efficacité de compléter des tâches dans un teste d'utilisabilité. En revanche, nous allons faire une analyse qualitative et étudier comment les utilisateurs ont profité de nouvelles fonctions trouvées au cours des tests d'utilisabilité, ce qu'ils ont trouvé et pourquoi ils ont peut-être décidé de ne pas en profiter.

Une des choses qu'un des utilisateurs a apprise à son binôme, était la fonction du symbole d'ancrage que nous avons présenté dans la première partie. Les utilisateurs n'ont pas trouvé l'équivalent du terme quand ils ont fait la recherche du français en finnois. Ainsi, ils ont réessayé en anglais et trouvé

un équivalent. L'autre utilisateur a demandé s'il faudrait essayer encore de chercher de l'anglais au finnois, mais l'autre lui a répondu qu'il pensait qu'il n'y avait pas d'équivalent en finnois, parce que le terme en français est marqué par un symbole d'ancrage, ce qui veut dire que tous les autres termes sont ses équivalents. Or, ils n'ont pas su que toutes les définitions des équivalents sont basées sur le terme marqué par le symbole d'ancrage.

Une autre paire a réussi à trouver des références et les définitions des termes par hasard, au cours du test d'utilisabilité. Par ailleurs, ils n'ont pas su comment interpréter toutes ces informations trouvées ou d'en profiter d'une manière efficace. Ainsi, ils ont choisi plus tard de ne pas aller voir les références sur IATE mais d'utiliser d'autres outils et sources en cas de doute sur les résultats obtenus sur IATE. Ils ont également dit qu'ils avaient besoin d'un mode d'emploi pour pouvoir comprendre le fonctionnement d'IATE et toutes les données dessus. Une paire n'a trouvé aucune nouvelle fonction au cours du test. Elles ont eu le moins d'expérience d'IATE par rapport aux autres pairs.

Le dernier des cinq critères d'utilisabilité nommés par Nielsen (1993 : 26) est une utilisation qui soit subjectivement agréable. Il s'agit donc de *l'expérience utilisateur*, définie dans la norme ISO 9241-210. Une chose qui a eu un effet négatif sur l'expérience utilisateur est le bruit, mentionné dans la première sous partie de cette grande partie. Le grand nombre d'équivalents lors d'une recherche, a créé une difficulté de choisir le bon équivalent, dans le cas où les utilisateurs ne savent pas à quel concept le terme cherché ou les équivalents renvoient. Une solution proposée par l'un des utilisateurs était de mettre des définitions visibles automatiquement à côté des termes. Cela lui est familier grâce à d'autres banques terminologiques qu'il a utilisée comme la banque terminologique de Sanastokeskus qui s'appelle TEPA. Les autres utilisateurs préfèrent également les sources comme le dictionnaire corpus *Linguee* qui se trouve en ligne.

En effet, ce sont les caractères spécifiques d'IATE par rapport aux autres vocabulaires qui sont à l'origine de la plupart des difficultés signalées par les utilisateurs durant les tests d'utilisabilité. La méthode d'évaluation de la qualité et de fiabilité de termes par les étoiles n'était pas comprises par les utilisateurs. En outre, tous les utilisateurs n'ont pas réussi à trouver ou n'ont pas eu l'idée de chercher des références et les définitions. Les définitions ne sont pas forcément disponibles que dans la langue du terme marqué par le symbole d'ancrage. D'un autre côté, le bruit n'a pas facilité l'usage d'IATE.

Par ailleurs, nous devons nous rendre compte qu'il y a des effets extérieurs qui ont pu avoir une influence sur les résultats. Ainsi, le texte que les utilisateurs ont eu comme travail de traduire, était difficile. Ceci était un choix faite volontaire pour éviter que les utilisateurs puissent traduire le texte intuitivement, sans utiliser IATE. Puis, le temps limité pour traduire le texte ainsi que la conscience d'être surveillé et enregistré ont pu mettre la pression aux les utilisateurs et avoir un effet négatif sur l'expérience utilisateur, malgré le fait que les utilisateurs savaient que le but n'était pas d'évaluer leur compétence en traduction, mais dans l'utilisabilité de la banque terminologique. Le travail à deux a également été une nouvelle manière de faire une traduction pour la plupart des participants. Dans le questionnaire, nous avons demandé aux utilisateurs de choisir une de ces trois choses, qui a pu avoir le plus d'influence sur la situation du test d'utilisabilité :

- les sources disponibles
- le temps disponible
- le travail à deux.

Tous les options ont été croisées par un ou plusieurs utilisateurs. Dans la question nous n'avons pas précisé s'il s'agissait d'un effet négatif ou d'un effet positif. Par rapport aux réponses aux autres questions, nous pouvons voir comment les utilisateurs ont interprété la question. Ainsi, l'influence de ces effets n'est pas forcément négative, elle peut également rendre la situation du test plus agréable. Les réponses ont varié et ne peuvent pas être généralisées, même dans le cadre de cette étude de cas. Par ailleurs, les réponses montrent que la perception d'utilisabilité ainsi que le fait qu'un produit soit subjectivement agréable à utiliser, dépendent de l'utilisateur. Ainsi, il est plus facile d'utiliser des tests d'utilisabilité pour trouver des erreurs ou des fautes dans un système, un produit ou bien une traduction, que d'évaluer l'utilisabilité d'une manière plus élaborée.

Conclusion

Dans cette étude nous avons analysé l'utilisabilité d'IATE selon les critères de trouvabilité, l'efficacité, l'impeccabilité, la facilité à apprendre ainsi que l'agréabilité de l'usage. Ces critères ont été inspirés par ceux de Nielsen (1993 : 26), mais mis dans un contexte de la traductologie et interprétés selon la pensé de la traduction centrée sur l'utilisateur. Pour évaluer l'utilisabilité d'une banque terminologique, nous devons connaître les méthodes et principes de la terminologie et du travail terminologique. Nous les avons comparés aux caractères spécifiques d'IATE, qui ont eu une influence sur son utilisabilité et qui la distinguent d'autres banques terminologiques.

Nous avons décrit la planification, le déroulement, les conditions ainsi que les résultats des trois tests d'utilisabilité faits dans le cadre de cette étude. Dans notre analyse, nous avons remarqué qu'IATE est une banque terminologique utilisable, parce que la plupart des termes ont été trouvés avec les paramètres et les délimitations donnés. En revanche, l'utilisation d'IATE n'est pas facile à apprendre à cause des caractères spécifiques d'IATE, dont la plupart a eu un effet négatif sur l'agréabilité et l'expérience utilisateur, parce que leurs fonctions n'ont pas été comprises par les utilisateurs. Ainsi, nous pouvons en retirer la conclusion selon laquelle IATE n'est pas une banque terminologique très conviviale pour les utilisateurs novices. Finalement, il ne s'agit que d'une étude de cas, dont les résultats ne peuvent pas être généralisées hors de ce contexte. Une étude plus profonde et élaborée, centrée sur l'expérience utilisateur donnerait peut-être des résultats intéressants.